

Západočeská univerzita v Plzni

FAKULTA PEDAGOGICKÁ

KATEDRA VÝPOČETNÍ A DIDAKTICKÉ TECHNIKY

VYUŽITÍ POJMOVÝCH MAP PRO PODPORU VÝUKY PRŮŘEZOVÝCH TÉMAT NA GYMNÁZIÍCH DIPLOMOVÁ PRÁCE

*Bc. Jan Kupka
Učitelství pro SŠ, obor VT-FY
léta studia (2009 - 2011)*

Vedoucí práce: *Mgr. Zbyněk Filipi*

Plzeň, 18. června 2011

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně
s použitím uvedené literatury a zdrojů informací.

Plzeň, 18. června 2011

.....
vlastnoruční podpis

OBSAH

1	ÚVOD.....	1
2	PROBLEMATIKA POJMOVÝCH MAP	2
2.1	POJEM	2
2.1.1	Pojem a výraz.....	3
2.1.2	Spor o univerzálie.....	5
2.1.3	Pojem a představa.....	7
2.1.4	Role pojmu.....	8
2.1.5	Obsah a rozsah pojmu	9
2.1.6	Vztahy mezi pojmy	9
2.1.7	Relativnost pojmu	10
2.2	POJMOVÁ MAPA.....	11
2.2.1	Definice pojmové mapy.....	11
2.2.2	Pojmová X myšlenková mapa	13
2.2.3	Postup tvorby pojmové mapy.....	15
2.2.4	Využití pojmových map	16
3	SOFTWARE PRO TVORBU POJMOVÝCH MAP	17
3.1	KRITÉRIA PŘI VÝBĚRU SOFTWARE.....	17
3.1.1	Jazyk	17
3.1.2	Ovládání a uživatelská přívětivost.....	17
3.1.3	Podporovaný operační systém	18
3.1.4	Možnosti programu.....	18
3.1.5	Licence.....	18
3.2	POSTUP PŘI VÝBĚRU VHODNÉHO SOFTWARE.....	18
3.3	PŘEHLED DOSTUPNÉHO SOFTWARE	19
3.3.1	Standartní software - 2D	19
3.3.2	Software pro tvorbu pojmových map s podporou 3D	38
3.4	VOLBA: CMAPTOOLS.....	40
4	PRŮŘEZOVÁ TÉMATA.....	42
4.1	RVP A PRŮŘEZOVÁ TÉMATA.....	42
4.2	MOŽNOSTI UPLATNĚNÍ POJMOVÝCH MAP U JEDNOTLIVÝCH TÉMAT.....	42
4.2.1	Osobnostní a sociální výchova	43
4.2.2	Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech.....	43
4.2.3	Environmentální výchova	44
4.2.4	Mediální výchova	44
4.2.5	Multikulturní výchova	45
5	SOUBOR POJMOVÝCH MAP	46
5.1	METODIKA	46
5.2	VÝBĚR TÉMAT	46
5.2.1	Základní problémy sociokulturních rozdílů.....	46
5.2.2	Psychosociální aspekty interkulturality.....	46
5.2.3	Vztah k multilingvní situaci a spolupráci mezi lidmi z různého kult. prostředí.....	47
5.3	EXCERPE POJMŮ	47
5.3.1	Komunikace	47
5.3.2	Etnikum, rasa	49
5.3.3	Kultura	50
5.3.4	Migrace.....	50

5.3.5	Pohlaví	51
5.3.6	Sekty	52
5.3.7	Soužití sociokulturních skupin	54
5.3.8	Subkultura.....	55
5.3.9	Světová náboženství.....	56
5.3.10	Křesťanství	57
5.3.11	Bible.....	60
5.4	HIERARCHIZACE POJMŮ.....	62
5.4.1	Komunikace	62
5.4.2	Etnikum, rasa	63
5.4.3	Kultura	63
5.4.4	Migrace.....	64
5.4.5	Pohlaví.....	64
5.4.6	Sekty	65
5.4.7	Soužití sociokulturních skupin	66
5.4.8	Subkultura.....	67
5.4.9	Světová náboženství.....	68
5.4.10	Křesťanství	68
5.4.11	Bible.....	69
5.5	ZAKRESLENÍ VZTAHŮ MEZI POJMY	69
5.6	GRAFICKÝ NÁVRH.....	70
6	ZÁVĚR.....	71
7	SEZNAM OBRÁZKŮ.....	72
8	SEZNAM LITERATURY.....	73
9	RESUMÉ.....	75
10	PŘÍLOHY.....	I

1 ÚVOD

Cílem této práce je shrnout obecná východiska pro tvorbu pojmových map, popis a porovnání různých aplikací pro tvorbu pojmových map, charakterizování možnosti uplatnění pojmových map u průřezových témat z Rámcového vzdělávacího programu pro gymnázia (dále jen RVP G) a vytvoření uceleného souboru pojmových map pro zvolené průřezové téma.

V první části práce bude shrnuta teorie, která se týká pojmových map, tedy samotný význam pojmu a vztahů mezi pojmy a dále problematika samotných pojmových map a metodiky jejich tvorby. V následující části pak budou představeny různé aplikace vhodné pro tvorbu pojmových map, včetně stručného popisu. Z představených programů bude pak po zdůvodnění vybrán jeden z nich, v rámci kterého bude vytvořen ucelený soubor map. V celé této části bude snaha rozhodovat se a hodnotit na základě takových kritérií, jaká by byla pravděpodobně v praxi použita vyučujícím. V další části budou ve stručnosti představena průřezová témata a u každého z nich budou uvedeny možnosti použití pojmových map, zejména náměty na konkrétní tvorbu map. Dále bude vybráno jedno z těchto témat a na základě jeho vymezení v RVP G bude stanoven obsah souboru pojmových map. Po zpracování konkrétních pojmových map bude dále postupováno podle metodiky, která bude vycházet z teoretických předpokladů první části této práce. Výsledkem bude ucelený soubor pojmových map.

Tato práce si klade za úkol nejen vytvoření tohoto souboru, ale vytvoření i jakéhosi návodu, podle kterého by mohl tvůrce mapy postupovat. Chce pojmenovat a zdokumentovat jednotlivé fáze tvorby pojmové mapy. Chce přinést ucelenou a systematickou metodiku, podle které by mohl vytvořit pojmovou mapu opravdu každý i bez hlubšího vhledu do dané problematiky, tedy například nejen vyučující, ale i student.

2 PROBLEMATIKA POJMOVÝCH MAP

Než bude přistoupeno k samotným pojmovým mapám a otázkám týkajících se jejich zpracování, pozastavíme se u samotného výrazu pojem a u vztahů mezi pojmy. Naším cílem nebude vyložit ucelenou teorii pojmů (to by byl úkol nad rozsah této práce), ale pouhé nastínění logických, ontologických, gnozeologických, lingvistických a sémantických základů problematiky s pojmy spojené, které nám poslouží jako teoretická základna pro to, abychom mohli o pojmech a grafickém znázornění jejich vztahů vůbec hovořit. Na paměti přitom máme náš základní pohled této práce, který by se dal označit za didakticko-informatický, který s výše uvedenými často úzce souvisí. Čím více bude vyjasněna teorie pojmu a vztahů mezi pojmy, tím snáze se nám v následující práci bude operovat se samotnými pojmovými mapami.

2.1 POJEM

„Je málo výrazů, které by byly frekventovaně používány v odborných textech a zároveň v běžném jazyce a které by byly přitom tak nejasné a tak nejednoznačně objasňované, jako je právě výraz pojem (a jeho ekvivalenty v jiných jazycích).“

(Materna, 1995)

Nad výrazem pojem se v dnešní době opravdu prakticky nikdo nepozastavuje. Lidé si uvykli toto slovo používat automaticky a to mnohdy v naprosto nesprávném kontextu, např. „Tento pojem může mít více významů“, nebo zlidověle a přeneseně „Nemám pojem o čase“. Ani většina učebnic logiky při objasnění obsahu a významu výrazu pojem není příliš nápomocná. Tak například ve Výkladovém slovníku analytiky je možno se dočíst u hesla „pojem“ toto vysvětlení:

„Termín, kterým je označována elementární forma odrazu skutečnosti v myšlení, kdy myšlenka vyjadřuje společné znaky třídy objektů.“ (Opat, 2005)

Co je to pojem „termín“ však k dočtení ve zmíněném slovníku není a vzhledem k úzké provázanosti termínu a pojmu nelze proto toto vysvětlení považovat za příliš osvětlující. S částečným nepochopením výrazu „pojem“ je možno se setkat ve Svatkově Úvodu do logiky, kde stojí:

„Pojem je materializován názvem – slovem. Obsah pojmu není trvalý. Podléhá vývoji, takže jeden a tentýž pojem, který akusticky či graficky vypadá nezměněn, má pro různé uživatele odlišný význam.“ (Svatek, 1991)

Jak již bylo předesláno, a jak ostatně sám autor tvrdí, je to slovo – název, které se „viditelně“ přiřazuje pojmu, aby ho v komunikaci reprezentovalo graficky a akusticky. Je to tedy nakonec opět jen slovo, které má pro různé příjemce různý význam, protože v průběhu času začalo označovat jiný pojem, nikoli stejný pojem s jiným významem.

2.1.1 POJEM A VÝRAZ

Jak jsme se pokusili v krátkosti nastínit, problematika pojmů není triviální a pro správné zacházení s pojmy je zcela na místě podat alespoň úvod k teorii s nimi spojené.

Aby bylo možné pochopit význam pojmu, je nutné odlišit pojem od výrazu. Výrazem rozumíme „komunikační prostředek“ daného jazyka. Tyto výrazy zpravidla¹ reprezentují určitý pojem. Mít příslušný pojem není však totéž jako rozumět danému výrazu. (Materna, 1995) Můžeme mít např. pojem kříže a přitom nerozumět ani českému výrazu „kříž“, ani anglickému výrazu „cross“ nebo latinskému „crux“.

Jak uvádí prof. Materna, tato intuice pojmu je významná z hlediska filozofie jazyka. Je ve shodě s pojetím jazyka, jaké vyjádřil velký německý matematik a logik Kurt Gödel, když v rozhovoru s americkým logikem Hao Wangem prohlásil, že jazyk je důležitý pouze jako způsob zakódování abstraktních entit jako jsou pojmy. Rovněž Bertrend Russel viděl roli jazyka v tom, že se týká mimojazykové skutečnosti. (Materna, 1995)

Výraz daného jazyka však nutně nemusí reprezentovat pouze jeden pojem. Stejně tak jeden pojem může být reprezentován více výrazy. V prvním případě hovoříme již tradičně v duchu Aristotela o homonymech, v druhém případě o synonymech. (Aristoteles, 1958) Prof. Materna formuluje následující intuici pojmu:

Pojem je význam (smysl) určitého výrazu. (Materna, 1995)

¹ Citoslovce či výrazy, které plní čistě syntaktickou roli, pojmy nerepresentují.

Věty jako Poručil mu přinést boty a Poručil mu, aby přinesl boty říkají „totéž“, takže nemá zřejmě smysl hledat pojem reprezentovaný výrazem aby. (Materna, 1995)

Jak následně sám uvádí, jedná se o docela odvážnou tezi, která je formulována tak, že vzniká dojem ztotožnění pojmu a významu výrazu. To by mohlo vést k oprávněnému návrhu „nerozmnožovat entity, pokud to není nutné“ (tzv. Occamova břitva) a místo výrazu pojem používat vždy výrazu význam (daného) výrazu. Dále rozvádí možná komplikace a neintuitivní důsledky, které by ztotožnění pojmu a významu výrazu mohlo přivést. (Materna, 1995) Jako řešení tedy přichází s opatrnější tezí:

Pojem se může stát významem (smyslem) daného výrazu. (Materna, 1995)

Shodně s prof. Maternou i my se v této práci přidržíme stejné symboliky, a pokud budeme hovořit o nějakém pojmu reprezentovaném výrazem „abc...“, budeme psát pouze „ABCD...“ Místo „pojmu reprezentovaného výrazem kultura“ tedy budeme pro přehlednost textu psát pouze „pojem KULTURA“. (Materna, 1995)

Vraťme se nyní k rozlišení pojmu a termínu.

Termín je jednoslovný nebo víceslovný výraz s jasně určeným pojmovým významem, který je opakovaně užíván v odborných textech. (Schwarz, 2003)

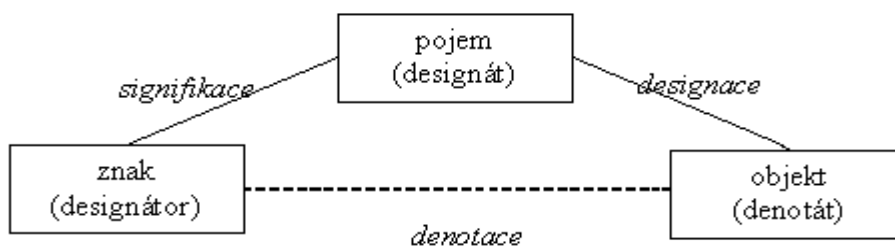
Rozdíl je vidět na následujícím příkladu: Slova pojem a concept jsou odborné a ustálené výrazy (termíny), které zastupují jeden POJEM. Je to tedy pojem, co je zastoupeno termínem, nikoli termín, který je pojmem. POJEM je tedy vyjádřen termínem „pojem“, neplatí však, že by POJEM byl termín.

Pokud hovoříme o termínech, neměli bychom opominout vysvětlení dvou termínů a to definice termínu a výklad termínu. Přestože se na první pohled může zdát rozdíl mezi oběma pojmy nepodstatný, je důležité je rozlišovat. Definice termínu je přesné a jednoznačné vymezení významu termínu, které je závazné pro jeho další použití; pokud není termín užit v definovaném významu, jedná se o chybné použití termínu. Mluvíme o tzv. preskriptivní terminologii, do které patří většina odborného názvosloví z oblasti technických a přírodních věd. Tato terminologie se zpravidla používá u konkrétních entit. Výklad termínu je naproti tomu vysvětlení významu termínu, který není jednoznačně definovatelný a který je určen dohodou odborného společenství, hodnotícím stanoviskem určitého člověka nebo názorové školy. Příslušná terminologie je označována jako

deskriptivní terminologie a nachází uplatnění zpravidla u sociálních a humanitních věd. (Schwarz, 2003)

Vraťme se nyní opět k pojmu. Jak bylo ukázáno, *můžeme (a v jistých případech musíme) i nyní mluvit o pojmech, jsme-li však dotázáni, který pojem míníme, můžeme na to odpovědět pouze odkazem na odpovídající jazykový výraz.* (Tugendhat, a další, 1997)
„Ve světě se myšlenka vyjadřuje ve smyslově vnímatelné podobě.“ (Wittgenstein, 1993)

Vztah mezi pojmem, termínem a objektem je graficky zachycen tzv. sémantický, (sémiotický) trojúhelníkem. Terminologie sémantického trojúhelníku se v různých publikacích liší, odkazuje však vždy na stejné pojmy. Funkci znaku v našem případě hraje termín, respektive obecněji výraz.

Obrázek 1: Sémantický trojúhelník (Schwarz, 2003)

Uvedené citáty a schéma lze shrnout do následující věty: Pojem je záležitost „abstraktní“ a pro jeho vyjádření v komunikaci musíme vždy nalézt nějaký vhodný znak, výraz.

2.1.2 SPOR O UNIVERZÁLIE

Při dalším tázání o podstatě pojmů se dostáváme až k letitému sporu nominalismu s realismem, který vešel do dějin jako „spor o univerzálie“. *V dalším vývoji se spor o univerzálie vynořuje stále znova a znova při řešení gnoseologické problematiky v empirismu, solipsismu, racionalismu, psychologismu, logicismu a v současné době je aktuální ve fenomenologii* (Svatek, 1991), proto se u něj v krátkosti zastavíme.

V tradičních učebnicích logiky nalezneme (pod vlivem aristotelské pojmové logiky, na kterou navázala tradice Port-Royal) zpravidla rozčlenění do těchto tří kapitol:

Pojem – Soud – Úsudek.

V první kapitole pak nalezneme zběžný pokus o formulaci toho, co je pojem, následuje učení o obsahu a rozsahu pojmu, a vše zakončuje vymezení definice. (Materna, 1995) Obecně můžeme říci, že převážná část obsahu učebnic logiky je zaměřena na soud a úsudek, nikoli na pojem sám. Je to ostatně dáno i velikou přesností, kterou matematická logika od soudu a úsudku vyžaduje.

Pojmy stály u samého vzniku evropské logiky. Platónovy ideje (idea, eidos) jsou nejspíše prvním vážným předchůdcem moderních teorií pojmů. Nalézají se „ve zvláštní říši“ odlišné od světa fyzických a mentálních entit, tj. nejsou v prostoru a čase. (Materna, 1995)

Pojmy jistě nejsou konkrétními předměty. Jedná se tedy buď o abstraktní předměty, anebo to vůbec nejsou jsoucna, nejsou ničím. Pak ovšem nemohou existovat, protože jak by mohlo existovat něco, co nic není? Tyto obtíže tedy raději někteří obcházejí tím, že hovoří pouze o jazykových výrazech a obecných termínech. Toto jejich pojetí se tradičně označuje jako nominalismus. Podle tohoto stanoviska existuje pouze „nomen“, jazykový výraz, a ne tzv. „universale“, něco obecného, co nomen zastupuje. (Tugendhat, a další, 1997)

Naproti tomu Platón (který jako první na tento problém poukázal) a po něm i Aristoteles² přicházejí se stanoviskem odlišným, tzv. realismem, obecniny skutečně existují. Platónské stanovisko by se dalo shrnout do následující věty:

Neříkáme, že pojmy tvoříme, nýbrž že je objevujeme. (Materna, 1995)

Velice známý Platónův mýtus jeskyně z jeho Ústavy bývá brán příliš „doslova“, takže často uniká právě tento rozměr jeho učení o pojmech jako objektivních ideálních entitách. (Materna, 1995) Ve středověku se k těmto dvěma koncepcím připojil ještě konceptualismus (z lat. conceptio, pojem), podle něhož sice obecniny ve skutečnosti neexistují, existují však v duchu, v myšlení, a to jako dílo naší myšlenkové abstrakce. (Tugendhat, a další, 1997)

Tento konceptualistický výklad se začíná s počátkem novověku prosazovat a stále více psychologizovat, a to i terminologicky. Descartes hovoří o „ideae innatae“, logika z Port-

² Rozdíl mezi pojetím Platóna a Aristotela byl ve středověku shrnut jako protiklad mezi *universalia ante res* (univerzálie existují před a nezávisle na konkrétních věcech) a *universalia in rebus* (existují pouze v konkrétních věcech). (Tugendhat, a další, 1997)

Royal o „ideés universelles“, Locke o „abstract ideas“ a Kant o „allgemeine Vorstellungen. (Tugendhat, a další, 1997) (Materna, 1995) V rámci psychologismu je pojem chápán jako odraz něčeho, tj. v podstatě jako záležitost naší psychiky, jakási forma myšlení.

Je dobré si všimnout, že slovo „idea“ znamená na počátku novověku v latině, francouzštině a angličtině tolik co představa a nijak již nesouvisí s tím, jak je používal Platón. (Tugendhat, a další, 1997)

V 19. století přicházejí na scénu spíše antipsychologisticky orientovaní filozofové (Bolzano, Husserl, Frege), kteří společně se zvýšenými požadavky ze strany moderní matematiky zcela vytlačují psychologismus z logiky. Prof. Materna vidí jako příčinu využití soudů a úsudků v logice právě v jejich radikálním odpsychologizování. K tomu v případě prvního z této trojice, pojmu, dostatečně nedošlo (až na pár výjimek jako u Bolzana a některých moderních logiků). (Materna, 1995)

2.1.3 POJEM A PŘEDSTAVA

Prof. Materna formuluje následujícím způsobem problém, na který naráží koncepce psychologismu:

Je rozdíl mezi pojmem a představou? (Materna, 1995)

Dále vyjmenovává různé potíže, se kterými se setkáme v koncepci psychologismu. Jde v první řadě o představy abstraktních³, smyslově nevnímátných objektů.

Zatímco abstraktní představy je možné považovat za psychickou zkušenost (ve formě názorových schémat a zjednodušení se zachováním nezbytných vlastností), obecné představy si představit nelze. (Pexindr, 2000)

Locke sice ve svém rozboru „abstract ideas“ tvrdí, že obecný trojúhelník si lze představit tak, aby současně nebyl tupouhlý, pravoúhlý ani ostroúhlý, nýbrž „vše naráz a přece nic z toho“, nicméně tento jeho výklad byl podroben zdrcující kritice v úvodu Berkeleyho „Pojednání o základech lidského poznání“. Berkeley poukazuje na to, že představit si můžeme vždy jen něco určitého. Podle něj tedy dokonce neexistují ani žádné abstraktní

³ Abstrakci můžeme definovat jako psychický proces spočívající v zeslabování a ochuzování konkrétních (smyslově-názorových, věcných) rysů poznání, přičemž pozitivním doplňkem tohoto jinak negativního charakteru abstrakce je zvýraznění rysů ostatních, abstrakcí nedotčených. (Pexindr, 2000)

představy, konceptualismus je třeba odmítnout a navrátit se k nominalismu. (Tugendhat, a další, 1997)

Nově tento problém uchopil Husserl, který zaujímá vůči těmto dvě koncepcím opozici a tvrdí, že je absurdní si ve fantasmii představovat jednotlivé jako obecné a že tato abstrakce probíhá na nějaké vyšší formě představování. Přichází též Frege a úlohu pojmu a obecnin matematizuje. (Tugendhat, a další, 1997)

Psychologismus tedy naráží v tom, že pojmy jsou sice objektivní, nelze je ale (na rozdíl od fyzických objektů) umísťovat do prostoru a času. Tuto charakteristiku mají společnou s jakýmkoli abstraktními entitami, jako jsou např. čísla, která jsou rovněž mimo prostor a čas. Nelze se rozumně ptát, „od kdy“ existují čísla nebo „kde“ jsou čísla. (Materna, 1995) A stejně tak se to má podle prof. Materny i s pojmy: *Proto lze dobře zodpovědět zděšenou otázku: „To chcete tvrdit, že pojem LOKOMOTIVA zda byl i v době, kdy žádné lokomotivy nebyly?“ Naše odpověď je jasná: Žádná časová či prostorová charakteristika jakéhokoli pojmu není možná.* (Materna, 1995)

Pojmy tak Materna chápe jako objektivní abstraktní entity reprezentované nějakým výrazem.

2.1.4 ROLE POJMU

Danému výrazu rozumíme, pokud známe pojem reprezentovaný tímto výrazem. Pokud například rozumíme výrazu prvočíslo, pak známe pojem PRVOČÍSLO a dokážeme tedy rozhodnout, zda dané číslo je či není prvočíslo. Pojem PRVOČÍSLO nám tedy identifikuje množinu prvočísel. Pojmy tedy identifikují objekty. Jsou to jakési identifikační procedury. (Materna, 1995)

Pojem jako identifikační procedura však může selhat. Mluvíme pak o prázdných pojmech. Tyto prázdné pojmy bývají často ještě rozčleněny na quasi prázdné pojmy (identifikuje prázdnou množinu, např. kulatý čtverec), striktně prázdné pojmy (neidentifikuje žádný objekt, ale rozumíme mu, např. nejvyšší prvočíslo) a empiricky prázdné pojmy (v našem světě neobsazené). (Materna, 1995)

2.1.5 OBSAH A ROZSAH POJMU

Logika z Port-Royal zavádí historicky významné rozlišení mezi „compréhension“ (obsahem) a „étendue“ (rozsahem) pojmu. (Tugendhat, a další, 1997) Obsah těchto pojmů přitom zahrnuje množinu pojmů, které jsou tomuto pojmu nadřazené, které jsou obecnější, rozsah naopak vše, co pod pojem spadá. Dá se tedy říci, že obsah daného pojmu je pak dán průnikem rozsahů všech jeho nadřazených pojmů (tak třeba obsah pojmu ČERNÝ PES je dán průnikem rozsahů pojmů ČERNÝ a PES). (Materna, 1995) Rozsahem pojmu PES je množina všech psů. V průběhu 19. století byly výrazy rozsah a obsah nahrazeny výrazy intenze a extenze. (Tugendhat, a další, 1997) V tradičních učebnicích byly formulovány některé velice triviální poučky o vztazích mezi rozsahy pojmů (v podstatě elementární množinové vztahy) a princip obráceného poměru mezi obsahem a rozsahem pojmů: zvětšíme-li rozsah, zmenší se obsah, a naopak. (Materna, 1995)

Na základě buď rozsahů, nebo obsahů se pojmy tradičně řadí a uspořádávají. Obě tato tradiční řazení nalézají svá uplatnění při zpracovávání pojmových map.

2.1.6 VZTAHY MEZI POJMY

Pouze věta má smysl; jen v souvislosti věty má jméno význam. (Wittgenstein, 1993)

Jak bylo řečeno výše, základní hierarchie pojmů vychází z řazení buď podle rozsahu, nebo obsahu. S takovou hierarchizací se v praxi setkáme například v terminologických databázích knihoven. Takové uspořádání je pro naši potřebu z hlediska pojmových map samo o sobě příliš lineární. Naším cílem není vytvoření pouhé hierarchicky uspořádané mapy, ale mapy znázorňující i ty vztahy mezi pojmy, které mezi sebou nezaujímají hierarchické uspořádání, případně pro nás v dané chvíli není hierarchické uspořádání relevantní. Například operujeme-li s pojmy KOČKA a MYŠ, může být pro nás v dané mapě důležitější vyjádřit vztah predátora a oběti (KOČKA loví MYŠ), než hierarchie pojmů (KOČKA i MYŠ jsou v rozsahu pojmu SAVEC).

Pojem sám je určen vztahy k ostatním pojmům, stejně jako jednotlivé objekty, jsoucna, které identifikuje, se mají k objektům jiným. Objekt, který by neměl žádný vztah k dalším objektům, by už z principu nebyl poznatelný a nemohl by být předmětem našich úvah. Je otázkou pro filozofy, zda by takové jsoucno mohlo vůbec existovat. Vztah mezi pojmy odráží vztah mezi objekty, které dané pojmy identifikují. Tento vztah je opět vyjádřen

pojmem. Vztah mezi pojmy pochopitelně vždy souvisí s jejich obsahem a rozsahem, není ale vždy vhodné ho pomocí rozsahů a obsahů definovat. Možné zjednodušení se nabízí například pomocí Aristotelových kategorií, nejnadřazenějších a nejobecnějších pojmů (substance, kvantita, kvalita, relace, kde, kdy, poloha, habitus, činnost, trpnost).⁴ (Aristoteles, 1958) V naší práci pro zjednodušení touto cestou však nepůjdeme a vztahy budeme vyjadřovat spíše intuitivně.

Pokud tedy hovoříme o vztazích mezi pojmy, hovoříme o spojení nejméně tří pojmů. Toto spojení je již soudem. Jako takové už může být pravdivé či nepravdivé. O pravdivostní hodnotě osamocенého pojmu rozhodnout nemůžeme, jak uvádí již Aristoteles ve svých Kategoriích:

Žádný z uvedených pojmů neobsahuje klad nebo zápor, nýbrž klad nebo zápor vzniká teprve jejich vzájemným spojením. Neboť každý klad a zápor jest buď pravdivý, nebo nepravdivý. Ale z toho, co se nevypovídá ve spojení, nic není ani pravdivé, ani nepravdivé, např. člověk, bílé, běží, vítězí. (Aristoteles, 1958)

Soud již má pro nás informační hodnotu, je možné z něj vyvodit nějaký úsudek, a je to tedy právě on, který je těžištěm pojmových map. Zde je důležité zmínit, že svým způsobem lze při dostatečně velkém množství „mezikroků“ zapsat nějakou souvislost či vztah prakticky jakéhokoli pojmu s jakýmkoli jiným. Abychom se takovými úvahami nemuseli zabývat, budeme v dalším textu hovořit o relevantních vztazích, které opravdu významně souvisí s danými pojmy.

2.1.7 RELATIVNOST POJMU

V současné době naráží teorie o pojmech na proud postmoderní filozofie a s ní související relativizaci pojmů. Proti tvrzení, že (multi)kultura je pluralitní i v tom smyslu, že připouští nejen různé pohledy „na totéž“, ale dokonce i různé vzájemně neslučitelné pohledy, je třeba se radikálně vymezit. Prof. Materna v závěru svého pojednání o pojmech toto tvrzení vyvrací a na závěr předkládá následující „protirelativistickou tezi“:

⁴ Každé slovo, které se vyskytuje bez jakékoliv souvislosti, znamená buď podstatu, nebo kvantitu, nebo kvalitu, nebo vztah, nebo místo, nebo čas, nebo polohu, nebo vlastnictví, nebo činnost, nebo trpnost.

Podstata, abychom uvedli příklad, je třeba člověk, kůň; kvantita např. dvoulaketní, tříloketní; kvalita např. bílé, znalé gramatiky; vztah např. dvojnásobné, poloviční, větší; místo např. v Lykeu, na náměstí; čas např. včera, vloni; poloha např. leží, sedí; vlastnictví např. jest obut, má zbroj; činnost např. řeže, pálí; trpnost např. je řezán, je pálen. (Aristoteles, 1958)

Kontradikce nejsou objektivně možné. Jsou vždy jen výsledkem chybného popisu reality. Odporují-li si dva názory, pak přinejmenším jeden z nich je chybný. (Materna, 1995)

V rámci pozitivní vědy schopné vypovídat o světě nemůžeme a nesmíme rezignovat na jednu, byť mnohotvárnou realitu. Tyto závěry musíme mít na paměti zejména tehdy, kdy se pohybujeme (a chceme něco pozitivně vypovídat) v prostředí multikulturalismu a interkulturních vztahů, ze kterých idea postmodernismu pramení.

2.2 POJMOVÁ MAPA

Pojmová mapa byla vyvinuta jako výzkumný prostředek J. D. Novakem v 70. letech na Cornellově univerzitě. Záhy nalezla široké uplatnění jako vyučovací a učební prostředek. Jedná se o dvourozměrné zobrazení pojmů a vztahů mezi nimi. Zajímavá možnost by se nám nabízela při možnosti tvorby třírozměrných pojmových map. V takovém zobrazení by již nedocházelo ke křížení spojnic (nanejvýše optickému), o kterém bude ještě řeč v následujícím textu. V současné době již existují nástroje, které takovou tvorbu umožňují (viz. kapitola 2.5.2). Je však otázkou, zda se tím již příliš vizuálně nevzdalujeme původní myšlence.

2.2.1 DEFINICE POJMOVÉ MAPY

Na základě předchozího pojednání o pojmech je pro nás nyní snadné přijít s vlastní definicí pojmové mapy:

Pod výrazem pojmová mapa rozumíme takové grafické uspořádání výrazů, které znázorňuje relevantní vztahy mezi pojmy těmito výrazy zastoupenými.

Nebo stručněji:

Pod pojmovou mapou rozumíme zobrazení pojmů a jejich vztahů.

Nyní je zapotřebí konfrontovat tuto definici s pojetím J. D. Novaka, abychom si ověřili, zda je naše definice dostatečně vymezující jeho pojem POJMOVÁ MAPA. Prof. Novak popisuje pojmové mapy takto:

Concept maps are graphical tools for organizing and representing knowledge.

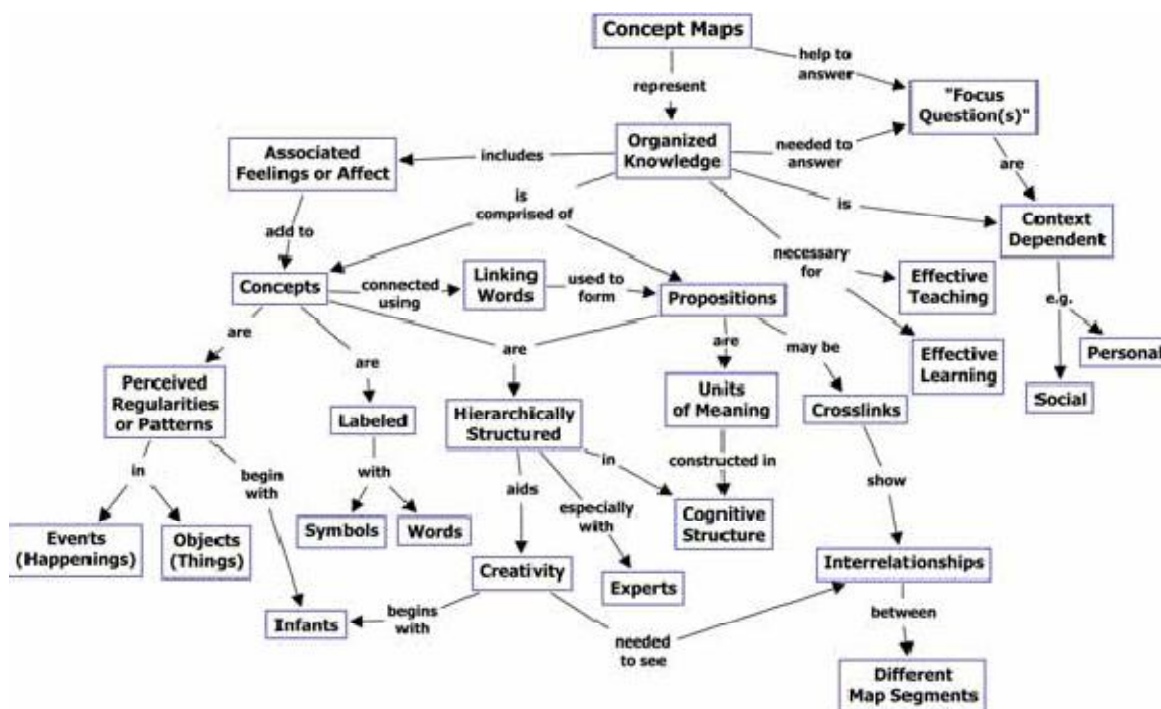
(Novak, a další, 2006)

V dalším textu se dočteme:

Another characteristic of concept maps is that the concepts are represented in a hierarchical fashion with the most inclusive, most general concepts at the top of the map and the more specific, less general concepts arranged hierarchically below.

(Novak, a další, 2006)

Tato charakteristika je doplněna následující pojmovou mapou na téma „Pojmová mapa“.

Obrázek 2: Pojmová mapa (Novak, a další, 2006)

Pojmy jsou zvýrazněny pomocí rámečkem, vztahy jsou vyjádřeny pomocí slova, nebo několika slov, a orientované úsečky (aby nedošlo ke vztahové záměně). Vidíme, že prof. Novak do své koncepce pojmové mapy⁵ zahrnuje i hierarchii pojmů, o které jsme hovořili výše, a to tak, že obecnější pojmy se nalézají v horní části pojmové mapy, konkrétnější v částech spodnějších, pojmy o stejné úrovni obecnosti se nacházejí ve stejné horizontální rovině.

Pro úplnost ještě uvedme vztahy, které nejsou čistě hierarchické (viz kap. 2.1.6), tj. které nespojují pojmy v rámci mapy pouze vertikálně, ale i horizontálně. Takové vztahy, které

⁵ Slovní spojení koncepce pojmové mapy není ničím jiným, než „koncept“ – tedy pojem pojmové mapy. Vidíme tedy, že prof. Novak pod termínem pojmová mapa rozumí mírně odlišný pojem, než jaký identifikuje naše definice.

propojují jednotlivé „větve mapy“, označuje prof. Novak jako „cross-links“, křížová spojení. (Novak, a další, 2006)

Abychom mluvili o tomtéž, je naši definici tedy nutno upřesnit:

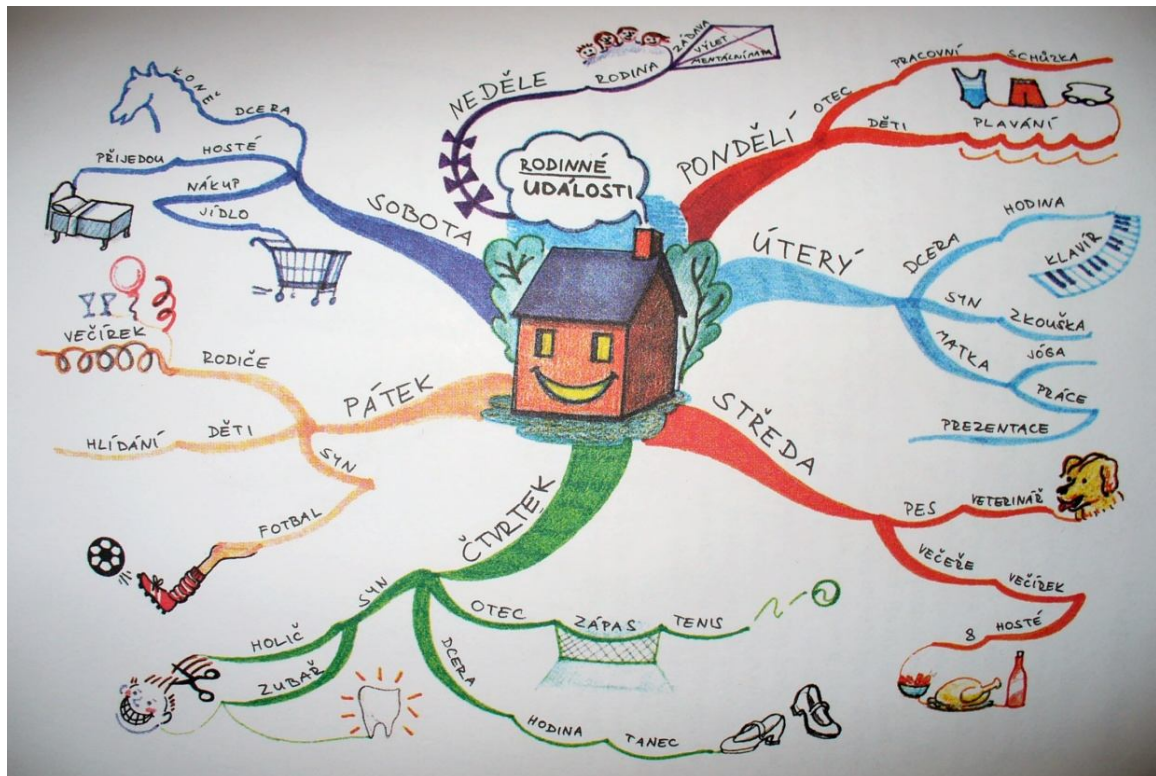
Pod výrazem pojmová mapa rozumíme takové grafické hierarchické uspořádání výrazů, které znázorňuje relevantní vztahy mezi pojmy těmito výrazy zastoupenými.

V další podkapitole si ukážeme, že ani tato definice není dostatečná. Před tím se ale ještě jednou vraťme k pojmové mapě POJMOVÉ MAPY prof. Novaka. Pokud se pozorně zaměříme na jednotlivé pojmy, zjistíme, že nesplňují pravidla, která si Novak stanovuje. Zcela obecné pojmy jako „Events“ a „Objects“ se nacházejí v dolní části mapy, přestože se jedná jistě o pojmy obecnější než např. „Effective Teaching“.

2.2.2 POJMOVÁ X MYŠLENKOVÁ MAPA

Kromě pojmových map (*concept map*) se setkáme i s výrazem myšlenková (někdy též mentální) mapa (*mind map*), které zavedl T. Buzan. Přestože vycházejí ze stejného principu, svým zpracováním se od pojmových map J. D. Novaka liší. Mají vždy větvenou hvězdicovou strukturu s ústředním tématem. Jsou též hierarchizované, obecnější pojmy se zobrazují blíže ke středu. Zásadní rozdíl spočívá v tom, že se v nich místo výrazů a znaků označujících vztahy mezi pojmy vyskytují pouze vodící čáry.

T. Buzan ve svých pracích velice zdůrazňuje grafickou úpravu takových myšlenkových map. Doporučuje použití co největší škály barev, různou tloušťku čar a co největší počet názorných obrázků (zejména velký ústřední motiv).

Obrázek 3: Myšlenková mapa (Buzan, 2007)

Barevnost a obrázky pomáhají podle Buzana zaměstnávat obě strany našeho mozku, což podněcuje naše „synergické myšlení“. (Buzan, 2007) T. Buzan se odvažuje ve svých publikacích mentální mapy označit za nejdokonalejší organizační nástroj našeho mozku a nejsnadnější prostředek, jak dostávat informace do našeho mozku a jak z něj informace dostávat ven. (Buzan, 2007) I když nebudeme sdílet jeho „optimismus“, je možné se shodnout na tom, že z didaktického hlediska mohou být myšlenkové mapy pro studenty (právě díky použití ilustrací a barev) přístupnější a poutavější než mapy pojmové. Nic nám však nebrání pojmové mapy doplnit v případě potřeby ilustracemi a pak se bez myšlenkových map (které jsou v podstatě jen modifikací map pojmových) zcela obejdeme.

POJMOVÁ MAPA a MYŠLENKOVÁ MAPA jsou dva rozdílné pojmy, každý z nich nám identifikuje odlišný způsob grafického znázornění. Naši definici výrazu pojmová mapa je tedy třeba upřesnit, aby jí pojmová mapa nevyhovovala. Docházíme tak ke konečné podobě definice, se kterou se již v následující práci spokojíme:

Pod výrazem pojmová mapa rozumíme takové grafické hierarchické uspořádání výrazů, které znázorňuje a pojmenovává relevantní vztahy mezi pojmy těmito výrazy zastoupenými.

Nebo stručněji:

Pojmovou mapou rozumíme hierarchické zobrazení pojmů a pojmenovaných vztahů mezi nimi.

2.2.3 POSTUP TVORBY POJMOVÉ MAPY

Nyní již můžeme přistoupit ke stanovení zásad a postupu tvorby samotné pojmové mapy.

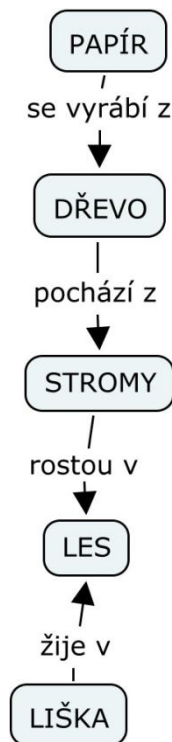
Postup pro tvorbu pojmové mapy je zhruba následující:

- volba tématu a hlavního pojmu;
- excerpce termínů (resp. pojmů) z dané problematiky;
- hierarchizace pojmů podle rozsahu (resp. obsahu, viz princip obráceného poměru, kapitola 2.1.5), obecnější pojmy se umísťují zpravidla do horní, konkrétnější do dolní části mapy;
- zakreslení relevantních vztahů mezi pojmy (hierarchická a křížová spojení) a jejich pojmenování.

Při tvorbě pojmové mapy si klademe následující otázky:

- Jsou zvolené pojmy pro dané téma relevantní?
- Jsou výrazy a termíny zastupující dané pojmy adekvátní?
- Jsou zvolené vztahy mezi pojmy relevantní?
- Jsou vztahy mezi pojmy zastoupeny správným výrazem, znakem?
- Jsou pojmy správně hierarchicky seřazeny?
- Jsou pojmy vhodně uspořádány tak, aby nedocházelo k nadbytečnému protínání křížových spojení?

Tzv. řetězová mapa (string map) znamená podle Novaka nepochopení studované oblasti a účelu pojmových map:

Obrázek 4: Řetězová mapa (zdroj: autor)

2.2.4 VYUŽITÍ POJMOVÝCH MAP

Pojmové mapy nabízejí celou řadu možností k jejich využití, a to jak ve školství, tak ale například i v podnikové sféře. V rámci škol je mohou vyučující využít buď jako učební pomůcku ve formě nástěnné mapy či v elektronické podobě, nebo jako zadání pro samostatnou práci studentů. Studentům může být zadáno téma pojmové mapy, případně výchozí text, ze kterého mají pojmovou mapu vytvořit, případně výčet pojmů, které má pojmová mapa obsahovat, anebo mohou dostat částečně vyplněnou pojmovou mapu, kterou budou mít za úkol doplnit. Jejich uplatnění můžeme chápat jako zavádění kognitivistických (Brdička, 2003) metod do výuky.

Pojmové mapy lze vyrábět v papírové podobě, nebo díky specializovaným softwarovým nástrojům v podobě elektronické. Tato možnost spadá to tzv. otevřených technologií (Mašek, a další, 2004) ve výuce, na které je v dnešní době dáván důraz. Této druhé možnosti se bude týkat následující kapitola.

3 SOFTWARE PRO TVORBU POJMOVÝCH MAP

3.1 KRITÉRIA PŘI VÝBĚRU SOFTWARE

Vhodný výběr softwarového nástroje zpravidla znamená ušetření drahocenných hodin práce. Platí to tak i v případě tvorby pojmových map.

Pokud potřebujeme jednorázově vytvořit jednu pojmovou mapu, vystačíme si prakticky s jakýmkoli textovým či grafickým editorem, který máme právě po ruce, ať už je to například MS Word, nebo v případě nouze dokonce i program Malování. Pokud ovšem budeme vytvářet pojmové mapy častěji, je již vhodné poohlédnout se po nějakém specializovaném programu.

V současné době je k dispozici několik desítek programů, které avizují své určení přímo pro tvorbu pojmových map, a přes sto dalších programů, které se zaměřují pouze na tvorbu map myšlenkových (přestože i tvorba pojmových map je v nich principiálně možná).

Na výběr tedy máme hned celou řadu nástrojů, které nám slibují práci ulehčit. Při výběru toho pravého z nich si musíme nejprve uvědomit, co od něj očekáváme. Při samotném výběru vstupují do hry zejména tyto kritéria:

- Jazyk, ve kterém se program ovládá.
- Ovládání a uživatelská přívětivost programu.
- Podporovaný operační systém.
- Možnosti programu (využívání barev, obrázků, export/import dat, sdílení).
- Licence, resp. cena.

3.1.1 JAZYK

Lokalizace softwaru do mateřského jazyka neznamena pouze oku lahodící menu, ale i jistotu, že v daném nástroji nenarazíme na problémy s lokální specifickou diakritikou. Bohužel většina dostupného softwaru do českého jazyka lokalizována není.

3.1.2 OVLÁDÁNÍ A UŽIVATELSKÁ PŘÍVĚTIVOST

Ovládání a uživatelská přívětivost jsou právě těmi rozhodujícími faktory, které nám šetří náš drahocenný čas. Od programu očekáváme zejména intuitivnost ovládání, aby nebyl ušetřený čas při tvorbě mapy vykoupen zdlouhavou četbou manuálu.

3.1.3 PODPOROVANÝ OPERAČNÍ SYSTÉM

Uživatel zcela jistě budou též vyhledávat takový nástroj, který podporuje operační systém, ve kterém je zvyklý pracovat. Nástroje pro tvorbu pojmových map se též vyskytují i ve formě pro prohlížeč.

3.1.4 MOŽNOSTI PROGRAMU

Možnosti programu nabývají na významu zejména tehdy, kdy se chceme tvorbě pojmových map opravdu dlouhodobě věnovat a záleží nám nejen na rychlosti, ale i na výsledných možných výstupech programu.

3.1.5 LICENCE

Nesmíme opomenout ani licenci, která je velice často tím, co má rozhodné slovo při výběru. Některé programy pro tvorbu pojmových map jsou pouze placené, jiné jsou omezeny na nekomerční užití, případně nejsou bez poplatku dostupné v plné verzi. U komerčních produktů se též často setkáme s alternativami, jak za využívání produktu platit, většinou ve formě měsíčního či ročního paušálu.

3.2 POSTUP PŘI VÝBĚRU VHODNÉHO SOFTWARE

Vzhledem k velkému množství softwarových nástrojů se musíme pozastavit i u samotného způsobu výběru. Je prakticky nemožné, abychom si každý nástroj podrobně vyzkoušeli a zasvěceně ho zrecenzovali. A není to ani naším cílem. Mnohem spíše se pokusíme přiblížit algoritmu, podle kterého by skutečně vyučující v praxi při výběru softwaru postupoval. Před samotnou instalací vyjdeme napřed z dostupných informací, které poskytuje tvůrce softwaru a pokusíme se výběr co nejvíce zúžit.

Rozhodli jsme se pracovat v operačním systému Windows, tedy pokud nástroj neumožňuje tvorbu v tomto systému, nebudeme se jím dále zabývat. Požadujeme univerzální nástroj, ve kterém by bylo možno vytvářet nejen pojmové, ale i myšlenkové mapy – a tedy byla zároveň zajištěna podpora práce s obrázky. V neposlední řadě hledáme pokud možno cenově přijatelný nástroj, proto budeme v první řadě brát v potaz programy, které jsou k dispozici zdarma.

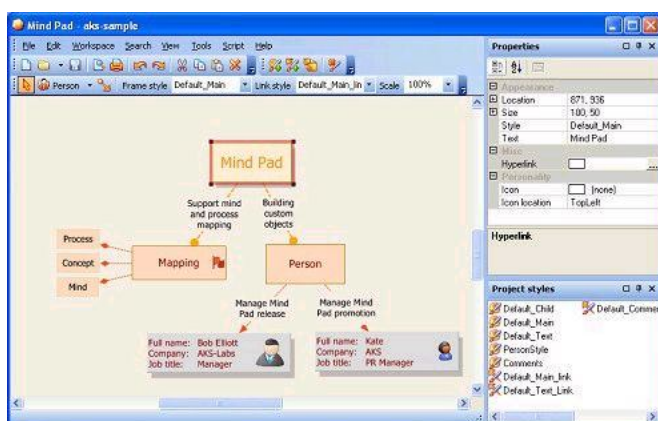
Pokládáme si tedy tyto otázky:

- Jaký operační systém (OS) je podporován?
- Co program umožňuje vytvářet?
- Jaká je cena programu?

3.3 PŘEHLED DOSTUPNÉHO SOFTWARE

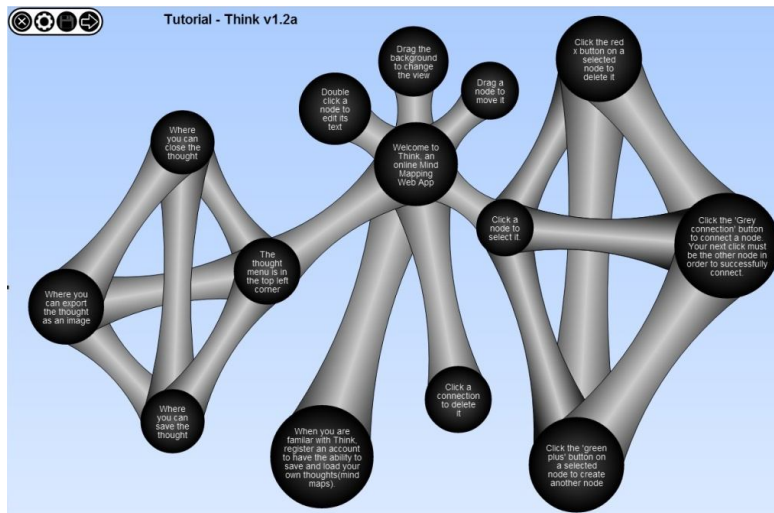
3.3.1 STANDARTNÍ SOFTWARE - 2D

Produkt:	Mind Pad
Společnost:	AKS-Labs
OS:	Windows
Podporuje:	Pojmové mapy, vývojové diagramy, myšlenkové mapy
Cena:	70 dolarů
Zdroj:	http://www.mind-pad.com/
Poznámka	Spíše zaměřeno na vývojové diagramy než na pojmové mapy. Nepříliš vhodný nástroj.

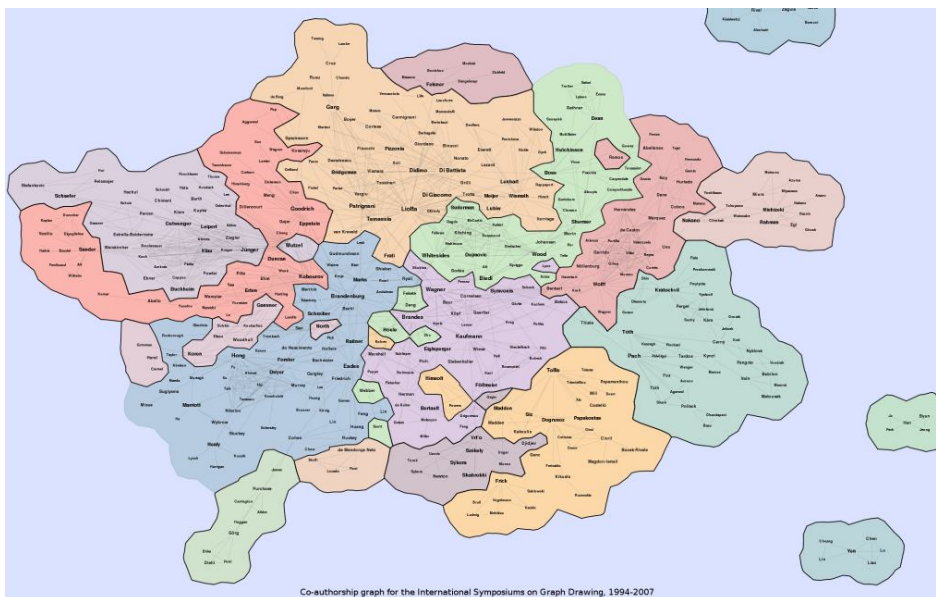

Obrázek 5: Mind Pad (<http://www.mind-pad.com/>)

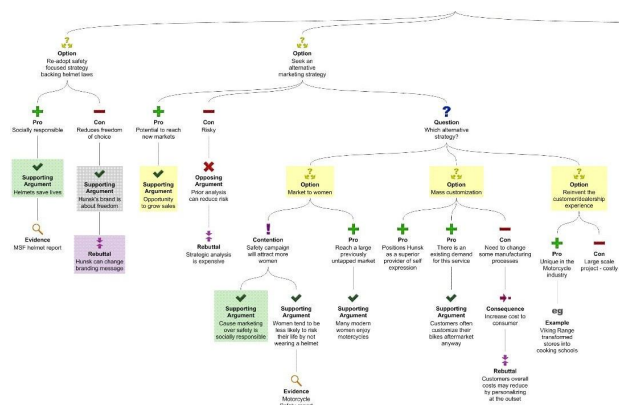
Produkt:	Think
Společnost:	Ashley Sands
OS:	Implementován v prohlížeči
Podporuje:	Pojmové mapy
Cena:	zdarma
Zdroj:	http://think-app.appspot.com/
Poznámka	Dynamické, animované, náročné na rychlost připojení, nevhodná grafika, nevhodné pro pojmové mapy

Obrázek 6: Think (<http://think-app.appspot.com/>)

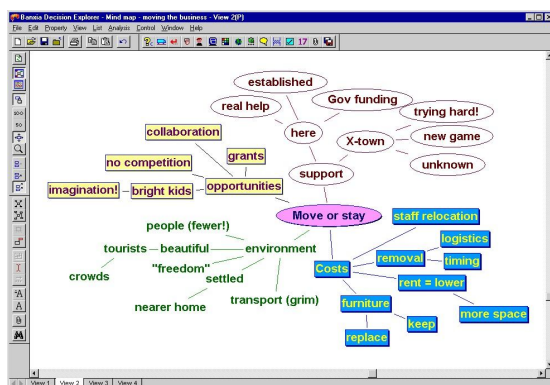
Produkt:	GraphViz
Společnost:	AT&T
OS:	Linux, Mac
Podporuje:	Pojmové mapy, diagramy, sítě
Cena:	zdarma
Zdroj:	http://www.graphviz.org/
Poznámka	Velmi silný nástroj na tvorbu diagramů, podpora pojmových map je menší

Obrázek 7: GraphViz (<http://www.graphviz.org/>)

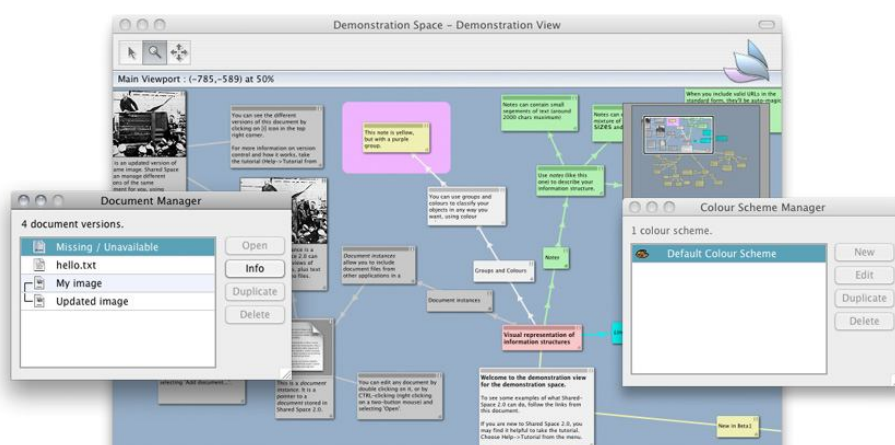
Produkt:	bCisive
Společnost:	Austhink Software Pty Ltd.
OS:	Windows
Podporuje:	Pojmové mapy
Cena:	349 australských dolarů
Zdroj:	http://bcisive.austhink.com/get-bcisive
Poznámka	Určeno spíše pro komerční sféru, než pro edukativní účely.

Obrázek 8: bCisive (<http://bcisive.austhink.com/get-bcisive>)

Produkt:	Decision Explorer
Společnost:	Banxia Software
OS:	Windows
Podporuje:	Pojmové mapy, myšlenkové mapy
Cena:	395 liber
Zdroj:	http://www.banxia.com/demain.html
Poznámky	Nepoměr ceny a nabízených funkcností.

Obrázek 9: Decision Explorer (<http://www.banxia.com/demain.html>)

Produkt:	Shared Space
Společnost:	Ben Copsey
OS:	Mac
Podporuje:	Pojmové mapy
Cena:	zdarma
Zdroj:	http://www.shared-space.net/
Poznámky	Původně placený produkt, podpora skončila.

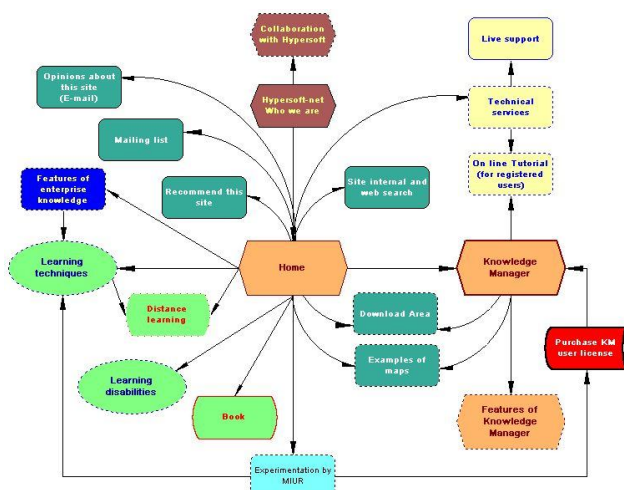
Obrázek 10: Shared Space (<http://www.shared-space.net/>)

Produkt:	Clarolideas
Společnost:	Claro Software
OS:	Windows
Podporuje:	Pojmové mapy
Cena:	29 liber
Zdroj:	http://www.clarosoftware.com/index.php?cPath=245
Poznámky	Možnost pracovat se zvukem, nahrávání pojmů, elektronické čtení...

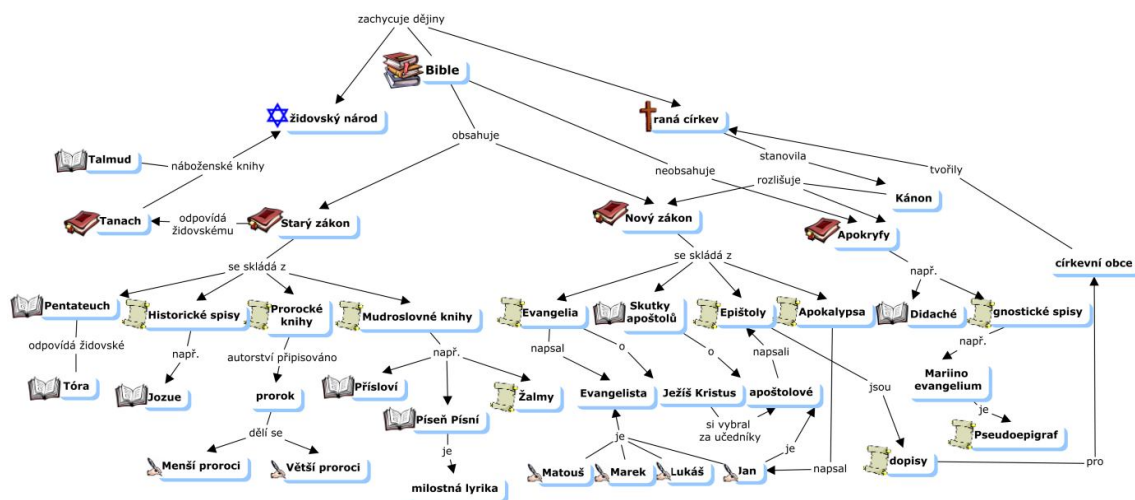

Produkt:	Knowledge Master
Společnost:	Hypersoft-net
OS:	Windows

Podporuje:	Pojmové mapy, myšlenkové mapy
Cena:	119 – 189 dolarů
Zdroj:	http://www.conceptmaps.it/default-eng.htm

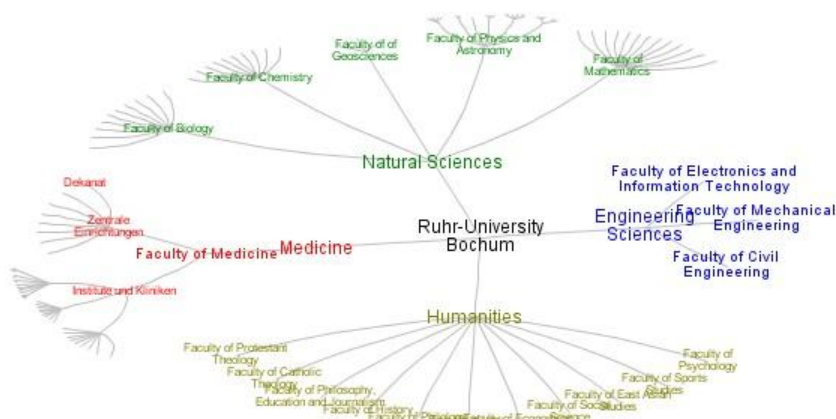
Obrázek 15: Knowledge Master (<http://www.conceptmaps.it/default-eng.htm>)

Produkt:	CmapTools
Společnost:	IHMC - A University Afiliated Research Institute
OS:	Linux, Windows
Podporuje:	Pojmové mapy
Cena:	zdarma
Zdroj:	http://cmap.ihmc.us/
Poznámky	Lokalizován do češtiny. Podporuje import z Inspiration, XML, export do mnoha formátů.

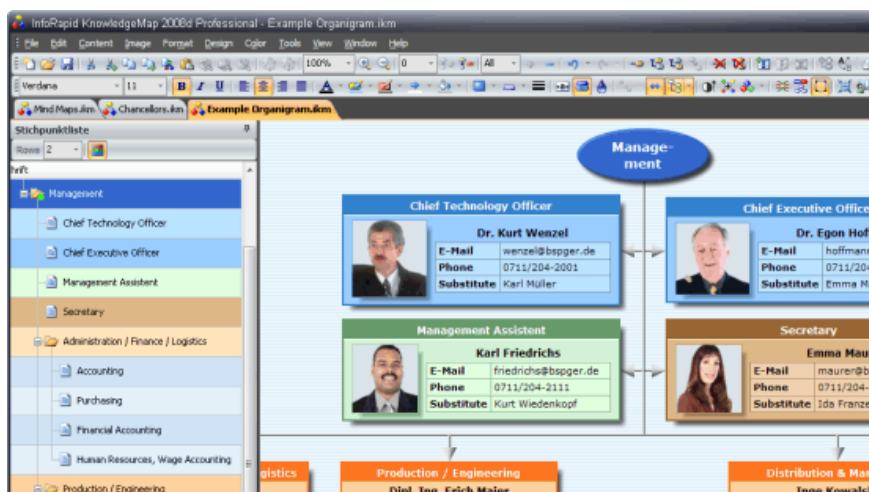

Obrázek 16: CmapTools (zdroj: autor)

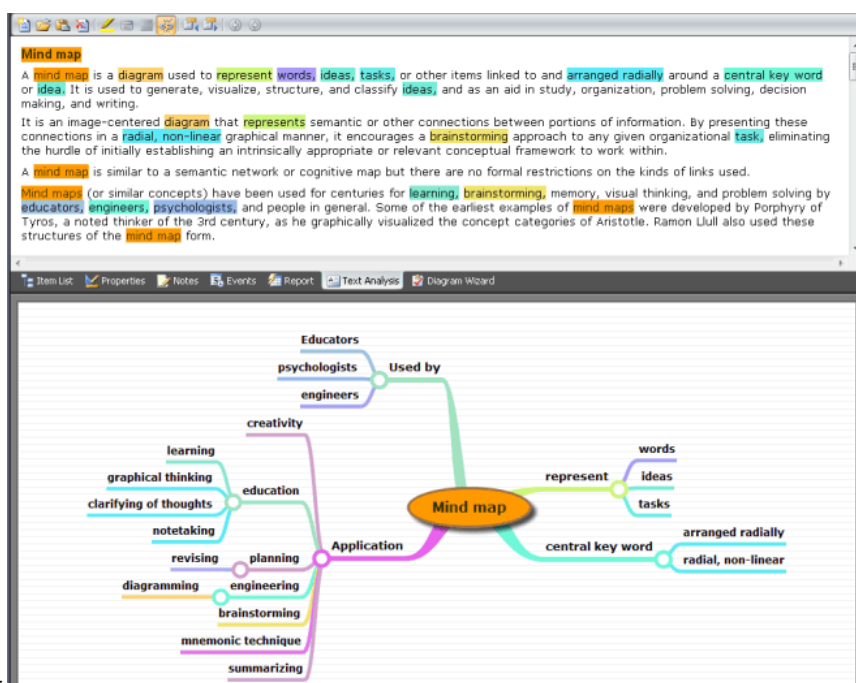
Produkt:	Hypergraph
Společnost:	Jens Kanschik
OS:	Implementován v prohlížeči
Podporuje:	Pojmové mapy, myšlenkové mapy
Cena:	zdarma
Zdroj:	http://hypergraph.sourceforge.net/

Obrázek 17: Hypergraph (<http://hypergraph.sourceforge.net/>)

Produkt:	InfoRapid KnowledgeMap
Společnost:	Ingo Straub Softwareentwicklung
OS:	Windows
Podporuje:	Pojmové mapy, myšlenkové mapy
Cena:	99 dolarů, 49 dolarů pro soukromé účely
Zdroj:	http://www.inforapid.de/html/english.htm
Poznámky	Obsahuje funkci na automatické vytváření pojmových a myšlenkových map ze zadaného textu (viz. obrázek).

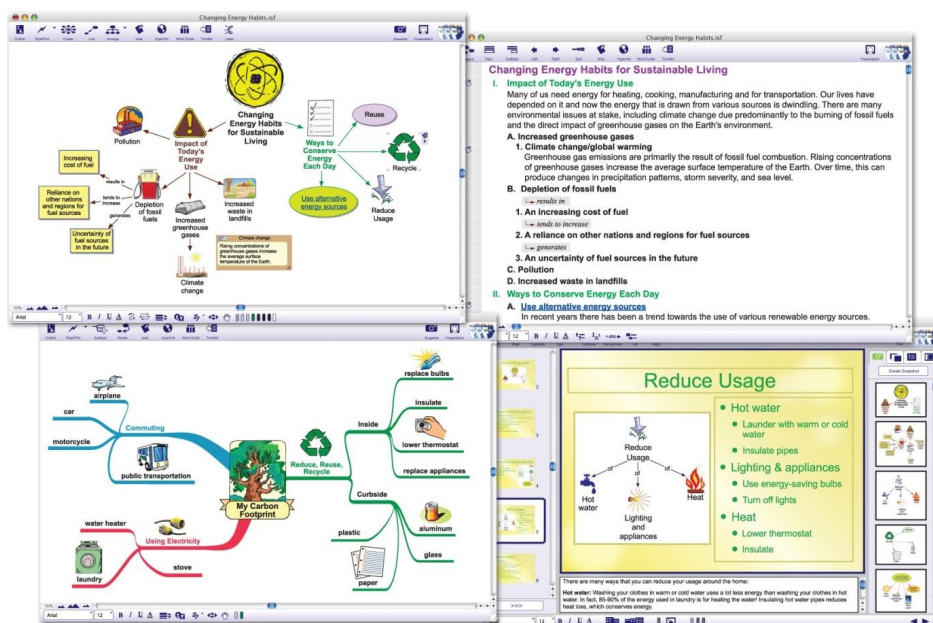
Obrázek 18: InfoRapid KnowledgeMap (<http://www.inforapid.de/html/english.htm>)

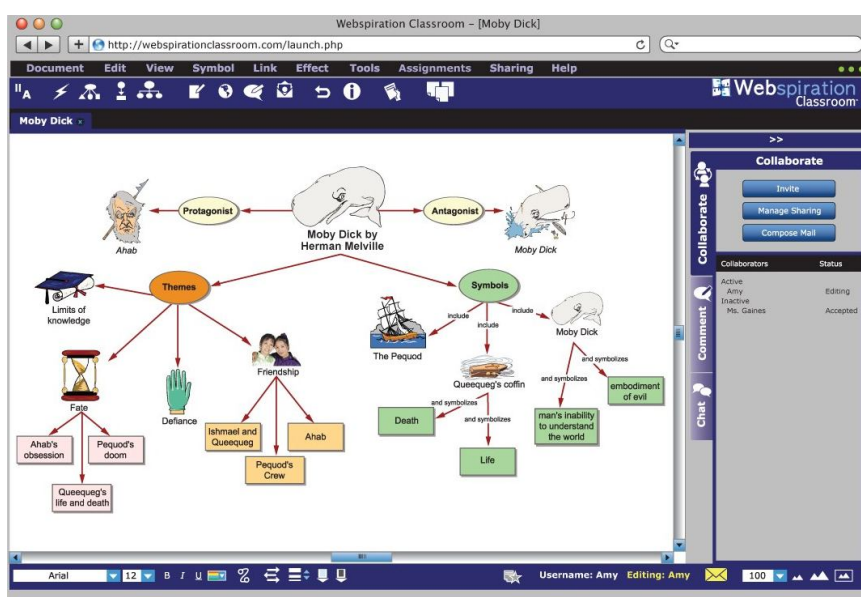
Q+

Obrázek 19: InfoRapid KnowledgeMap (<http://www.inforapid.de/html/english.htm>)

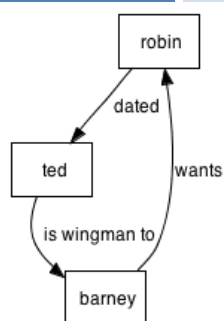
Produkt:	Inspiration
Společnost:	Inspiration Software Inc.
OS:	Mac, Windows
Podporuje:	Pojmové mapy
Cena:	69 dolarů
Zdroj:	http://www.inspiration.com/Inspiration
Poznámky	Jeden z nejznámějších softwarů na tvorbu pojmových map. Nepodporuje české znaky.

Obrázek 20: Inspiration (<http://www.inspiration.com/Inspiration>)

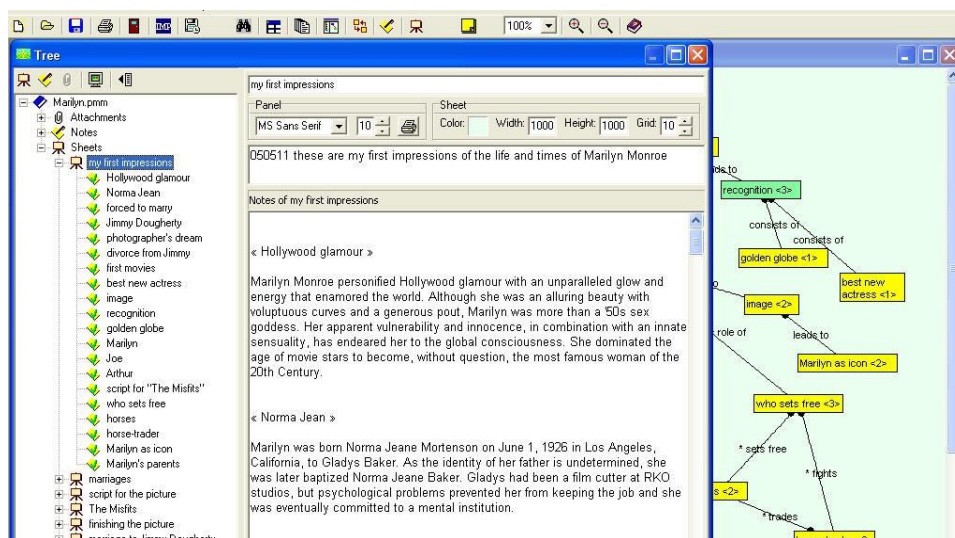
Produkt:	Webspiration Classroom
Společnost:	Inspiration Software Inc.
OS:	Implementován v prohlížeči
Podporuje:	Pojmové mapy, myšlenkové mapy, vývojové diagramy
Cena:	39 dolarů ročně
Zdroj:	http://www.mywebspiration.com/
Poznámky	Webová verze Inspiration.

Obrázek 21: Webspiration Classroom (<http://www.mywebspiration.com/>)

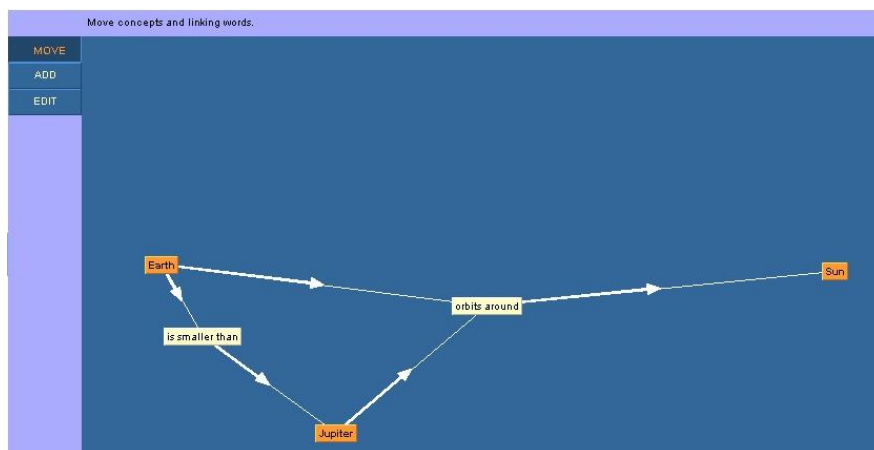
Produkt:	Diagrammr
Společnost:	Kushal
OS:	Implementován v prohlížeči
Podporuje:	Pojmové mapy
Cena:	zdarma
Zdroj:	http://diagrammr.com/
Poznámky	Pouze základní funkce bez podpory multimedií

Obrázek 22: Diagrammr (<http://diagrammr.com/>)

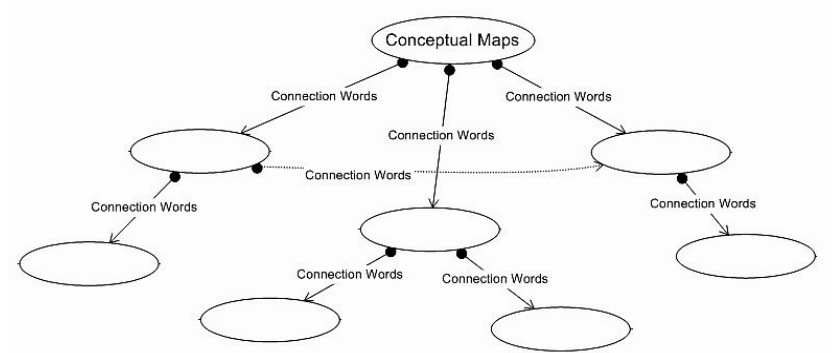
Produkt:	PMM Personal Memory Manager
Společnost:	M2M Matter to Man
OS:	Windows
Podporuje:	Pojmové mapy
Cena:	49-98 dolarů, Student Edition zdarma
Zdroj:	http://www.pmm.nl/

Obrázek 23: PMM Personal Memory Manager (<http://www.pmm.nl/>)

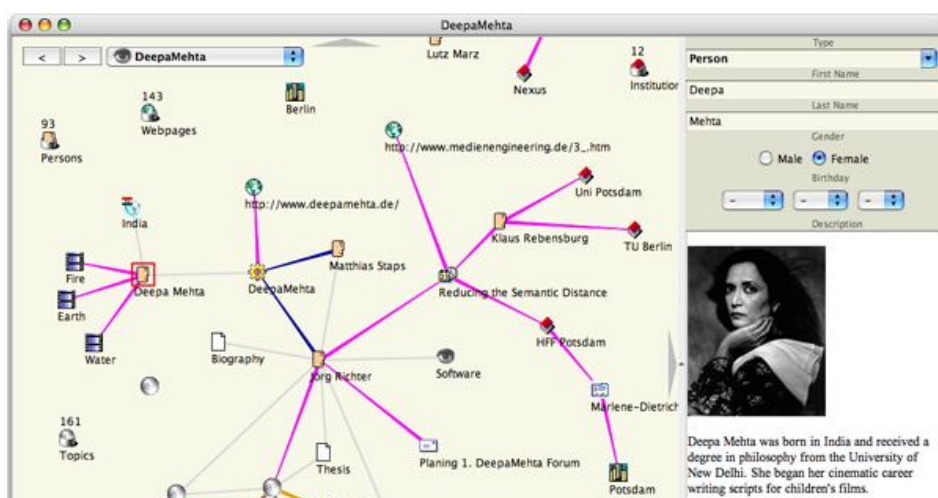
Produkt:	C-TOOLS
Společnost:	Michigan State University
OS:	Linux, implementace v prohlížeči
Podporuje:	Pojmové mapy
Cena:	zdarma
Zdroj:	http://ctools.msu.edu/

Obrázek 24: C-TOOLS (<http://ctools.msu.edu/>)

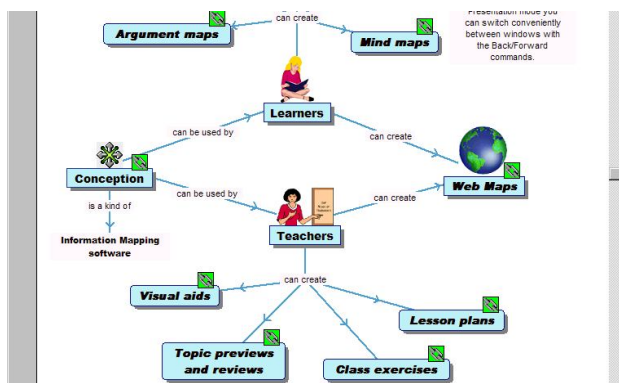
Produkt:	MindManager
Společnost:	Mindjet Corporation
OS:	Mac, Windows
Podporuje:	Pojmové mapy, myšlenkové mapy
Cena:	349 dolarů
Zdroj:	http://www.mindjet.com/
Poznámky	Velice oblíbený v podnikové sféře, nabízí k dokoupení doplňkové addony.

Obrázek 25: MindManager (<http://www.mindjet.com/>)

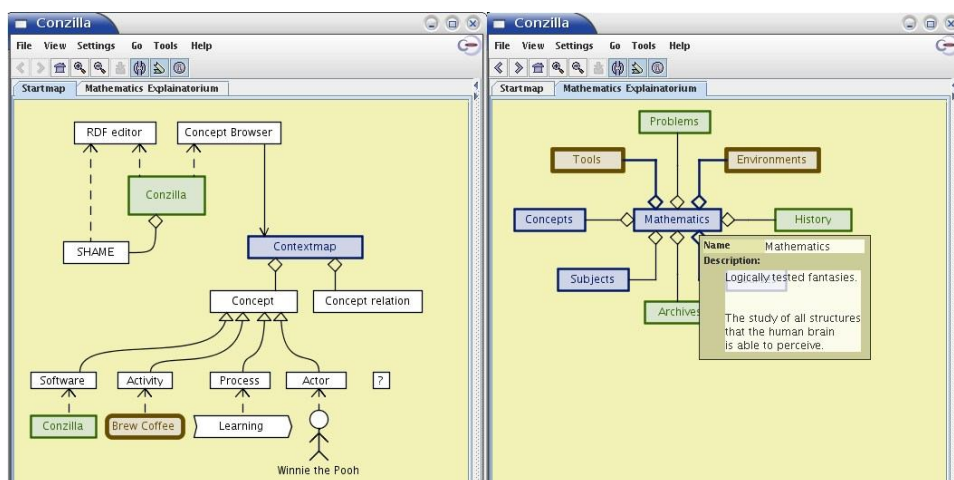
Produkt:	DeepaMehta
Společnost:	Newthinking Network / Berlin
OS:	Linux, Mac, Windows
Podporuje:	Pojmové mapy, myšlenkové mapy
Cena:	7-200 dolarů měsíčně
Zdroj:	http://www.deepamehta.de/
Poznámky	Veliká náročnost na zvládnutí, neintuitivní ovládání

Obrázek 26: DeepaMehta (<http://www.deepamehta.de/>)

Produkt:	Conception & InterModeller
Společnost:	Parallel Logic Programming Ltd.
OS:	Mac, Windows
Podporuje:	Pojmové mapy, myšlenkové mapy
Cena:	70 liber ročně
Zdroj:	http://www.parlog.com/en/index.html

Obrázek 27: Conception & InterModeller (<http://www.parlog.com/en/index.html>)

Produkt:	Conzilla
Společnost:	Royal Institute of Technology, Sweden
OS:	Linux, Mac, Windows
Podporuje:	Pojmové mapy
Cena:	zdarma
Zdroj:	http://www.conzilla.org/wiki/Overview/Main
Poznámky	Malé grafické možnosti

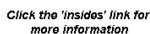
Obrázek 28: Conzilla (<http://www.conzilla.org/wiki/Overview/Main>)

Produkt:	Semantica SE
Společnost:	Semantic Research Inc.
OS:	Mac, Windows
Podporuje:	Pojmové mapy, myšlenkové mapy
Cena:	80 dolarů
Zdroj:	http://www.semanticresearch.com/
Poznámky	Rolovací lišty a seznamy uprostřed buněk.

Obrázek 29: Semantica SE (<http://www.semanticresearch.com/>)

Produkt:	SMART Ideas
Společnost:	SMART Technologies Inc.
OS:	Mac, Windows
Podporuje:	Pojmové mapy
Cena:	59 dolarů
Zdroj:	http://www.smarttech.com/products/smartideas/index.asp

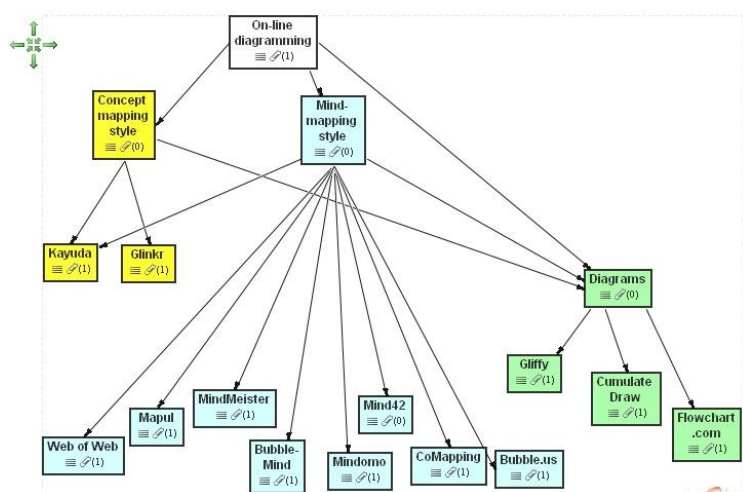

Obrázek 30: SMART Ideas (<http://www.smarttech.com/products/smartideas/index.asp>)

Produkt:	Glinkr
Společnost:	Sopinspace
OS:	Mac, Windows
Podporuje:	Pojmové mapy, myšlenkové mapy
Cena:	zdarma
Zdroj:	http://www.glinkr.net/

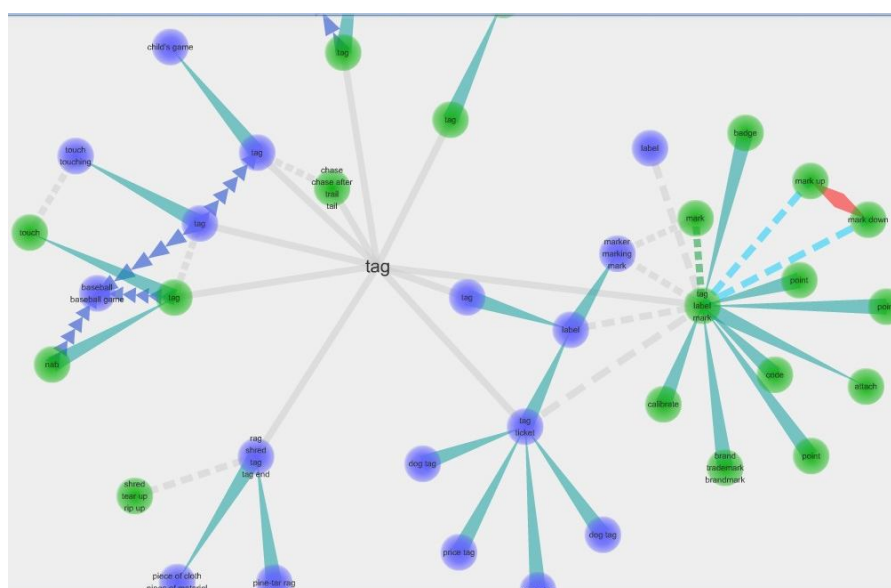
Poznámky

Pracovní okno má fixní velikost a je poměrně malé,
tedy nevhodné k tvorbě větších map.

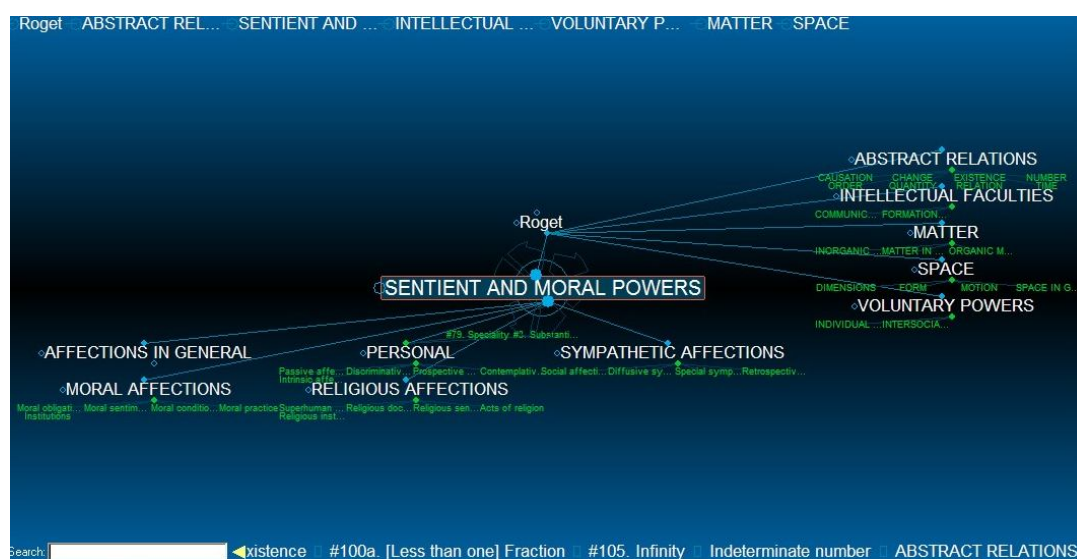
Obrázek 31: Glinkr (<http://www.glinkr.net/>)

Produkt:	Visuwords
Společnost:	The Logical Octopus
OS:	Implementování v prohlížeči
Podporuje:	Pojmové mapy
Cena:	zdarma
Zdroj:	http://www.visuwords.com/
Poznámky	Animované, nepříliš přehledné barevné zpracování.

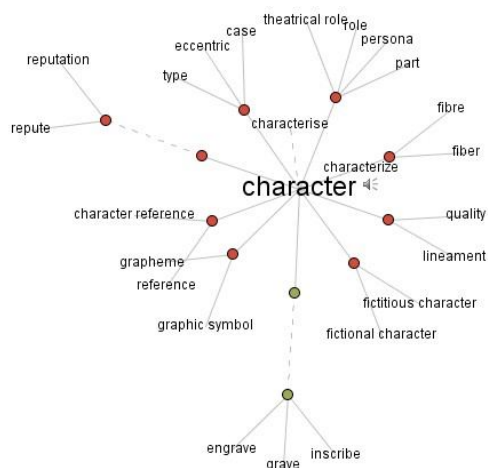

Obrázek 32: Visuwords (<http://www.visuwords.com/>)

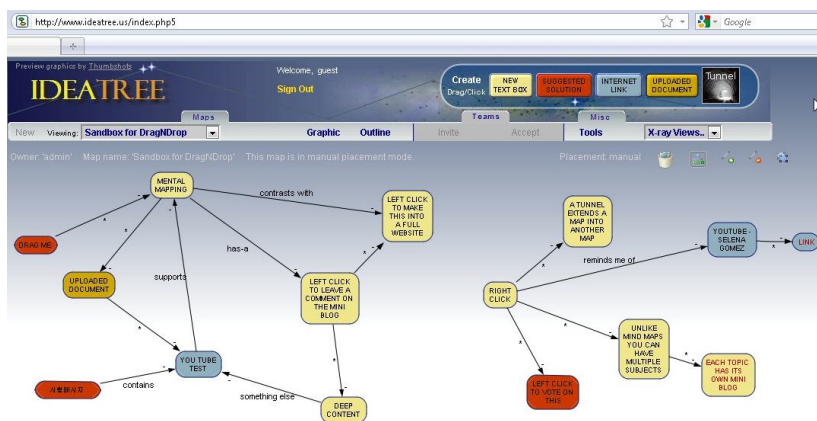
Produkt:	Personal Brain
Společnost:	TheBrain Technologies Corp.
OS:	Mac, Windows
Podporuje:	Pojmové mapy, myšlenkové mapy
Cena:	150 - 250 dolarů, i volně dostupná verze
Zdroj:	http://www.thebrain.com/
Poznámky	Databázový model, animované, velké množství záznamů.

Obrázek 33: Personal Brain (<http://www.thebrain.com/>)

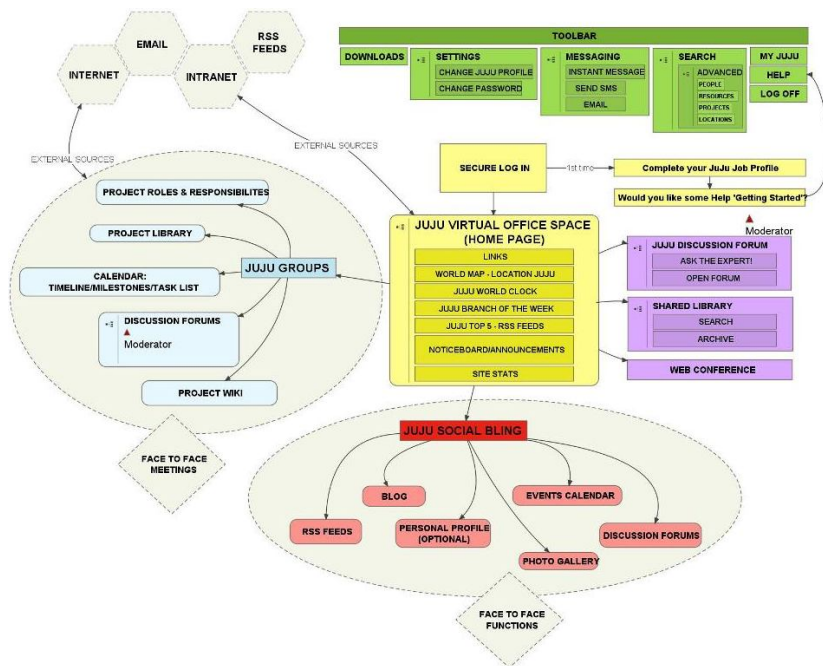
Produkt:	Thinkmap SDK
Společnost:	Thinkmap, Inc.
OS:	prohlížeč, Mac, Windows
Podporuje:	Pojmové mapy
Cena:	5000 dolarů
Zdroj:	http://www.thinkmap.com/
Poznámky	Spolupráce s databází. Dostupný i ve verzi pro prohlížeč.

Obrázek 34: Thinkmap SDK (<http://www.thinkmap.com/>)

Produkt:	Ideatree
Společnost:	Troubadour Technology
OS:	Implementováno v prohlížeči
Podporuje:	Pojmové mapy, myšlenkové mapy, vývojové diagramy
Cena:	4 dolary měsíčně
Zdroj:	http://www.ideatree.us/

Obrázek 35: Ideatree (<http://www.ideatree.us/>)

Produkt	VUE (Visual Understanding Environment)
Společnost:	Tufts University
OS:	Linux, Mac, Windows
Podporuje:	Pojmové mapy
Cena:	zdarma
Zdroj:	http://vue.uit.tufts.edu/index.cfm

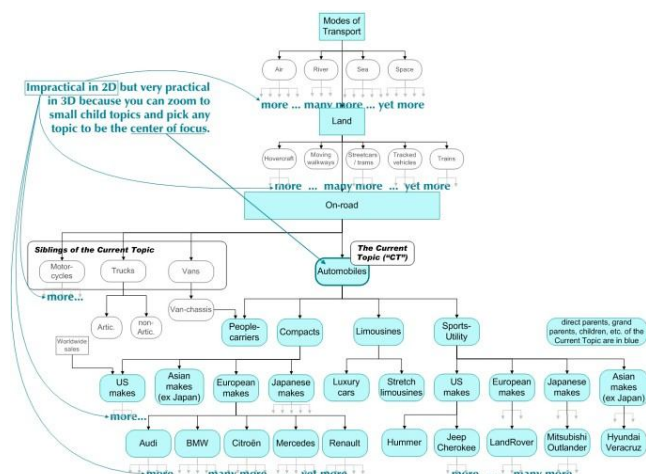

Obrázek 36: VUE (<http://vue.uit.tufts.edu/index.cfm>)

3.3.2 SOFTWARE PRO TVORBU POJMOVÝCH MAP S PODPOROU 3D

Zajímavou kapitolu tvoří software, který přináší do pojmových map 3D prvek.

Produkt:	3D Topicscape
Společnost:	3D-Scape Limited
OS:	Windows
Podporuje:	Pojmové mapy, myšlenkové mapy
Cena:	Student Editon: zdarma, Lite: 50 dolarů, Pro: 90 dolarů
Zdroj:	http://www.topicscape.com/
Poznámky	Umožňuje zoom a létání. Jedna mapa pojme velké množství záznamů. Umožňuje import FreeMind map a jejich 3D zobrazení.

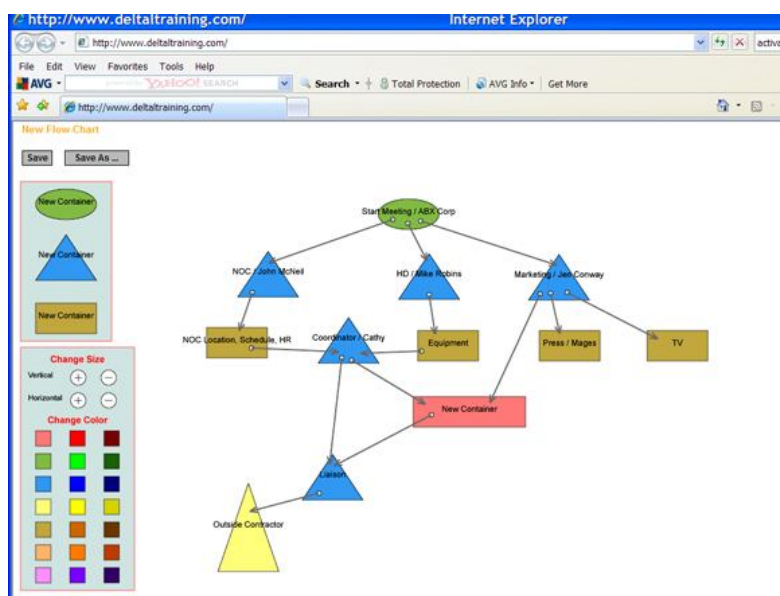

Obrázek 37: 3D Topicscape, 2D pohled (<http://www.topicscape.com/>)

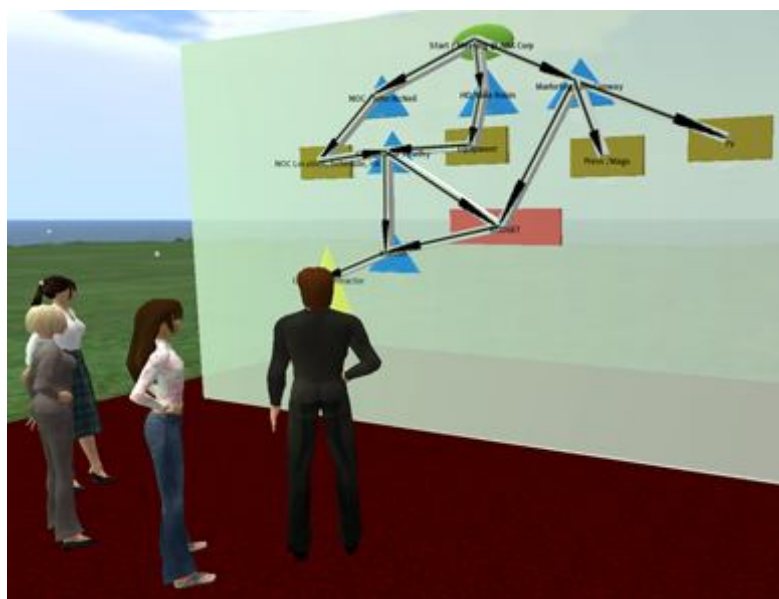

Obrázek 38: 3D Topicscape, 3D zobrazení (<http://www.topicscape.com/>)

Produkt:	Collaborative Knowledge Management
Společnost:	AHG
OS:	Implementováno v prohlížeči
Podporuje:	Pojmové mapy, myšlenkové mapy, vývojové diagramy
Cena:	395 dolarů instalace, 100 dolarů měsíčně
Zdroj:	http://www.ahg.com/
Poznámky	Kompatibilní se Second Life.

Obrázek 39: Collaborative Knowledge Management (<http://www.ahg.com/>)

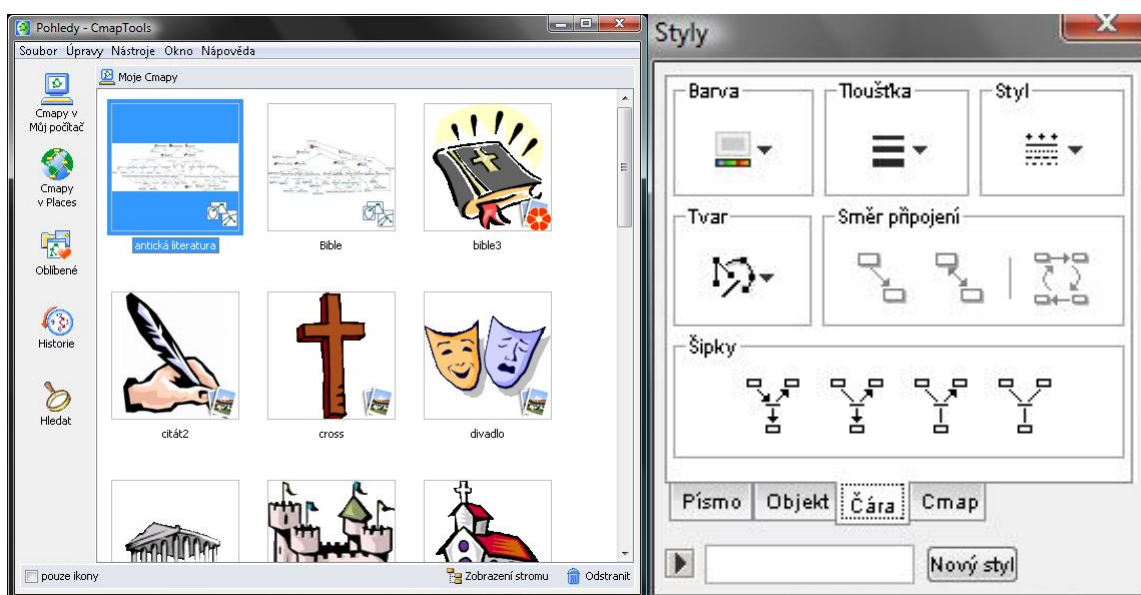

Obrázek 40: Collaborative Knowledge Management, pohled v Second Life (<http://www.ahg.com/>)

3.4 VOLBA: CMAPTOOLS

Po přihlédnutí k dostupnosti a jazykové lokalizaci se jeví jako nejdostupnější volba program CmapTools. Tento program byl vyvinut v Institute for Human and Machine Cognition, se kterým dlouhodobě spolupracuje myšlenkový otec pojmových map J. D. Novak, což už samo o sobě nám může napovědět, že by se mohlo jednat o nástroj velice příhodný. Oproti svým konkurentům nabízí rozsáhlou podporu sdílení map a spolupráci s jejich vytvářením. Vytvořené mapy je možné konzultovat v široké komunitě a přispívat jimi do veřejného fondu pojmových map.

Po grafické stránce se program jeví na první pohled chudší, než jeho komerční varianty (například Compendium), nicméně požadavky běžných uživatelů zcela uspokojuje. K jednotlivým pojmům je možné přidávat odkazy, obrázky, zvuk i videa. Písmo lze standardně formátovat, stejně jako spojovací čáry a orámování.

Obrázek 41: CmapTools - přehled zdrojů, styly (zdroj: autor)

Program je postaven na velice intuitivním ovládání (v porovnání s například Inspiration Software). Veškeré ovládání programu je možné pomocí myši, respektive touchpadu. Se vším jde jednoduše manipulovat podle principu „Drag&Drop“.

Program v sobě zahrnuje funkci pro automatické uspořádání mapy, která nám pokusí automaticky rozmotat a roztřídit vytvořenou mapu. Takové rozmotání je sice zpravidla třeba ještě manuálně upravit a korigovat, ale i tak nám může v případě nepřehlednosti vřadně ulehčit práci. Mezi dalšími užitečnými vlastnostmi je možné zmínit ještě

porovnávání dvou pojmových map, záznam tvorby mapy, tvůrce prezentace, sdílení map a spolupráce při jejich tvorbě, kontrolu pravopisu a všudypřítomnou plovoucí nápovědu. Mezi vady na kráse patří občasné ztrácení šipky při manipulaci s vytvořenými pojmy. Dalším nedostatkem je absence mřížky, podle které by bylo možno pojmy rovnat. Chybí též podpora vrstev, což nám zkomplikuje práci v případě překrývání jednotlivých polí s pojmy. Tyto nedostatky jsou však bohatě vyváženy rychlostí, s jakou se je možné v programu pracovat.

Shrnutí vlastností:

- jazyk: lokalizováno do češtiny;
- ovládání: myš;
- licence: pro nekomerční účely a pro školy zdarma;
- import: XML, pojmové mapy z LifeMap, Inspiration;
- export: BMP, JPG, EPS, PNG, PS, EMF, SVG, HTML, TXT, XML;
- velikost: instalační soubor 62 MB, plná instalace 114 MB.

4 PRŮŘEZOVÁ TÉMATA

4.1 RVP A PRŮŘEZOVÁ TÉMATA

Průřezová témata tvoří v současné kurikulární reformě povinnou součást vzdělávání. Vstupují do vzdělávání jako témata, která jsou v současnosti vnímána jako aktuální. (2007) Mohou být realizována jako samostatný předmět, mnohem častěji však jsou integrována do ostatních vzdělávacích oblastí. V Rámcovém vzdělávacím programu pro gymnázia (dále jen RVP-G) se uvádí a blíže specifikuje pět následujících průřezových témat (2007):

- osobnostní a sociální výchova,
- výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech,
- environmentální výchova,
- mediální výchova,
- multikulturní výchova.

Tato témata mají především ovlivňovat postoje, hodnotový systém a jednání žáků. (2007) To přináší i nebezpečí názorového a hodnotového střetu a nevyhnutí se občasně kontroverznosti. Ale i o zvládnutí takové situace jsou průřezová témata.

4.2 MOŽNOSTI UPLATNĚNÍ POJMOVÝCH MAP U JEDNOTLIVÝCH TÉMAT

Pojmové mapy lze obecně u průřezových témat uplatnit dvěma základními způsoby:

- Student tvoří mapu sám, případně upravuje, doplňuje stávající mapu.
- Student má k dispozici hotovou mapu.

První případ lze pojmout formou projektové výuky, a to jako samostatnou nebo skupinovou práci. V druhém případě můžeme uvažovat pojmovou mapu nejen jako součást učebnic, výukových programů, prezentací, ale i jako školní pomůcku ve formě nástěnné mapy. Na průřezová témata nesmíme zapomínat ani v případě, kdy vytváříme pojmovou mapu v rámci nějakého vzdělávacího oboru, a vhodně je do takové mapy zakomponovat.

4.2.1 OSOBNOSTNÍ A SOCIÁLNÍ VÝCHOVA

Toto průřezové téma směřuje k rozvoji osobních předpokladů každého jedince pro život se sebou samým i s druhými lidmi v aktuálním společenském kontextu. Rozvíjí sociální dovednosti a etické předpoklady pro život společenství a v tomto světě vůbec. (2007)

V rámci tohoto průřezového tématu je vhodné zařadit do výuky samostatnou práci studentů, kteří by podle zadaných instrukcí vypracovávali pojmové mapy.

Nabízejí se například tyto náměty na tvorbu mapy:

- Já jako osobnost (sám o sobě, mé chování, myšlení a prožívání).
- Moje světlé stránky.
- Jak jsem jedinečný.
- Jaký chci být.
- Lidé kolem mě.
- Jak rozvíjet bezpečný a zdravý životní styl.
- Já a moje sociální role nyní i v budoucnu.
- Jak relaxovat?
- Péče o zdraví.
- Můj hodnotový žebříček (přesah do multikulturní výchovy).
- Jak se angažovat ve prospěch druhých.

Jako studijní mapa by se například nabízelo téma komunikace, které spadá i do českého jazyka a literatury, cizího jazyka a částečně i do multikulturní výchovy.

4.2.2 VÝCHOVA K MYŠLENÍ V EVROPSKÝCH A GLOBÁLNÍCH SOUVISLOSTECH

Toto téma představuje kritický pohled na aktuálně chápané globalizační a rozvojové procesy současného světa. (2007) Oproti předchozímu průřezovému tématu předpokládáme větší zapojení studijních map. Témata již nemají povahu osobní a je pro ně třeba znát danou problematiku. Proto je vhodnější je zadat jako domácí úlohu či formou projektu. Nabízí se například tato témata:

- globalizace,
- chudoba a bohatství,
- populace,
- vzdělání,
- lidská práva,

- mezinárodní instituce,
- evropské kulturní kořeny a hodnoty.

4.2.3 ENVIRONMENTÁLNÍ VÝCHOVA

Průřezové téma environmentální výchova si klade za cíl zvýšení ekologického vědomí lidí a jejich odbornou připravenost na kvalitativně nové přístupy v celé technicko-ekonomické a sociální oblasti. Toto téma by nemělo být zpracováno tradičně – pouhým výčtem učiva, ale v podobě problémových otázek, přičemž každá otázka v sobě zahrnuje řadu dílčích problémů. (2007) Nabízí se celá řada námětů na tvorbu pojmových map, které jsou vhodné jak k samostatnému zpracování žáky, tak jako školní pomůcky a nástěnné mapy. Jedná se zejména o tyto témata:

- vlivy ohrožující zdraví,
- globální ekologické problémy,
- voda,
- suroviny a zdroje energie,
- tok energie a látek v přírodě,
- ochrana přírody.

4.2.4 MEDIÁLNÍ VÝCHOVA

Toto téma má za úkol vybavit studenty poznatky a dovednostmi, které mu umožní orientovat se v masově mediální produkci, využívat ji, ale nepodléhat jí. (2007) Pro zpracování pojmových map do tohoto tématu platí to, co u témat předešlých. K zpracování se nabízejí zejména tyto témata:

- typy médií,
- reklama,
- zpravodajství,
- zábavní pořad,
- časopis,
- televize,
- internet,
- bulvár,
- komunikace (přesah do dalších průřezových témat).

4.2.5 MULTIKULTURNÍ VÝCHOVA

Multikulturní výchově věnujeme větší pozornost, neboť právě v rámci ní byl vytvořen soubor pojmových map, který je obsahem této práce.

Jejím úkolem je především rozvíjet porozumění žáků sobě samým a hodnotám své kultury, podpořit jejich integraci v širším multikulturním prostředí při zachování vlastní kulturní identity. Zaměřuje se zejména na poznání a pochopení kulturních diferencí mezi lidmi nejrozličnějšího původu, mezilidské vztahy, interkulturní komunikaci a přizpůsobení životu v multikulturní společnosti. (2007) Prostupuje tak celou řadu vzdělávacích oborů a mnoho témat má společných i s ostatními průřezovými tématy, pouze je nahlíží z jiného úhlu pohledu.

V přínosech průřezového tématu k rozvoji osobnosti žáka stojí, že v oblasti vědomostí, dovedností a schopností má průřezové téma žákovi pomoci rozumět základním pojmům multikulturní terminologie. (2007) Tento bod by mohly pomáhat naplňovat právě pojmové mapy.

Tematicky je průřezové téma rozděleno na následující okruhy:

- základní problémy sociokulturních rozdílů,
- psychosociální aspekty interkulturality,
- vztah k multilingvní situace a ke spolupráci mezi lidmi z různého kulturního prostředí.

Z těchto tří okruhů vyjdeme při tvorbě souboru pojmových map.

Poznamenejme ještě, že v rámci multikulturní výchovy je nanejvýše vhodné, aby si žáci vyzkoušeli tvorbu mapy sami. K tomu je možné využít slovníčků pojmů, které nabízí multikulturně laděné vzdělávací portály, jako například portál CzechKid.cz⁶, Multikultura.cz⁷ či Varianty.cz.⁸ První zmíněný je navíc kompletně přístupný i v anglickém jazyce a skýtá tak zajímavou možnost implementace multikulturní výchovy do výuky anglického jazyka.

⁶ Dostupné z <http://www.czechkid.cz/>

⁷ Dostupné z <http://www.multikultura.cz/>

⁸ Dostupné z <http://www.varianty.cz/>

5 SOUBOR POJMOVÝCH MAP

5.1 METODIKA

V souladu s kapitolou 2.2.3 postupujeme v těchto bodech:

- volba témat a hlavních pojmů,
- excerpce pojmů,
- hierarchizace pojmů,
- zakreslení vztahů mezi pojmy.

Vytvořenou mapu následně revidujeme pomocí otázek stanovených v kapitole 2.2.3. Výslednou mapu poté zformátujeme a doplníme případnými ilustracemi dle grafického návrhu.

5.2 VÝBĚR TÉMAT

Z jednotlivých tematických okruhů průřezového tématu Multikulturní výchova vybíráme jednotlivá témata a hlavní pojmy (uváděno ve tvaru: název mapy – HLAVNÍ POJEM).

5.2.1 ZÁKLADNÍ PROBLÉMY SOCIOKULTURNÍCH ROZDÍLŮ

V rámci základních problémů sociokulturních rozdílů zmiňuje RVP modely soužití sociokulturních skupin, rozdíly mezi asimilací, integrací a inkluzí. Dále do tohoto okruhu spadá velké téma migrace. Také je zde zmíněno téma nesnášenlivosti, etnické a náboženské, xenofobie, rasismus, intolerance a extremismus.

Na základě toho volíme do našeho souboru následující témata pojmových map:

- soužití sociokulturních skupin – SOCIOKULTURNÍ SKUPINA,
- migrace – MIGRACE,
- kultura – KULTURA,
- subkultury – SUBKULTURA,
- sekty – SEKTA.

5.2.2 PSYCHOSOCIÁLNÍ ASPEKTY INTERKULTURALITY

Další okruh přináší téma předsudků a stereotypů, zlepšení porozumění mezi lidmi různého kulturního původu, náboženství, světového názoru apod. Důraz je na představy a postoje studenta a na jejich sebeuvědomění. Tento okruh je spíše vhodný ke tvorbě esejí než přímo pojmových map.

V rámci tohoto okruhu se pracuje se znalostmi své vlastní kultury, a proto na tomto místě zařazujeme do souboru našich map:

- Křesťanské kořeny Evropy – KŘEŠŤANSTVÍ
- Bible - BIBLE

5.2.3 VZTAH K MULTILINGVNÍ SITUACI A SPOLUPRÁCI MEZI LIDMI Z RŮZNÉHO KULT. PROSTŘEDÍ

V rámci posledního okruhu přináší téma jazykové kompetence. Zmiňují se rasistické a diskriminující výrazy, rasová, etnická a náboženská příslušnost, rovnoprávnost a sexuální orientace.

Na základě toho volíme do našeho souboru následující témata pojmových map:

- sexuální orientace – POHLAVÍ,
- světová náboženství – SVĚTOVÁ NÁBOŽENSTVÍ,
- etnikum, rasa – RASA, ETNIKUM,
- komunikace – KOMUNIKACE.

5.3 EXCERPCE POJMŮ

V rámci excerpce pojmů budeme vycházet z odborné literatury a zejména různých slovníků pojmů. Pojmy, které jsme se rozhodli zahrnout do pojmové mapy, budeme na místě zdůrazňovat v souladu s konvencí prof. Materny, zmíněné v kapitole 2.1.1, velkými písmeny. Na závěr budou vybrané pojmy ještě shrnuty.

5.3.1 KOMUNIKACE

Slovo KOMUNIKACE je latinského původu a znamená něco spojovat. Mohou to být myšlenky, INFORMACE, POSTOJE a POCITY od jednoho člověka k druhému. Komunikačními prostředky mohou být jazyk, pošta, telegraf, TELEFON, POČÍTAČ, ROZHLAS, TELEVIZE. Komunikaci je možné označit jako dorozumívání. (Mikuláščík, 2003) Obecně můžeme říci, že komunikačními prostředky jsou různá MÉDIA. Jan Vymětal definuje komunikaci jako přenos INFORMACÍ pomocí vydávaných a přijímaných signálů nebo symbolů optických, zvukových, čichových, hmatových, elektrických atd. (Vymětal, 2008)

Z hlediska použití komunikačních prostředků se komunikace dělí na:

- VERBÁLNÍ- mluvení, komunikace SLOVEM,
- NEVERBÁLNÍ- mimoslovní komunikace, komunikace tělem a pomocí smyslů,
- REALIZOVANOU ČINY A SKUTKY. (Vymětal, 2008)

Komunikaci lze rozdělit i na PŘÍMOU a NEPŘÍMOU, přičemž u nepřímé komunikace se předává sdělení mezi dvěma komunikátory přes médium (KOMUNIKAČNÍ KANÁL).

NEVERBÁLNÍ KOMUNIKACE zahrnuje projevy jako celkové držení těla, gesta, která prozrazují vaše soustředění a zejména kontakt pohledem. (Khelerová, 2006)

Pokud hovoříme o FUNKCI KOMUNIKACE, můžeme podtrhnout její význam INFORMATIVNÍ, PŘESVĚDČOVACÍ, INSTRUKTIVNÍ, SOCIALIZAČNÍ, VZDĚLÁVACÍ, VÝCHOVNÝ a ZÁBAVNÍ.

MIMIKA jsou pohyby svalů v obličeji, které jsou nejvýraznějším sdělovačem emocí. Pod GESTIKOU zahrnujeme většinou záměrné pohyby rukou, hlavy, případně i nohou, které mohou dokreslit verbální sdělení, popřípadě ho zastoupit. Pod pojmem POSTURIKA rozumíme držení těla, napětí nebo uvolnění, náklon, polohu rukou, nohou, hlavy, konfigurace všech částí těla a směr natočení těla. PROXEMIKA je pojem označující vzdálenost při komunikaci. (Mikuláščík, 2003)

Pojem HAPTIKA vyjadřuje komunikaci dotykem - např. podání ruky, přátelské poplácání po rameni.

Každý, kdo chce komunikovat, se občas setkává s problémy, s překážkami, které mu komplikují interpersonální komunikaci. Uvědomit si problémy, BARIÉRY KOMUNIKACE, je prvním krokem k tomu, abychom je překonávali, abychom se s nimi mohli vyrovnat. (Mikuláščík, 2003) Mezi takové BARIÉRY KOMUNIKACE počítáme například NEDŮVĚRU, ROZDÍLNÉ VNÍMÁNÍ, KOMUNIKAČNÍ ŠUM a JAZYKOVÉ ROZDÍLY.

V komunikaci můžeme používat kromě VĚCNÝCH i EXPRESIVNÍ vyjádření, ať už kladná nebo záporná. VULGARISMY (sprostá slova) patří jednoznačně do vyjádření negativního a silně emotivního postoje k věci či člověku. Používají se při NADÁVÁNÍ nebo KLENÍ. Opakem VULGARISMŮ jsou tzv. EUFEMISMY. Do expresivních vyjádření počítáme i různá PEJORATIVA, jako například DIKRIMINUJÍCÍ VÝRAZY (např. různé SEXISTICKÉ VÝRAZY),

RASISTICKÉ VÝRAZY a ROUHÁNÍ, tedy urážení BOHA, tím náboženského citění a přiživování NÁBOŽENSKÝCH KONFLITKŮ.

Vybrané pojmy: KOMUNIKACE, VERBÁLNÍ, NEVERBÁLNÍ, ČINY, PŘÍMÁ, NEPŘÍMÁ, KOMUNIKAČNÍ KANÁL, SLOVO, MIMIKA, GESTIKA, POSTURIKA, PROXEMIKA, HAPTIKA, BARIÉRY KOMUNIKACE, EXPRESIVNÍ, VULGARISMY, NADÁVÁNÍ, KLENÍ, VĚCNÁ, MÉDIUM, JAZYKOVÉ ROZDÍLY, KOMUNIKAČNÍ ŠUM, ROZDÍLNÉ VNÍMÁNÍ, NEDŮVĚRA, INFORMACE, POSTOJE, POCITY, TELEFON, POČÍTAČ, ROZHLAS, TELEVIZE, EUFEMISMUS, PEJORATIVA, NÁBOŽENSKÉ KONFLITKY, ROUHÁNÍ, RASISTICKÉ VÝRAZY, DISKRIMINUJÍCÍ VÝRAZY, SEXISTICKÉ VÝRAZY, FUNKCE, INFORMATIVNÍ, PŘESVĚDČOVACÍ, INSTRUKTIVNÍ, SOCIALIZAČNÍ, VZDĚLÁVACÍ, VÝCHOVNÁ, ZÁBAVNÁ.

5.3.2 ETNIKUM, RASA

Od pojmu RASA se v poslední době (po událostech 20. století, zejména NACISTICKÉ IDEOLOGIE a RASISMU 19. a 20. století) ustupuje. Většinou ji chápeme ve smyslu biologickém jako skupina nositelů určitých fyzických znaků, jako je třeba BARVA PLETI, TVAR NOSU, TVAR LEBKY a TVAR OČÍ.

Různí vědci vytvořili různé klasifikační systémy, jejichž základem jsou (nejčastěji tři) tzv. velké rasy (tzv. EUROPOIDÉ, NEGROIDÉ a MONGOLOIDÉ) a různý počet tzv. ras malých. (Kolektiv autorů, 2008) Též se zpravidla uvádějí míšenci těchto ras, MESTICI, MULATI a ZAMBOVÉ.

Pokud hovoříme o ETNICKÝCH SKUPINÁCH, resp. ETNIKU, myslíme tím skupinu jedinců, kteří vykazují společnou ETNICITU, která je daná souhrnem KULTURY, JAZYKA, ÚZEMÍ, HISTORIE a SEBEPOJETÍ. V rámci SEBEPOJETÍ skupina vnímá své znaky, které pro sebe považuje za TYPICKÉ. Hovoříme o ETNICKÉM VĚDOMÍ.

Vybrané pojmy: RASA, NACISTICKÁ IDEOLOGIE, RASISMUS, BARVA PLETI, TVAR NOSU, TVAR LEBKY, TVAR OČÍ, EUROPOIDÉ, NEGROIDÉ, MONGOLOIDÉ, MESTICI, MULATI, ZAMBOVÉ, ETNICKÁ SKUPINY, ETNIKUM, ETNICITA, KULTURA, JAZYK, ÚZEMÍ, HISTORIE, SEBEPOJETÍ, TYPICKÉ ZNAKY, ETNICKÉ VĚDOMÍ.

5.3.3 KULTURA

KULTURU můžeme velice zjednodušeně chápat jako jakýsi protiklad k PŘÍRODĚ.

V širším pojetí znamená KULTURA všechno, co vytváří LIDSKÁ CIVILIZACE - tedy jednak MATERIÁLNÍ výsledky (artefakty) lidských činností, jako jsou např. OBYDLÍ, NÁSTROJE, ODĚVY, plodiny, PRŮMYSL, dopravní a telekomunikační systémy, jednak DUCHOVNÍ výtvořby lidí, jako je UMĚNÍ, NÁBOŽENSTVÍ, MORÁLKA, ZVYKY, VZDĚLÁVACÍ SYSTÉMY, POLITIKA, PRÁVO aj. (Průcha, 2004)

Pojmem CIVILIZACE se obvykle označuje lid, jehož kultura dosáhla určitého stupně vývoje. Tento stupeň vývoje je charakterizován vynálezem PÍSMO, užíváním kalendáře a rozvojem velkých sociálních jednotek, jakými jsou např. města s dobře organizovanou správou, zákoníky a monumentální architekturou. (Millardová, a další, 1998)

V užším slova smyslu se kultura rozlišuje na kulturu VYSOKOU, LIDOVOU, a POPKULTURU. V rámci POPKULTURY často vzniká SUBKULTURA, která se vymezuje proti většinové kultuře. KULTURU v dnešní době ohrožuje vliv GLOBALIZACE, která vede často k větší homogenitě v rámci multikulturního prostředí, a tím ji ubírají na osobitosti.

GLOBALIZACE znamená rostoucí propojenost současného světa ve všech oblastech života lidí, tj. v oblasti ekonomické, sociální, kulturní, technické i politické. (Wiles, 2003)

Vybrané pojmy: KULTURA, LIDSKÁ CIVILIZACE, MATERIÁLNÍ, OBYDLÍ, NÁSTROJE, ODĚVY, PRŮMYSL, DUCHOVNÍ, UMĚNÍ, NÁBOŽENSTVÍ, MORÁLKA, ZVYKY, VZDĚLÁVACÍ SYSTÉMY, POLITIKA, PRÁVO, VYSOKÁ KULTURA, LIDOVÁ KULTURA, POPKULTURA, SUBKULTURA, GLOBALIZACE

5.3.4 MIGRACE

MIGRACE neboli PŘEMISŤOVÁNÍ, demografy též nazývána mechanický pohyb obyvatelstva, je forma prostorové mobility mezi dvěma územními jednotkami, znamenající obvykle trvalou změnu pobytu. (Pavlík, a další, 2002)

Toto přemisťování je způsobeno socioekonomickou nerovnováhou mezi jednotlivými oblastmi. Tzv. „PUSH FAKTORY“ pak způsobují, že lidé opouštějí původní prostor a tzv. „PULL FAKTORY“ způsobují, že jsou přitahováni do prostoru nového. (Šatava, 1989)

Mezi „PUSH“ FAKTORY počítáme například propuknutí OZBROJENÝCH KONFLIKTŮ, RYCHLÝ DEMOGRAFICKÝ RŮST a s ním spojené PŘELIDNĚNÍ, ZHORŠOVÁNÍ KVALITY ŽIVOTNÍHO PROSTŘEDÍ (předmětem ENVIRONMENTÁLNÍ VÝCHOVY), NÁBOŽENSKÉ A NÁRODNÍ STŘETY a EKONOMICKÁ NESTABILITA.

Mezi „PULL“ FAKTORY vystupují zejména VYSOKÁ KVALITA ŽIVOTA, POLITICKÁ STABILITA, EKONOMICKÁ PROSPERITA, SVOBODA a MOŽNOST SEBEREALIZACE v CÍLOVÉ ZEMI.

EMIGRACÍ nazýváme vystěhování se, IMIGRACE naopak přistěhování se. Účastníkem MIGRACE je MIGRANT. Ten může být buď DOBROVOLNÝ, nebo NEDOBROVOLNÝ (EXULANT, který je pak nucen žít v EXILU) a na základě jistých okolností může podle ŽENEVSKÉ SMLOUVY získat status UPRCHLÍKA, kterému je poskytnut ochranný AZYL a je dočasně umístěn do UPRCHLICKÉHO TÁBORA. Země, přes které uprchlík prchá do cílové země, se označují jako TRANZITNÍ. Potomci migrantů v cílové zemi jsou již považováni za KRAJANY. Proces, kdy se emigranti vracejí do země svého původu, se nazývá REEMIGRACE.

Vybrané pojmy: MIGRACE, PŘEMISŤOVÁNÍ, „PUSH FAKTORY“, „PULL“ FAKTORY, OZBROJENÉ KONFLIKTY, RYCHLÝ DEMOGRAFICKÝ RŮST, PŘELIDNĚNÍ, ZHORŠOVÁNÍ KVALITY ŽIVOTNÍHO PROSTŘEDÍ, ENVIRONMENTÁLNÍ VÝCHOVA, NÁBOŽENSKÉ A NÁRODNÍ STŘETY, EKONOMICKÁ NESTABILITA, VYSOKÁ KVALITA ŽIVOTA, POLITICKÁ STABILITA, EKONOMICKÁ PROSPERITA, SVOBODA, MOŽNOST SEBEREALIZACE, CÍLOVÁ ZEMĚ, EMIGRACE, IMIGRACE, MIGRANT, DOBROVOLNÝ, NEDOBROVOLNÝ, EXULANT, EXIL, ŽENEVSKÁ SMLOUVA, UPRCHLÍK, AZYL, UPRCHLICKÝ TÁBOR, TRANZITNÍ ZEMĚ, KRAJAN, REEMIGRACE

5.3.5 POHLAVÍ

Lidi podle POHLAVÍ rozlišujeme na dvě skupiny – na MUŽE a ŽENY. MUŽI a ŽENY se sice liší celou řadou vnějších i vnitřních znaků, co do práv jsou si však ROVNOPRÁVNÍ. V případě nepřijetí svého fyzického pohlaví a pocitu příslušnosti či touhy příslušet k druhému pohlaví mluvíme o TRANSSEXUALISMU. Jak MUŽI, tak ŽENY, mají jistou SEXUÁLNÍ ORIENTACI a pociťují SEXUÁLNÍ TOUHU. V případě absence této touhy hovoříme o ASEXUALITĚ. Sexuální touhu naplňují lidé různými způsoby. Kromě zdravého vztahu ke svému protějšku se může projevovat patologicky a nevhodně, formou SEXUÁLNÍHO

OBTĚŽOVÁNÍ, ZNÁSILNĚNÍ, či SEXUÁLNÍ DEVIACE. Mezi ty patří například VOYEURSTVÍ, ZOOFILIE, GERONTOFILIE, PEDOFILIE, FETIŠISMUS, SADOMASOCHISMUS a TRANSVESTITISMUS. SEXUÁLNÍ ORIENTACE se zpravidla dělí na HETEROSEXUALITU, HOMOSEXUALITU a BISEXUALITU. Vzhledem k častým HOMOFOBním reakcím okolí je pro mnohé jedince těžké přiznat okolí i sám sobě svou SEXUÁLNÍ ORIENTACI. Takovému přiznání se k vlastní orientaci se říká COMING OUT. Na základě pohlaví dochází často k DISKRIMINACI, která v případě ŽEN často vychází ze SEXISMU, vnímání ženy na základě STEREOTYPŮ. Zavržení hodná je zejména nucená ŽENSKÁ OBŘÍZKA, DOMÁCÍ NÁSILÍ a nucení k POTRATŮM. Často je ženám upíráno VOLEBNÍ PRÁVO. Ženy bývají též často PLATOVĚ ZNEVÝHODNĚNÍ vůči mužům. Proti těmto i dalším formám DISKRIMINACE bojují různá FEMINISTICKÁ hnutí. DISKRIMINACE může být i na základě SEXUÁLNÍ ORIENTACE, ke které zaujímají stanovisko zejména různá NÁBOŽENSTVÍ. Kontroverzní jsou zejména témata jako HOMOSEXUÁLNÍ SVAZEK a HOMOPARENTALITA, tedy výchova dětí homosexuálním párem. U nás je možnost HOMOSEXUÁLNÍHO SVAZKU realizována formou REGISTROVANÉHO PARTNERSTVÍ. V rámci náboženství se setkáme i s rozdílným pohledem na případnou MONOGAMII a POLYGAMII v rámci MANŽELSKÉHO SVAZKU (například v KŘESŤANSTVÍ a ISLÁMU).

Vybrané pojmy: POHLAVÍ, MUŽI, ŽENY, ROVNOPRÁVNOST, TRANSSEXUALISMUS, SEXUÁLNÍ ORIENTACE, SEXUÁLNÍ TOUHA, ASEXUALITA, SEXUÁLNÍ OBTĚŽOVÁNÍ, ZNÁSILNĚNÍ, SEXUÁLNÍ DEVIACE, VOYEURSTVÍ, ZOOFILIE, GERONTOFILIE, PEDOFILIE, FETIŠISMUS, SADOMASOCHISMUS, TRANSVESTITISMUS, HETEROSEXUALITA, HOMOSEXUALITA, BISEXUALITA, HOMOFOBIE, COMING OUT, DISKRIMINACE, SEXISMUS, STEREOTYP, ŽENSKÁ OBŘÍZKA, DOMÁCÍ NÁSILÍ, POTRATY, VOLEBNÍ PRÁVO, PLATOVÉ ZNEVÝHODNĚNÍ, FEMINISMUS, NÁBOŽENSTVÍ, HOMOSEXUÁLNÍ SVAZEK, HOMOPARENTALITA, REGISTROVANÉ PARTNERSTVÍ, MONOGAMIE, POLYGAMIE, MANŽELSKÝ SVAZEK, KŘESŤANSTVÍ, ISLÁM.

5.3.6 SEKTY

Dříve se pojmem SEKTA označovalo každé náboženství a až druhotně nabylo nový, pejorativní charakter. V naší zemi se dlouhodobě zabývá problematikou sekt Společnost

pro studium sekt a nových náboženských směrů. Na jejích stránkách⁹, a nejen tam, máme možnost se blíže seznámit se základními poznávacími znameními sekty a jejími charakteristickými vlastnostmi. Platí obecný konsensus mezi autory, co se těchto znaků týče. Zmiňovány jsou zejména důraz na charismatického, AUTORITATIVNÍHO VŮDCE, který postupně vmanipulován ČLENY SEKTY do poslušnosti a oddanosti a nárokuje si interpretování ABSOLUTNÍ PRAVDY. Sekty, podobně jako náboženství, předkládají svým členům návod k dosažení SPÁSY, tedy zachránění se a naplnění svého lidství, svého smyslu života. Vlastnictví pravdy dává členům sekty pocit vyvolenosti, VÝLUČNOSTI, mesiášství. Členové sekty jsou postupnou selekcí a REGULACÍ INFORMACÍ stále více stmelování a oddělování, IZOLOVÁNÍ od OKOLNÍHO SVĚTA. Na komplikované otázky jsou poskytovány jednoduché a zjednodušující odpovědi, které podporují ČERNOBÍLÉ VIDĚNÍ světa ve smyslu „my poslední věrní svatí tady uvnitř“ a „zkažený, prohnílý, ďábelský svět tam venku“. Sekta velice promyšleně pracuje s EMOCEMI, střídavě dodává členům pocit ŠTĚSTÍ, který však střídá POCIT VINY a STRACHU. Tím se prohlubuje citová závislost, která ztěžuje případný odchod ze sekty.

Sekty pochopitelně cítí velkou konkurenci z pozice SVĚTOVÝCH NÁBOŽENSTVÍ, která nepoužívají jejich metody, která učí též náboženské pravdě, která bývá často diametrálně odlišná od nauky sekt, přestože z ní často sekty vybírají určité dílčí prvky, které často slepují do dosti nesourodých celků. Takové přejímání cizího nesourodého učení (např. KŘESŤANSTVÍ a HINDUISMU) se označuje jako EKLEKTISMUS. Sekty skýtají závažné NEBEZPEČÍ z hlediska PORUŠENÍ OSOBNOSTI jedince, VZTAHŮ s jeho blízkými (což souvisí s celkovou izolací od okolního světa) a někdy i rizika POŠKOZENÍ ZDRAVÍ. Sekty zpravidla využívají své členy po stránce MAJETKOVÉ i po stránce PRACOVNÍ jako levné (resp. dobrovolné) pracovní síly.

Dalo by se hlouběji pojednávat o různých manipulačních technikách a dalších podrobnostech, ale tím by se nám mapa již příliš rozrostla. Rozhodli jsme se místo toho doplnit tuto mapu konkrétními příklady sekt, např. Náboženská společnost SVĚDKOVÉ JEHOVOVI, Církev Ježíše Krista svatých posledních dnů aneb MORMONI, NEW AGE, SCIENTOLOGIE a HARE KRŠNA.

⁹ Dostupné z <http://www.sekty.cz/>.

Vybrané pojmy: SEKTA, AUTORITATIVNÍ VŮDCE, ČLEN SEKTY, ABSOLUTNÍ PRAVDA, SPÁSA, VÝLUČNOST, REGULACE INFORMACÍ, IZOLOVANOST, OKOLNÍ SVĚT, ČERNOBÍLÉ VIDĚNÍ, EMOCE, ŠTĚSTÍ, POCIT VINY, STRACH, SVĚTOVÁ NÁBOŽENSTVÍ, KŘESŤANSTVÍ, HINDUISMUS, EKLEKTISMUS, NEBEZPEČÍ, PORUŠENÍ OSOBNOSTI, POŠKOZENÍ VZTAHŮ, POŠKOZENÍ ZDRAVÍ, MAJETKOVÉ ZNEUŽITÍ, PRACOVNÍ ZNEUŽITÍ, SVĚDKOVÉ JEHOVOVI, MORMONI, NEW AGE, SCIENTOLOGIE, HARE KRŠNA.

5.3.7 SOUŽITÍ SOCIOKULTURNÍCH SKUPIN

Celou řadu pojmů souvisejících se soužitím SOCIOKULTURNÍCH SKUPIN nám předkládá již RVP G (viz. 5.2.1). Jednotlivé skupiny tvoří buď MAJORITU, nebo MINORITY. Procesu oddělování MAJORITY od MINORITY se říká SEGREGACE. Jednotlivé modely soužití zahrnují ASIMILACE, INTEGRACI a v krajním případě GENOCIDU.

ASIMILACE je to proces, při kterém jsou jedinci nebo skupiny odlišné kulturní příslušnosti absorbováni kulturou dominantní společnosti. Na rozdíl od ASIMILACE je INTEGRACE procesem, při kterém se obě strany, vstupující do vzájemného kontaktu něčeho vzdávají, aby zároveň něco získaly. (Kolektiv autorů, 2008)

V rámci ASIMILACE tedy může docházet k MARGINALIZACI HODNOT a ztrátě SPECIFIK, v rámci INTEGRACE ne. INTEGRACE vyžaduje velkou míru TOLERANCE majoritní skupiny a je cílem MULTIKULTURALISMU. GENOCIDA je upřením samotného práva na život dané skupiny a je jedním z nejhorších zločinů proti lidskosti. GENOCIDA bývá nejhorším projevem PRONÁSLEDOVÁNÍ, kterému je minorita ze strany majority vystavována. MINORITA bývá DISKRIMINOVÁNA na základě své odlišnosti od MAJORITY, ať už NÁBOŽENSKÉ, RASOVÉ, ETNICKÉ, odlišnosti v rámci SUBKULTURY, nebo např. v rámci odlišné SEXUÁLNÍ ORIENTACE. Strach z „cizího“ se nazývá XENOFobie, která je často podporována neoprávněnými PŘEDSUDKY. Následky DISKRIMINACE se někdy snaží zmírnit tzv. POZITIVNÍ DISKRIMINACE. Soužití různých sociokulturních skupin je zatíženo i jejich ETNOCENTRISMEM.

Pojem ETNOCENTRISMUS představuje tendenci posuzovat odlišné kultury, jejich zvyky, tradice a hodnoty z perspektivy kultury vlastní. Jinými slovy řečeno, nositelé všech kultur jsou přesvědčeni, že jediné normy, obyčeje a pravidla jejich kultury jsou správné, platné a pravdivé. Taková perspektiva je však k nositelům odlišných kultur výrazně netolerantní,

neboť jiné kultury jsou posuzovány podle kritérií, která jim nejsou vlastní, a proto jim většinou nevyhovují. Navíc je takový pohled na jiné kultury hodnotově zatížený, takže ostatní kultury nejsou chápány pouze jako jiné, ale rovnou jako horší než kultura vlastní. Tato tendence je vlastní všem kulturám, je to kulturní univerzálie. (Kolektiv autorů, 2008) Naproti tomu se staví KULTURNÍ PLURALISMUS, který se snaží hledat v soužití různých skupin výhody.

Vybrané pojmy: SOCIOKULTURNÍ SKUPINY, MAJORITA, MINORITA, SEGREGACE, ASIMILACE, INTEGRACE, MARGINALIZACE HODNOT, SPECIFIKA, TOLERANCE, MULTIKULTURALISMUS, GENOCIDA, PRONÁSLEDOVÁNÍ, DISKRIMINACE, NÁBOŽENSTVÍ, ETNICITA, RASA, SEXUÁLNÍ ORIENTACE, SUBKULTURA, XENOFOBIE, PŘEDSUDKY, POZITIVNÍ DISKRIMINACE, ETNOCENTRISMUS, KULTURNÍ PLURALISMUS.

5.3.8 SUBKULTURA

Jednotná definice pojmu SUBKULTURA neexistuje. Nejčastěji se v souvislosti s tímto pojmem setkáme s následujícími charakteristikami:

Pro SUBKULTURY je charakteristické, že se vymezují vůči širší, DOMINANTNÍ KULTUŘE skrz odklon od majoritních myšlenkových, kulturních a politických proudů, ale i vnějškově prostřednictvím ŽIVOTNÍHO STYLU a specifického ODÍVÁNÍ. Životní styl odpovídá deklarované odlišnosti a vlastním subkulturním HODNOTÁM. Subkultury svou povahou a výrazně kritickým POSTOJEM vůči státnímu uspořádání nabývají často povahy KONTRAKULTURY. (Kolektiv autorů, 2008) Můžeme ještě doplnit, že jsou specifické i svou oblíbenou HUDBOU, SYMBOLIKOU a vytvářejí si vlastní dorozumívací JAZYK.

Buryánek doplňuje: "Současné subkultury v mnohém převzaly dědictví UMĚLECKÝCH AVANTGARDNÍCH komunit 20. století stojících na bázi futurismu, dadaismu a surrealismu. Od uměleckých komunit se však odlišují větším důrazem na ideologii ŽIVOTNÍHO STYLU." (Buryánek, 2005)

V subkulturách vzniká ideové PARADIGMA, v němž si jedinec utváří HODNOTY, POSTOJE a vztahy k okolnímu světu i k sobě samému. (Kolektiv autorů, 2005)

V souvislosti se subkulturou se nabízí doplnit pojmovou mapu příklady různých subkultur, typické jsou zejména SUBKULTURY MLÁDEŽE. Jedná se zpravidla o GENERAČNÍ

ZÁLEŽITOSTI. Pro úplnost ještě dodejme, že z pohledu dominantní kultury může docházet k tvorbě PŘEDSUDKŮ proti příslušníkům té které subkultury.

Vybrané pojmy: SUBKULTURA, DOMINANTNÍ KULTURA, KONTRAKULTURA, PARADIGMA, GENERAČNÍ ZÁLEŽITOST, SUBKULTURY MLÁDEŽE, HODNOTY, POSTOJE, PŘEDSUDKY, ODÍVÁNÍ, ŽIVOTNÍ STYL, HUDBA, SYMBOLIKA, JAZYK.

5.3.9 SVĚTOVÁ NÁBOŽENSTVÍ

V průběhu dějin až po současnou dobu lidé vyjadřovali své hledání Boha v náboženských představách a náboženském chování (modlitby, oběti, kulty, meditace atd.). I když v těchto výrazových formách může být mnoho nejasného, jsou tak všeobecné, že člověk může být definován jako bytost náboženská. (Kolektiv autorů, 2002)

Definice pojmu NÁBOŽENSTVÍ je velice obtížná. V historii se setkáváme s nejrůznějšími pojetími. Sigmund Freud například hovoří o náboženství jako o kolektivní neuróze a Karel Marx zase jako o opiu lidstva. Náboženství můžeme obecně chápat jako vztah člověka k posvátnému, k transcendentnímu, k BOHU. Do takového pojetí by ovšem spadl i vztah k Bohu odmítavý či nezúčastněný, jako AGNOSTICISMUS a ATEISMUS. Ateisté i agnostici by s námi jistě nesouhlasili, pokud bychom je chtěli zahrnout do lidí nábožných. Tedy i takováto definice je nedostačující. Vyjdeme tedy z toho, že náboženství je určitá výpověď o Bohu. Od agnosticizmu a ateismu se liší tvrzením, že Boha lze poznat.

Jakkoli bylo řečeno, že je definice pojmu náboženství komplikovaná, není nijak obtížná v porovnání s definováním pojmu BOHA. Pokud uvažujeme obecně nějakou transcendentní skutečnost, která nás přesahuje, nemůžeme ji ani teoreticky zcela obsáhnout (pak by nás nepřesahovala). Pojem BŮH se tedy už z povahy věci, ať již připouštíme či nepřipouštíme Boží existenci, „nevejde“ do definice. Přesto jsou náboženství přesvědčená, že o něm mohou pravdivě vypovídat a to jak pozitivně, tak negativně – tvrzeními, jaký Bůh není, resp. co Bůh není. Obecně se náboženství dělí na náboženství MONOTEISTICKÁ a POLYTEISTICKÁ, podle množství transcendentálních božstev, která rozlišuje. I polyteistická náboženství však zpravidla nesou určité rysy náboženství monoteistických. Prof. Josef Kubalík zmiňuje jakýsi neurčitý monoteistický základ, tzv. urmonoteismus, jako vývojový předstupeň polyteistických náboženství. (Kubalík, 1984) V dnešní době již neexistuje obecný konsensus v tom, zda byla

polyteistická náboženství vývojově původnější než náboženství monoteistická, jak se v průběhu 20. století zdůrazňovalo. Náboženství primitivních národů a různá DOMORODÁ NÁBOŽENSTVÍ nemusí být vždy polyteistická (například náboženství severoamerických indiánů). Nejrozšířenějšími monoteistickými náboženstvími jsou tzv. ABRAHAMOVSKÁ NÁBOŽENSTVÍ, JUDAISMUS, KŘESŤANSTVÍ A ISLÁM. Jejich zajímavým rysem je, že se staví ostře proti různým formám magie, resp. ESOTERIKY a OKULTISMU. V průběhu historie je tento odmítavý postoj mnohdy eskalován do otevřených konfliktů. Přestože mnozí ateističtí odpůrci ztotožňují víru s pověrami, ABRAHAMOVSKÁ NÁBOŽENSTVÍ pověru ostře odlišují a distancují se od ní, přestože i v rámci těchto náboženství ke vzniku pověr dochází. Jedná se však o historická náboženství konkrétně zasazená do historie a tedy je nemůžeme interpretovat jako pouhé rozšíření a ustálení pověr, které často formuje například DOMORODÁ NÁBOŽENSTVÍ, kde se liší prvky náboženské a magické.

Mezi polyteistickými náboženstvími můžeme zmínit HINDUISMUS a BUDDHISMUS, který vychází z hinduismu a často není podáván jako náboženství, ale jako filozofický směr. Obecně se ale vztahuje k transcendentnu, vyjadřuje se k SMYSLU ŽIVOTA, formuje HODNOTY a KULTURU a má i další rysy, společné náboženstvím. Navíc, ač je mnohdy podáván jako náboženství bez bohů, uznává existenci božstev.

V moderní době vznikají tzv. NOVÁ NÁBOŽENSKÁ HNUTÍ, která velice často vycházejí či přebírají prvky z ostatních náboženství, ale i z okultismu, a často vykazují znaky SEKT.

Vybrané pojmy: BŮH, SVĚTOVÁ NÁBOŽENSTVÍ, AGNOSTICISMUS, ATEISMUS, HODNOTY, KULTURA, SMYSL ŽIVOTA, MONOTEISMUS, POLYTEISMUS, POVĚRY, ABRAHAMOVSKÁ NÁBOŽENSTVÍ, DOMORODÁ NÁBOŽENSTVÍ, ESOTERIKA A OKULTISMUS, SEKTA, HINDUISMUS, BUDDHISMUS, NOVÁ NÁBOŽENSKÁ HNUTÍ, JUDAISMUS, KŘESŤANSTVÍ, ISLÁM

5.3.10 KŘESŤANSTVÍ

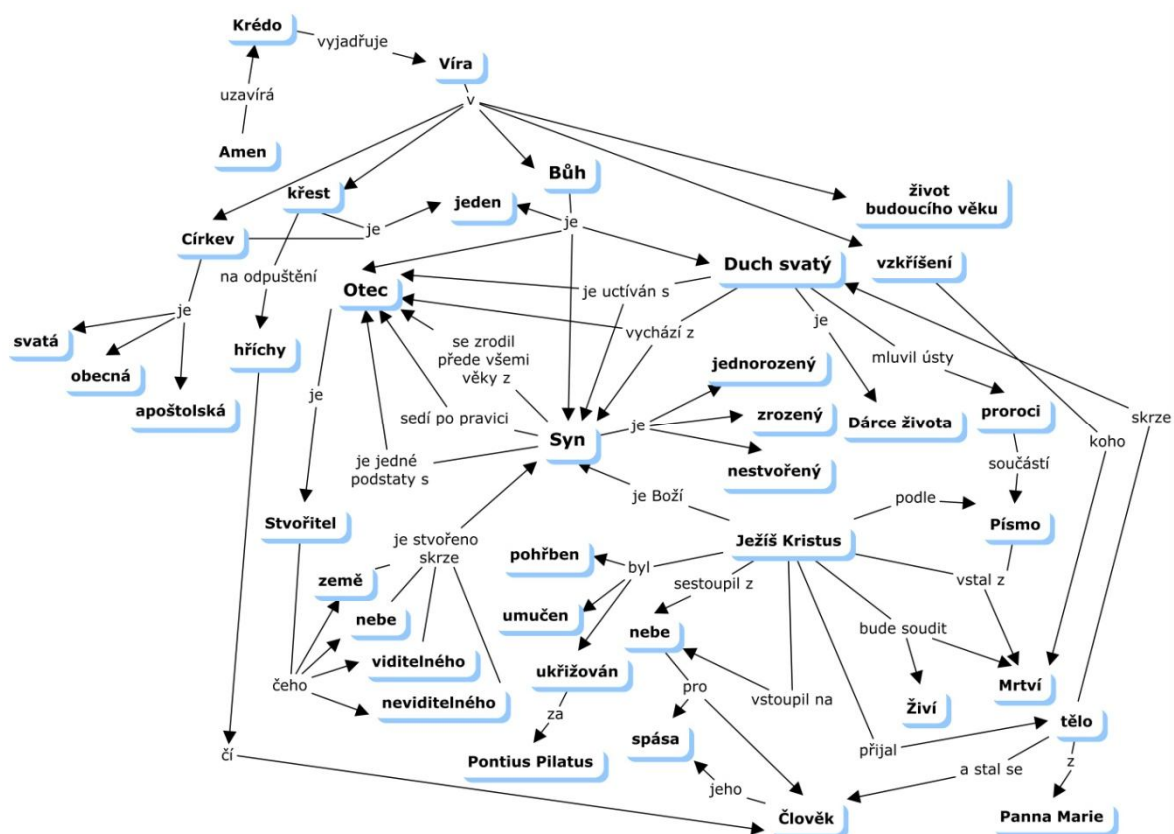
Pokud chceme hovořit o náboženství, v tomto případě konkrétně o křesťanství, a to z pozice multikulturality, musíme dbát na to, abychom nezabíhali do přílišných teologických podrobností. Spíše je třeba zaujmout dostatečný odstup a dbát na to, že vstupní znalosti žáků se mohou radikálně lišit. Vše budeme demonstrovat na následujícím krátkém textu, který zde uvedeme (bez rozepisování kroků stanovených v metodice), a na

pojmové mapě k němu vytvořené. Jedná se o Nicejsko-cařihradské vyznání víry (tzv. krédo) z 5. století, které je součástí nedělní mše:

*Věřím v jednoho Boha, Otce všemohoucího,
Stvořitele nebe i země,
všeho viditelného i neviditelného.
Věřím v jednoho Pána, Ježíše Krista,
jednorozeného Syna Božího,
který se zrodil z Otce přede všemi věky:
Bůh z Boha, Světlo ze Světla,
pravý Bůh z pravého Boha,
zrozený, nestvořený, jedné podstaty s Otcem:
skrze něho všechno je stvořeno.
On pro nás lidi a pro naši spásu sestoupil z nebe.
Skrze Ducha svatého přijal tělo z Marie Panny a stal se člověkem.
Byl za nás ukřižován,
za dnů Poncia Piláta byl umučen a pohřben.
Třetího dne vstal z mrtvých podle Písma.
Vstoupil do nebe, sedí po pravici Otce.
A znovu přijde, ve slávě,
soudit živé i mrtvé
a jeho království bude bez konce.
Věřím v Ducha svatého,
pána a dárce života,
který z Otce i Syna vychází,
s Otcem i Synem je zároveň uctíván a oslavován
a mluvil ústy proroků.
Věřím v jednu, svatou, všeobecnou, apoštolskou církev.
Vyznávám jeden křest na odpuštění hříchů.
Očekávám vzkříšení mrtvých
a život budoucího věku.
Amen.*

Tento text shrnuje (dogmaticky přesně) náboženské vyznání křesťanů, je jedním z fundamentálních textů a pro křesťanské studenty bude důvěrně známý. Přesto už je

k jeho plnému docenění potřeba alespoň minimálního teologického a náboženského kontextu, který jde za hranice multikulturní výchovy, a mnozí nevěřící žáci by mohli mít s jeho porozuměním výrazné problémy. Takováto mapa by se tedy hodila spíše do hodiny náboženství či religionistiky a do našeho souboru map ji nezařadíme. Poslouží ale jako dobrá demonstrace toho, jak se dá zpracovat souvislý text do podoby pojmové mapy:

Obrázek 42: PM - Krédo (autor)

Jak již bylo avizováno, přestože by se to vzhledem k množství zasvěcené a odborné literatury (sekulární i náboženské) mnoha autorů nabízelo, nebude pojmová mapa křesťanství zpracována příliš do hloubky, ale poskytne pouze první seznámení s tímto náboženstvím. Pro hlubší uvedení do problematiky by bylo vhodné použít celý ucelený soubor pojmových map.

KŘESŤANSTVÍ je v současnosti nejrozšířenějším MONOTEISTICKÝM NÁBOŽENSTVÍM a nejrozšířenějším náboženstvím vůbec. Křesťané tvoří zhruba jednu třetinu světové populace. KŘESŤANSTVÍ navazuje na JUDAISMUS. Velká část BIBLE (křesťanské posvátné knihy), STARÝ ZÁKON, odpovídá židovskému TANACHU. V přístupu k NOVÉMU ZÁKONU, který zvěstuje KRISTU, jehož příchod židé teprve očekávají, se tato náboženství rozcházejí.

Na KŘESŤANSTVÍ i JUDAISMUS dále navazuje druhé nejrozšířenější světové náboženství, ISLÁM. Shodně s ISLÁMEM i JUDAISMEM učí KŘESŤANSTVÍ o jediném BOHU, liší se však jeho TROJJEDINÝM pojetím. KŘESŤANÉ vyznávají, že BŮH je jeden ve třech osobách, Bůh OTEC, Bůh SYN a Bůh DUCH SVATÝ. KŘESŤANÉ věří, že druhá božská osoba, SYN, se stal člověkem, JEŽÍŠEM NAZARETSKÝM, který se narodil PANNĚ MARII. KŘESŤANÉ dále vyznávají, že tento JEŽÍŠ je mesiášem, KRISTEM, který přišel spasit svět. Ustanovil SVÁTOSTI jako viditelná znamení Boží milosti (např. svátost KŘTU, EUCHARISTIE, MANŽELSTVÍ...), vyvolil si UČEDNÍKY a zemřel na KŘÍŽI za lidské HŘÍCHY. KŘÍŽ se tak stal symbolem křesťanství. Křesťané věří v Ježíšovo ZMRTVÝCHVSTÁNÍ a spolu s ním, jak vyznávají, vytvářejí jedno SPOLEČENSTVÍ, které nazývají CÍRKEV. V této CÍRKVI aktivně působí třetí Božská osoba, DUCH SVATÝ. V rámci CÍRKVE se předává křesťanské učení o ODPUŠTĚNÍ HŘÍCHŮ skrze Boží MILOSRDENSTVÍ projevené na KŘÍŽI. Křesťané se snaží žít podle BIBLE, zejména podle DESATERA PŘIKÁZÁNÍ, usilují o křesťanské CTNOSTI, jako jsou např. VÍRA, NADĚJE a LÁSKA, a v rámci CÍRKVE se snaží svou víru naplňovat například zakládáním ŠKOL, CHARIT, ŠPITÁLŮ, NEMOCNIC a KLÁŠTERŮ.

Vybrané pojmy: KŘESŤANSTVÍ, MONOTEISTICKÉ NÁBOŽENSTVÍ, JUDAISMUS, ISLÁM, TANACH, STARÝ ZÁKON, NOVÝ ZÁKON, KRISTUS, BŮH, TROJJEDINÝ, OTEC, SYN, DUCH SVATÝ, JEŽÍŠ NAZARETSKÝ, PANNA MARIE, SVÁTOSTI, KŘEST, EUCHARISTIE, MANŽELSTVÍ, UČEDNÍCI, KŘÍŽ, HŘÍCH, ZMRTVÝCHVSTÁNÍ, SPOLEČENSTVÍ, CÍRKEV, ODPUŠTĚNÍ, MILOSRDENSTVÍ, DESATERO PŘIKÁZÁNÍ, CTNOSTI, VÍRA, NADĚJE, LÁSKA, ŠKOLY, CHARITY, ŠPITÁLY, NEMOCNICE, KLÁŠTERY.

5.3.11 BIBLE

V rámci školních vzdělávacích programů je BIBLE obsahem učiva a to často s odkazem na multikulturní výchovu. Z BIBLE vychází nepřehledné množství aspektů evropské kultury, které se již tak zažily a zevšedněly, že si je sami Evropané s BIBLÍ často vůbec neasociují. Přehled o tom, co BIBLE obsahuje, by měl patřit k základním znalostem, které žáci získají.

Za BIBLI označují židé a křesťané sbírku posvátných textů vzniklých v časovém rozmezí delším než tisíc let, která je dokumentem jejich víry. Křesťanská BIBLE je podstatně obsáhlejší než židovská, protože kromě spisů STARÉHO ZÁKONA zahrnuje čtyři

EVANGELIA, LISTY svatého Pavla a další písemné dokumenty prvotní církve. (Kolektiv autorů, 2011)

BIBLE se vztahuje jednak k ŽIDOVSKÉMU NÁRODU a k počátkům CÍRKEVNÍCH OBCÍ. Spolu s různými APOKRYFY (např. DIDACHÉ, GNOSTICKÉ SPISY a PSEUDOEPIGRAFY jako MARIINO EVANGELIUM atd.), které nebyly z různých důvodů zařazeny do KÁNONU (tedy do závazného seznamu knih) BIBLE, tvoří literaturu RANÉ CÍRKVE prvního století po KRISTU. NOVÝ ZÁKON obsahuje čtyři EVANGELIA, sepsaná EVANGELISTY MATOUŠEM, MARKEM, LUKÁŠEM a JANEM, která zvěstují JEŽÍŠE jako KRISTA. Následují SKUTKY APOŠTOLŮ, které navazují tam, kde končí LUKÁŠOVO EVANGELIUM. Následují EPIŠTOLY, tj. DOPISY prvním CÍRKEVNÍM OBCÍM, zejména od APOŠTOLA Pavla. NOVÝ ZÁKON uzavírá Zjevení JANOVO neboli APOKALYPSA. STARÝ ZÁKON odpovídá židovskému TANACHU, který společně s TALMUDEM tvoří náboženské knihy judaismu. Skládá se z PENTATEUCHU, který odpovídá židovské TÓŘE, pak z různých HISTORICKÝCH SPISŮ, například kniha JOZUE, dále z PROROCKÝCH KNIH, které jsou připisovány židovským PROROKŮM a které se tradičně dělí podle rozsahu (nikoli podle významu) na MENŠÍ a VĚTŠÍ PROROKY. Nakonec obsahuje STARÝ ZÁKON KNIHY MUDROSLOVNÉ, jako například kniha PŘÍSLOVÍ, MILOSTNĚ LYRICKOU PÍSEŇ PÍSNÍ, či knihu ŽALMŮ.

Vybrané pojmy: BIBLE, ŽIDOVSKÝ NÁROD, CÍRKEVNÍ OBCE, APOKRYFY, DIDACHÉ, GNOSTICKÉ SPISY, PSEUDOEPIGRAFY, MARIINO EVANGELIUM, KÁNON, RANÁ CÍRKEV, JEŽÍŠ KRISTUS, EVANGELIA, NOVÝ ZÁKON, STARÝ ZÁKON, EVANGELISTA, MATOUŠ, MAREK, LUKÁŠ, JAN, SKUTKY APOŠTOLŮ, EPIŠTOLY, DOPISY, APOKALYPSA, TANACH, TALMUD, PENTATEUCH, TÓRA, HISTORICKÉ SPISY, JOZUE, PROROCKÉ KNIHY, PROROCI, MENŠÍ PROROCI, VĚTŠÍ PROROCI, KNIHY MUDROSLOVNÉ, PŘÍSLOVÍ, PÍSEŇ PÍSNÍ, ŽALMY, MILOSTNÁ LYRIKA.

5.4 HIERARCHIZACE POJMŮ

Vybrané pojmy z předchozí fáze nyní rozdělíme do hierarchických vrstev. Tento krok probíhá zpravidla přímo v programu, kde tvoříme, pro potřeby této práce bude shrnut tabulkou.

5.4.1 KOMUNIKACE

Vybrané pojmy: KOMUNIKACE, VERBÁLNÍ, NEVERBÁLNÍ, ČINY, PŘÍMÁ, NEPŘÍMÁ, KOMUNIKAČNÍ KANÁL, SLOVO, MIMIKA, GESTIKA, POSTURIKA, PROXEMIKA, HAPTIKA, BARIÉRY KOMUNIKACE, EXPRESIVNÍ, VULGARISMY, NADÁVÁNÍ, KLENÍ, VĚCNÁ, MÉDIUM, JAZYKOVÉ ROZDÍLY, KOMUNIKAČNÍ ŠUM, ROZDÍLNÉ VNÍMÁNÍ, NEDŮVĚRA, INFORMACE, POSTOJE, POCITY, TELEFON, POČÍTAČ, ROZHLAS, TELEVIZE, EUFEMISMUS, PEJORATIVA, NÁBOŽENSKÉ KONFLIKTY, ROUHÁNÍ, RASISTICKÉ VÝRAZY, DISKRIMINUJÍCÍ VÝRAZY, SEXISTICKÉ VÝRAZY, FUNKCE, INFORMATIVNÍ, PŘESVĚDČOVACÍ, INSTRUKTIVNÍ, SOCIALIZAČNÍ, VZDĚLÁVACÍ, VÝCHOVNÁ, ZÁBAVNÁ.

Pojmovou mapu budeme hierarchizovat podle obsahu a rozsahu jednotlivých pojmů. Do horní části umístíme klíčový pojem komunikace. Dále postupujeme ve víceméně stromové struktuře.

1.	KOMUNIKACE
2.	BARIÉRY KOMUNIKACE, EXPRESIVNÍ, VĚCNÁ, FUNKCE, VERBÁLNÍ, NEVERBÁLNÍ, ČINEM, NEPŘÍMÁ, PŘÍMÁ, KOMUNIKAČNÍ KANÁL, INFORMACE, POSTOJ, POCIT
3.	MÉDIUM, GESTIKA, PROXEMIKA, HAPTIKA, POSTURIKA, MIMIKA, SLOVO, ZÁBAVNÁ, VÝCHOVNÁ, VZDĚLÁVACÍ, SOCIALIZAČNÍ, INSTRUKTIVNÍ, PŘESVĚDČOVACÍ, INFORMATIVNÍ, PEJORATIVA, VULGARISMY, EUFEMISMY, KOMUNIKAČNÍ ŠUM, RŮZDÍLNÉ VNÍMÁNÍ, JAZYKOVÉ ROZDÍLY, NEDŮVĚRA
4.	NADÁVKA, KLENÍ, RASISTICKÉ VÝRAZY, DISKRIMINUJÍCÍ VÝRAZY, ROUHÁNÍ
5.	NÁBOŽENSKÉ KONFLIKTY, BŮH, SEXISTICKÉ VÝRAZY

5.4.2 ETNIKUM, RASA

Vybrané pojmy: RASA, NACISTICKÁ IDEOLOGIE, RASISMUS, BARVA PLETI, TVAR NOSU, TVAR LEBKY, TVAR OČÍ, EUROPOIDÉ, NEGROIDÉ, MONGOLOIDÉ, MESTICI, MULATI, ZAMBOVÉ, ETNICKÁ SKUPINY, ETNIKUM, ETNICITA, KULTURA, JAZYK, ÚZEMÍ, HISTORIE, SEBEPOJETÍ, TYPICKÉ ZNAKY, ETNICKÉ VĚDOMÍ.

Do horní části mapy umístíte dva základní pojmy, rasu a etnickou skupinu. Dále postupujeme jako v předchozím případě.

1.	RASA, ETNICKÁ SKUPINA
2.	ETNIKUM, TYPICKÉ ZNAKY, ETNICITA, FYZICKÉ ZNAKY, EUROPOIDNÍ, MONGOLOIDNÍ, NEGROIDNÍ, RASISMUS, DISKRIMINACE
3.	RASOVĚ MOTIVOVANÉ NÁSILÍ, NACISTICKÁ IDEOLOGIE, ZAMBOVÉ, MULATI, MESTICI, TVAR NOSU, TVAR LEBKY, BARVA PLETI, TVAR OČÍ, SEBEPOJETÍ, KULTURA, JAZYK, ÚZEMÍ, HISTORIE, ETNICKÉ VĚDOMÍ

5.4.3 KULTURA

Vybrané pojmy: KULTURA, LIDSKÁ CIVILIZACE, MATERIÁLNÍ, OBYDLÍ, NÁSTROJE, ODĚVY, PRŮMYSL, DUCHOVNÍ, UMĚNÍ, NÁBOŽENSTVÍ, MORÁLKA, ZVYKY, VZDĚLÁVACÍ SYSTÉMY, POLITIKA, PRÁVO, VYSOKÁ KULTURA, LIDOVÁ KULTURA, POPKULTURA, SUBKULTURA, GLOBALIZACE

Hlavní pojem mapy je kultura. Dále následují obecné pojmy a postupujeme k pojmům konkrétnějším. Pro větší přehlednost a ušetření místa uvádíme příklady ve vějířovitém uspořádání.

1.	KULTURA
2.	OSOBITOST, HOMOGENITA, PÍSMO, NÁBOŽENSTVÍ, MORÁLKA, DUCHOVNÍ, MATERIÁLNÍ, LIDSKÁ CIVILIZACE, PŘÍRODA
3.	VYSOKÁ KULTURA, LIDOVÁ KULTURA, POPKULTURA, GLOBALIZACE, MÉDIA, RODINA, ŠKOLA

4.	SUBKULTURA, LITERATURA, ZVYKY, UMĚNÍ, POLITIKA, VZDĚLÁVACÍ SYSTÉMY, PRÁVO, KOMUNIKAČNÍ SYSTÉMY, PRŮMYSL, PLODINY, ODĚVY, NÁSTROJE, OBYDLÍ
----	---

5.4.4 MIGRACE

Vybrané pojmy: MIGRACE, PŘEMISŤOVÁNÍ, „PUSH FAKTORY“, „PULL“ FAKTORY, OZBROJENÉ KONFLIKTY, RYCHLÝ DEMOGRAFICKÝ RŮST, PŘELIDNĚNÍ, ZHORŠOVÁNÍ KVALITY ŽIVOTNÍHO PROSTŘEDÍ, ENVIRONMENTÁLNÍ VÝCHOVA, NÁBOŽENSKÉ A NÁRODNÍ STŘETY, EKONOMICKÁ NESTABILITA, VYSOKÁ KVALITA ŽIVOTA, POLITICKÁ STABILITA, EKONOMICKÁ PROSPERITA, SVOBODA, MOŽNOST SEBEREALIZACE, CÍLOVÁ ZEMĚ, EMIGRACE, IMIGRACE, MIGRANT, DOBROVOLNÝ, NEDOBROVOLNÝ, EXULANT, EXIL, ŽENEVSKÁ SMLOUVA, UPRCHLÍK, AZYL, UPRCHLICKÝ TÁBOR, TRANZITNÍ ZEMĚ, KRAJAN, REEMIGRACE

1.	MIGRACE
2.	PŘEMISŤOVÁNÍ, IMIGRACE, EMIGRACE, MIGRANT, REEMIGRACE
3.	„PUSH“ FAKTORY, „PULL“ FAKTORY, KRAJAN, UPRCHLÍK, NUCENÝ, DOBROVOLNÝ
4.	VYSOKÁ KVALITA ŽIVOTA, POLITICKÁ STABILITA, EKONOMICKÁ PROSPERITA, SVOBODA A MOŽNOST SEBEREALIZACE, OZBROJENÉ KONFLIKTY, RYCHLÝ DEMOGRAFICKÝ RŮST, ZHORŠENÍ KVALITY ŽIVOTNÍHO PROSTŘEDÍ, NÁBOŽENSKÉ A NÁRODNOSTNÍ STŘETY, EKONOMICKÁ NESTABILITA, EXULANT
5.	PŘELIDNĚNÍ, ENVIRONMENTÁLNÍ VÝCHOVA, EXIL, ŽENEVSKÁ SMLOUVA, AZYL, UPRCHLICKÝ TÁBOR, CÍLOVÁ ZEMĚ, TRANZITNÍ ZEMĚ

5.4.5 POHLAVÍ

Vybrané pojmy: POHLAVÍ, MUŽI, ŽENY, ROVNOPRÁVNOST, TRANSSEXUALISMUS, SEXUÁLNÍ ORIENTACE, SEXUÁLNÍ TOUHA, ASEXUALITA, SEXUÁLNÍ OBTĚŽOVÁNÍ, ZNÁSILNĚNÍ, SEXUÁLNÍ DEVIACE, VOYERSTVÍ, ZOOFILIE, GERONTOFILIE, PEDOFILIE, FETIŠISMUS, SADOMASOCHISMUS, TRANSVESTITISMUS, HETEROSEXUALITA,

HOMOSEXUALITA, BISEXUALITA, HOMOFOBIE, COMING OUT, DISKRIMINACE, SEXISMUS, STEREOTYP, ŽENSKÁ OBŘÍZKA, DOMÁCÍ NÁSILÍ, POTRATY, VOLEBNÍ PRÁVO, PLATOVÉ ZNEVÝHODNĚNÍ, FEMINISMUS, NÁBOŽENSTVÍ, HOMOSEXUÁLNÍ SVAZEK, HOMOPARENTALITA, REGISTROVANÉ PARTNERSTVÍ, MONOGAMIE, POLYGAMIE, MANŽELSKÝ

Kromě hlavního pojmu volíme ústřední dvojici muže a ženu. Následné větve mapy se soustředí na sexuální orientaci, diskriminaci a formy soužití.

1.	POHLAVÍ
2.	MUŽ, ŽENA, TRANSSEXUALISMUS, ROVNOPRÁVNOST, HOMOSEXUÁLNÍ SVAZEK, MANŽELSKÝ SVAZEK,
3.	SEXUÁLNÍ TOUHA, SEXUÁLNÍ ORIENTACE, DISKRIMINACE, SEXISMUS, STEREOTYP, MONOGAMIE, POLYGAMIE
4.	HOMOPARENTALITA, REGISTROVANÉ PARTNERSTVÍ, ISLÁM, KŘESŤANSTVÍ, NÁBOŽENSTVÍ, FEMINISMUS, POTRAT, HOMOSEXUALITA, HETEROSEXUALITA, BISEXUALITA, SEXUÁLNÍ OBTĚŽOVÁNÍ, ZNÁSILNĚNÍ, SEXUÁLNÍ DEVIACE
5.	HOMOFOBIE, COMING OUT, ZOOFILIE, GERONTOFILIE, PEDOFILIE, FETIŠISMUS, SADOMASOCHISMUS, TRANSVESTITISMUS, POTRAT, VOLEBNÍ PRÁVO, ŽENSKÁ OBŘÍZKA, DOMÁCÍ NÁSILÍ, PLATOVÉ PODMÍNKY

5.4.6 SEKTY

Vybrané pojmy: SEKTA, AUTORITATIVNÍ VŮDCE, ČLEN SEKTY, ABSOLUTNÍ PRAVDA, SPÁSA, VÝLUČNOST, REGULACE INFORMACÍ, IZOLOVANOST, OKOLNÍ SVĚT, ČERNOBÍLÉ VIDĚNÍ, EMOCE, ŠTĚSTÍ, POCIT VINY, STRACH, SVĚTOVÁ NÁBOŽENSTVÍ, KŘESŤANSTVÍ, HINDUISMUS, EKLEKTISMUS, NEBEZPEČÍ, PORUŠENÍ OSOBNOSTI, POŠKOZENÍ VZTAHŮ, POŠKOZENÍ ZDRAVÍ, MAJETKOVÉ ZNEUŽITÍ, PRACOVNÍ ZNEUŽITÍ, SVĚDKOVÉ JEHOVOVI, MORMONI, NEW AGE, SCIENTOLOGIE, HARE KRŠNA.

Mapu jsme se rozhodli uspořádat radiálně (množství příkladů by mapu příliš vertikálně roztáhlo), hlavní pojem do středu v horní části, hierarchická důležitost pojmů klesá se vzrůstající vzdáleností. Do první vrstvy jsme zařadili sektu a světová náboženství, jako

hlavní pojmy dvou pojmových map. Do další vrstvy jsme zařadili typické znaky, které tvoří jednu hlavní větev mapy, dále druhou hlavní větev, nebezpečí, které sekty skýtají a nakonec příklady sekt a příklady náboženství. Na třetí vrstvě je umístěn výčet znaků, dále obecný pojem spása, eklektismus a emoce. Nakonec je zde výčet rizik se sektou spojených, analogicky k výčtu typických znaků. V další vrstvě jsou doplňující zbylé pojmy a v nejspodnější pozici je umístěn pojem člen sekty, ke kterému vše směřuje a na kterého je vše směřováno. Tato jeho pozice plní i funkci symbolickou, člen sekty jako osobnost a jedinec je v sektě až na posledním místě.

1.	SEKTA, SVĚTOVÁ NÁBOŽENSTVÍ
2.	TYPICKÉ ZNAKY, NEBEZPEČÍ, HINDUISMUS, KŘESŤANSTVÍ, HARE KRŠNA, SVĚDKOVÉ JEHOVOVI, MORMONI, NEW AGE, SCIENTOLOGIE, WICCA
3.	SPÁSA, EMOCE, AUTORITÁŘSKÝ VŮDCE, POCIT VÝLUČNOSTI, IZOLOVANOST, ČERNOBÍLÉ VIDĚNÍ, REGULACE INFORMACÍ, EKLEKTISMUS, PORUŠENÍ OSOBNOSTI, POŠKOZENÍ ZDRAVÍ, POŠKOZENÍ VZTAHŮ, MAJETKOVÉ ZNEUŽITÍ, PRACOVNÍ ZNEUŽITÍ
4.	STRACH, POCIT VINY, ŠTĚSTÍ, ABSOLUTNÍ PRAVDA, OKOLNÍ SVĚT, PRAVIDLA
5.	ČLEN SEKTY

5.4.7 SOUŽITÍ SOCIOKULTURNÍCH SKUPIN

Vybrané pojmy: SOCIOKULTURNÍ SKUPINY, MAJORITA, MINORITY, SEGREGACE, ASIMILACE, INTEGRACE, MARGINALIZACE HODNOT, SPECIFIKA, TOLERANCE, MULTIKULTURALISMUS, GENOCIDA, PRONÁSLEDOVÁNÍ, DISKRIMINACE, NÁBOŽENSTVÍ, ETNICITA, RASA, SEXUÁLNÍ ORIENTACE, SUBKULTURA, XENOFOBIE, PŘEDSUDKY, POZITIVNÍ DISKRIMINACE, ETNOCENTRISMUS, KULTURNÍ PLURALISMUS.

Podobně jako v předchozích případech postupuje i u tvorby této pojmové mapy.

1.	SOCIOKULTURNÍ SKUPINY
2.	KULTURNÍ PLURALISMUS, ETNOCENTRISMUS, MAJORITA, MINORITY

3.	SEGREGACE, ASIMILACE, INTEGRACE, GENOCIDA, SPECIFIKA, ODLIŠNOST, STEREOTYPY, XENOFOBIE
4.	DISKRIMINACE, POZITIVNÍ DISKRIMINACE, MULTIKULTURALISMUS, MARGINALIZACE MINORIT, TOLERANCE, SUBKULTURA, SEXUÁLNÍ ORIENTACE, RASA, ETNICITA, NÁBOŽENSTVÍ
5.	PŘÍMÁ, NEPŘÍMÁ, PRONÁSLEDOVÁNÍ, ZLOČIN PROTI LIDSKOSTI

5.4.8 SUBKULTURA

Vybrané pojmy: SUBKULTURA, DOMINANTNÍ KULTURA, KONTRAKULTURA, PARADIGMA, GENERAČNÍ ZÁLEŽITOST, SUBKULTURY MLÁDEŽE, HODNOTY, POSTOJE, PŘEDSUDKY, ODÍVÁNÍ, ŽIVOTNÍ STYL, HUDBA, SYMBOLIKA, JAZYK.

U subkultury se jedná o poměrně jednoduše vrstvenou pojmovou mapu, kterou doplníme výčtem příkladů jednotlivých subkultur (vrstva 5).

1.	SUBKULTURA
2.	KONTRAKULTURA, DOMINANTNÍ KULTURA, PŘEDSUDKY, GENERAČNÍ ZÁLEŽITOST, ŽIVOTNÍ STYL
3.	SUBKULTURY MLÁDEŽE, JAZYK, SYMBOLY, HUDBA, ODÍVÁNÍ, PARADIGMA,
4.	HODNOTY, POSTOJE, AVANTGARNÍ UMĚNÍ
5.	RADIKÁLNÍ ANTIFAŠISTÉ, ANARCHISTIČTÍ SQUATEŘI, HIPPIES, SKINHEADS, TECHNAŘI, HOOLIGANS, METALISTÉ, NEONACISTÉ, PUNKS, SKEJŽÁCI, RASTAFARIÁNI, GOTHIC, SATANISTÉ

5.4.9 SVĚTOVÁ NÁBOŽENSTVÍ

Vybrané pojmy: BŮH, SVĚTOVÁ NÁBOŽENSTVÍ, AGNOSTICISMUS, ATEISMUS, HODNOTY, KULTURA, SMYSL ŽIVOTA, MONOTEISMUS, POLYTEISMUS, POVĚRY, ABRAHAMOVSKÁ NÁBOŽENSTVÍ, DOMORODÁ NÁBOŽENSTVÍ, ESOTERIKA A OKULTISMUS, SEKTA, HINDUISMUS, BUDDHISMUS, NOVÁ NÁBOŽENSKÁ HNUTÍ, JUDAISMUS, KŘESŤANSTVÍ, ISLÁM

Zajímavostí mapy je, že je zde do horní části zařazen pojem Bůh a ne pojem světová náboženství, ke kterému se mapa vztahuje. Je to způsobeno tím, že se v mapě nacházejí též agnosticismus a ateismus, které by se měly významově nacházet na stejné pozici a které zaujímají k Bohu určitý postoj, který je definuje. Dále je mapa seřazena zcela podle očekávání.

1.	BŮH
2.	SVĚTOVÁ NÁBOŽENSTVÍ, AGNOSTICISMUS, ATEISMUS
3.	SMYSL ŽIVOTA, HODNOTY, KULTURA, POLYTEISMUS, MONOTEISMUS
4.	ABRAHÁMOVSKÁ NÁBOŽENSTVÍ, POVĚRY, DOMORODÁ NÁBOŽENSTVÍ, SEKTA
5.	JUDAISMUS, KŘESŤANSTVÍ, ISLÁM, ESOTERIKA A OKULTISMUS, NOVÁ NÁBOŽENSKÁ HNUTÍ, HINDUISMUS, HUDDHISMUS

5.4.10 KŘESŤANSTVÍ

Vybrané pojmy: KŘESŤANSTVÍ, MONOTEISTICKÉ NÁBOŽENSTVÍ, JUDAISMUS, ISLÁM, TANACH, STARÝ ZÁKON, NOVÝ ZÁKON, KRISTUS, BŮH, TROJEDINÝ, OTEC, SYN, DUCH SVATÝ, JEŽÍŠ NAZARETSKÝ, PANNA MARIE, SVÁTOSTI, KŘEST, EUCHARISTIE, MANŽELSTVÍ, UČEDNÍCI, KŘÍŽ, HŘÍCH, ZMRTVÝCHVSTÁNÍ, SPOLEČENSTVÍ, CÍRKEV, ODPUŠTĚNÍ, MILOSRDENSTVÍ, DESATERO PŘIKÁZÁNÍ, CTNOSTI, VÍRA, NADĚJE, LÁSKA, ŠKOLY, CHARITY, ŠPITÁLY, NEMOCNICE, KLÁŠTERY.

V případě této mapy umístíme do horní pozice křesťanství, judaismus a islám a k nim nadřazený pojem monoteistické náboženství. Dále však uděláme výjimku a na další hierarchii budeme vzhledem k složitosti pojmů rezignovat.

5.4.11 BIBLE

Vybrané pojmy: BIBLE, ŽIDOVSKÝ NÁROD, CÍRKEVNÍ OBCE, APOKRYFY, DIDACHÉ, GNOTICKÉ SPISY, PSEUDOEPIGRAFY, MARIINO EVANGELIUM, KÁNON, RANÁ CÍRKEV, JEŽÍŠ KRISTUS, EVANGELIA, NOVÝ ZÁKON, STARÝ ZÁKON, EVANGELISTA, MATOUŠ, MAREK, LUKÁŠ, JAN, SKUTKY APOŠTOLŮ, EPIŠTOLY, DOPISY, APOKALYPSA, TANACH, TALMUD, PENTATEUCH, TÓRA, HISTORICKÉ SPISY, JOZUE, PROROCKÉ KNIHY, PROROCI, MENŠÍ PROROCI, VĚTŠÍ PROROCI, KNIHY MUDROSLOVNÉ, PŘÍSLUVÍ, PÍSEŇ PÍSNÍ, ŽALMY, MILOSTNÁ LYRIKA.

Pojmovou mapu bychom mohli myšlenkově rozdělit na dvě části, na tu, která má úzkou souvislost s židovským národem a na tu, která je vlastní rané církvi. Do jedné spadá Starý zákon, přičemž ke knihám z křesťanského kánonu uvádíme odpovídající spisy židovské. Druhá část je věnována Novému zákonu a věcem s ním souvisejícím.

1.	BIBLE
2.	ŽIDOVSKÝ NÁROD, RANÁ CÍRKEV
3.	STARÝ ZÁKON, NOVÝ ZÁKON, TANACH, APOKRYFY, TALMUD, KÁNON
4.	PENTATEUCH, HISTORICKÉ SPISY, PROROCKÉ KNIHY, MUDROSLOVNÉ KNIHY, EVANGELIA, SKUTKY APOŠTOLŮ, EPIŠTOLY, APOKALYPSA, DIDACHÉ, GNOTICKÉ SPISY, CÍRKEVNÍ OBCE
5.	MARIINO EVANGELIUM, EVANGELISTA, JEŽÍŠ KRISTUS, APOŠTOLOVÉ, ŽALMY, PŘÍSLUVÍ, PÍSEŇ PÍSNÍ, PROROK, DOPISY, JOZUE, TÓRA
6.	MENŠÍ PROROCI, VĚTŠÍ PROROCI, MILOSTNÁ LYRIKA, MATOUŠ, MAREK, LUKÁŠ, JAN, PSEUDOEPIGRAF

5.5 ZAKRESLENÍ VZTAHŮ MEZI POJMY

V této fázi dbáme na to, aby byly zvolené vztahy mezi pojmy relevantní a aby byly pojmy vhodně uspořádány tak, aby nedocházelo k nadbytečnému protínání křížových spojení. Zvažujeme též, zda jsou vztahy mezi pojmy zastoupeny správným výrazem. Výsledné mapy jsou umístěny v přílohách.

5.6 GRAFICKÝ NÁVRH

Grafická úprava pojmových map by měla odpovídat jejich určení. Má-li být například soubor zamýšlen jako sada nástěnných map, pak by bylo vhodné doplnit mapu vhodnými doprovodnými obrázky, které mapu celkově oživí a mohou plnit i určitou symbolickou funkci, mohou například zdůrazňovat hierarchii, či upozorňovat na místa pojmové mapy, kde dochází k přesahu do jiného tematického celku. Jako ukázka tohoto postupu byla zpracována za použití volně šiřitelných klipartů pojmová mapa „Bible“, viz příloha č. 1.

Měli bychom však dbát na to, aby doprovodná grafika, barevné schéma a množství a různorodost obrázků nepřevážili samotný pojmový obsah mapy. Volbou vhodné grafiky můžeme celý soubor pojmových map navzájem provázat a zdůraznit odkazy mezi jednotlivými mapami (například myšlenkově ucelenou sadou obrázků).

Po zpracování grafického návrhu, doplnění případných ilustrací a finálním zrevidování je soubor pojmových map hotov. Vytvořené mapy se nacházejí v přílohách 2-12 této práce.

6 ZÁVĚR

V rámci této práce byla nejprve shrnuta teoretická východiska pro tvorbu pojmových map. Dále byl podán obsáhlý přehled v současnosti dostupného softwaru pro jejich tvorbu, doplněný charakteristickými vlastnostmi daného softwaru, které nejčastěji vstupují do hry při výběru vhodného nástroje ke zpracování pojmových map. Vzhledem k rozsahu tohoto přehledu nebylo zabíháno do přílišných podrobností. Byl zvolen program CmapTools, ve které byly vytvořeny všechny mapy našeho souboru. Bylo zvoleno průřezové téma Multikulturní výchova, v rámci kterého byl stanoven seznam vytvářených map.

Po celou dobu tvorby map se vycházelo z předem stanovené metodiky a z teoretických východisek stanovených v první části práce. Byl vytvořen soubor zahrnující jedenáct pojmových map, které svým záběrem postihují celou problematiku Multikulturní výchovy tak, jak je stanovena v RVP G, ovšem bez zabíhání do podrobností a bez hlubšího rozpracování daných problémů. U každé pojmové mapy byl zvolen určitý pohled s ohledem na celkové vyznění v kontextu Multikulturní výchovy. Nejedná se tedy o pojmové mapy, které by vyčerpávajícím způsobem zachycovaly komplexní vazby a celou danou problematiku. V případě některých map, například pojmová mapa křesťanství, byl zvolen úmyslně velice obecný přístup.

Přesto jsou vytvořené pojmové mapy relativně rozsáhlé a obsahují poměrně velké množství pojmů, proto by jejich využití například v učebnicích malých formátů nebylo vhodné. Mohly by být vhodnou součástí nějakého e-learningového kurzu, či v jiné podobě přístupné v elektronické formě, případně by mohly být po dodatečných grafických úpravách, které byly v závěru práce nastíněny, použity pro tvorbu velkých nástěnných map či jako součást nástěnky.

V průběhu celé tvorby se postupovalo tak, aby byly jednotlivé kroky pokud možno transparentní a reprodukovatelné, počínaje stanovením kritérií pro výběr softwaru až po případný grafický návrh.

Všech cílů, které byly stanoveny v rámci zadání této diplomové práce, bylo tedy dosaženo.

7 SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázek 1: Sémantický trojúhelník (Schwarz, 2003)	5
Obrázek 2: Pojmová mapa (Novak, a další, 2006)	12
Obrázek 3: Myšlenková mapa (Buzan, 2007)	14
Obrázek 4: Řetězová mapa (zdroj: autor)	16
Obrázek 5: Mind Pad (http://www.mind-pad.com/)	19
Obrázek 6: Think (http://think-app.appspot.com/)	20
Obrázek 7: GraphViz (http://www.graphviz.org/)	20
Obrázek 8: bCisive (http://bcisive.austhink.com/get-bcisive)	21
Obrázek 9: Decision Explorer (http://www.banxia.com/demain.html)	21
Obrázek 10: Shared Space (http://www.shared-space.net/)	22
Obrázek 11: ClaroIdeas (http://www.clarosoftware.com/index.php?cPath=245)	23
Obrázek 12: Compendium (http://compendium.open.ac.uk/institute)	23
Obrázek 13: ConnectedText (http://www.connectedtext.com/)	24
Obrázek 14: Labyrinth (http://people.gnome.org/~dscorgie/labyrinth.html)	24
Obrázek 15: Knowledge Master (http://www.conceptmaps.it/default-eng.htm)	25
Obrázek 16: CmapTools (zdroj: autor)	25
Obrázek 17: Hypergraph (http://hypergraph.sourceforge.net/)	26
Obrázek 18: InfoRapid KnowledgeMap (http://www.inforapid.de/html/english.htm)	27
Obrázek 19: InfoRapid KnowledgeMap (http://www.inforapid.de/html/english.htm)	27
Obrázek 20: Inspiration (http://www.inspiration.com/Inspiration)	28
Obrázek 21: Webspiration Classroom (http://www.mywebspiration.com/)	28
Obrázek 22: Diagrammr (http://diagrammr.com/)	29
Obrázek 23: PMM Personal Memory Manager (http://www.pmm.nl/)	29
Obrázek 24: C-TOOLS (http://ctools.msu.edu/)	30
Obrázek 25: MindManager (http://www.mindjet.com/)	30
Obrázek 26: DeepaMehta (http://www.deepamehta.de/)	31
Obrázek 27: Conception & InterModeller (http://www.parlog.com/en/index.html)	31
Obrázek 28: Conzilla (http://www.conzilla.org/wiki/Overview/Main)	32
Obrázek 29: Semantica SE (http://www.semanticresearch.com/)	33
Obrázek 30: SMART Ideas (http://www.smarttech.com/products/smartideas/index.asp)	33
Obrázek 31: Glinkr (http://www.glinkr.net/)	34
Obrázek 32: Visuwords (http://www.visuwords.com/)	34
Obrázek 33: Personal Brain (http://www.thebrain.com/)	35
Obrázek 34: Thinkmap SDK (http://www.thinkmap.com/)	36
Obrázek 35: Ideatree (http://www.ideatree.us/)	36
Obrázek 36: VUE (http://vue.uit.tufts.edu/index.cfm)	37
Obrázek 37: 3D Topicscape, 2D pohled (http://www.topicscape.com/)	38
Obrázek 38: 3D Topicscape, 3D zobrazení (http://www.topicscape.com/)	38
Obrázek 39: Collaborative Knowledge Management (http://www.ahg.com/)	39
Obrázek 40: Collaborative Knowledge Management, pohled v Second Life (http://www.ahg.com/)	39
Obrázek 41: CmapTools - přehled zdrojů, styly (zdroj: autor)	40
Obrázek 42: PM - Krédo (autor)	59

8 SEZNAM LITERATURY

- Aristoteles. 1958.** *Kategorie. Organon I.* 1. vydání. Praha : Vydalo Nakladatelství Československé akademie věd, 1958. str. 80 stran.
- Brdička, Bořivoj. 2003.** *Role internetu ve vzdělávání : studijní materiál pro učitele snažící se uplatnit moderní technologie ve výuce.* Kladno : Aisis, 2003. ISBN 80-239-0106-0.
- Buryánek, Jan. 2005.** *Interkulturní vzdělávání II. Příručka nejen pro středoškolské pedagogy.* Praha : Člověk v tísní., 2005. ISBN 80-903510-5-0.
- Buzan, Tony. 2007.** *Mentální mapování.* Vyd. 1. Praha : Portál, 2007. str. 168 s. ISBN 978-80-7367-200-3.
- Cabada, Ladislav a Kubát, Michal. 2004.** *Úvod do studia politické vědy.* Praha : Eurolex Bohemia, 2004. ISBN 80-86432-63-7.
- Jirásková, Věra. 2006.** *Multikulturní výchova.* Praha : Nakladatelství EPOCH, 2006. ISBN 80-87027-31-0.
- Khelerová, Vladimíra. 2006.** *Komunikační a obchodní dovednosti manažera.* Praha : Grada Publishing, a.s., 2006. ISBN 80-247-1677-1.
- Kolektiv autorů. 2008.** *Varianty.* [Online] Člověk v tísní, 2008. [Citace: 16.. 5. 2011.] www.varianty.cz.
- Kolektiv autorů. 2005.** *Interkulturní vzdělávání II. Informace pro učitele.* Praha : Člověk v tísní, 2005. ISBN 80-903510-5-0.
- Kolektiv autorů. 2002.** *Katechismus katolické církve.* Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 2002. ISBN 80-7192-473-3.
- Kolektiv autorů. 2011.** *YOUCAT: Katechismus katolické církve pro mladé.* Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 2011. ISBN 978-80-7195-495-8.
- Kubalík, Josef. 1984.** *Dějiny náboženství.* Praha : Čes. kat. Charita, 1984.
- Mašek, J., Michalík, P. a Vrbík, V. 2004.** *Otevřené technologie ve výuce.* Plzeň : Západočeská univerzita, 2004. ISBN 80-7043-254-3.
- Materna, Pavel. 1995.** *Svět pojmů a logika.* Vydání první. Praha : Vydal Filozofický ústav AV ČR ve svém nakladatelství FILOSOFIA - ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ, 1995. ISBN 80-7007-078-1.
- Mikuláščík, Milan. 2003.** *Komunikační dovednosti v praxi.* Praha : Grada Publishing, a.s., 2003. ISBN 80-247-0650-4.
- Millardová, A. a Chisholmová, J. 1998.** *Starověké civilizace.* Praha : Svojtka & Co., 1998. ISBN 80-7237-091X.
- Novak, J. D. a Canas, A. J. 2006.** *The Theory Underlying Concept Maps and How to Construct and Use Them. Technical Report IHMC CmapTools.* [Online] Rev 01-2008, 2006. available at <http://cmap.ihmc.us/Publications/ResearchPapers/TheoryUnderlyingConceptMaps.pdf>.
- Opat, Lubomír. 2005.** *Výkladový slovník analytiky.* Praha : Eurolex Bohemia s. r. o., 2005. ISBN 80-86861-19-8.
- Pavlík, Z a Kučera, M. 2002.** *Populační vývoj České republiky 1990 - 2002.* Praha : Demoart, 2002. ISBN 8090268684.

- Pexindr, Karel. 2000.** *Psychologie a gnozeologie*. 1. vydání. Dobrá Voda u Pelhřimova : Vydavatel Aleš Čeněk, 2000. ISBN 80-902627-6-7.
- Průcha, Jan. 2004.** *Interkulturní psychologie*. Praha : Portál, 2004. 80-7178-885-6.
- Průcha, Jan. 2000.** *Multikulturní výchova*. Praha : ISV nakladatelství, 2000. ISBN 80-85866-72-2.
- 2007.** Rámcový vzdělávací program pro gymnázia. *Výzkumný ústav pedagogický v Praze*. [Online] 2007. [Citace: 12.. 4. 2011.] http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2009/12/RVPG-2007-07_final.pdf. ISBN 978-80-87000-11-3.
- Schwarz, Josef. 2003.** Vybrané teoretické a metodologické problémy terminografie: Poznatky z tvorby české terminologické databáze knihovnictví a informační vědy. *Knihovnická revue*. 2003.
- Svatek, Jan. 1991.** *Úvod do logiky*. Plzeň : Tiskové a propagační středisko VŠSE, 1991. ISBN 80-7082-031-4.
- Šatava, Leoš. 1989.** *Migrační procesy a české vystěhovatelství 19. století do USA*. Praha : Univerzita Karlova, 1989.
- Tugendhat, Ernst a Wolf, Ursula. 1997.** *Logicko-sémantická propedeutika*. Praha : Nakladatelství Petr Rezek, 1997. ISBN 80-86027-02-3.
- Vymětal, Jan. 2008.** *Průvodce úspěšnou komunikací*. Praha : Grada Publishing, a.s., 2008. ISBN 978-80-247-2614-4.
- Wiles, Damien. 2003.** Czechkid : Pro pedagogy. [Online] 2003. [Citace: 12.. 5. 2011.] <http://www.czechkid.cz/si1050.html>.
- Wittgenstein, Ludwig. 1993.** *Tractatus Logico-Philosophicus*. Praha : Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1993. ISBN 80-85241-30-7 .

9 RESUMÉ

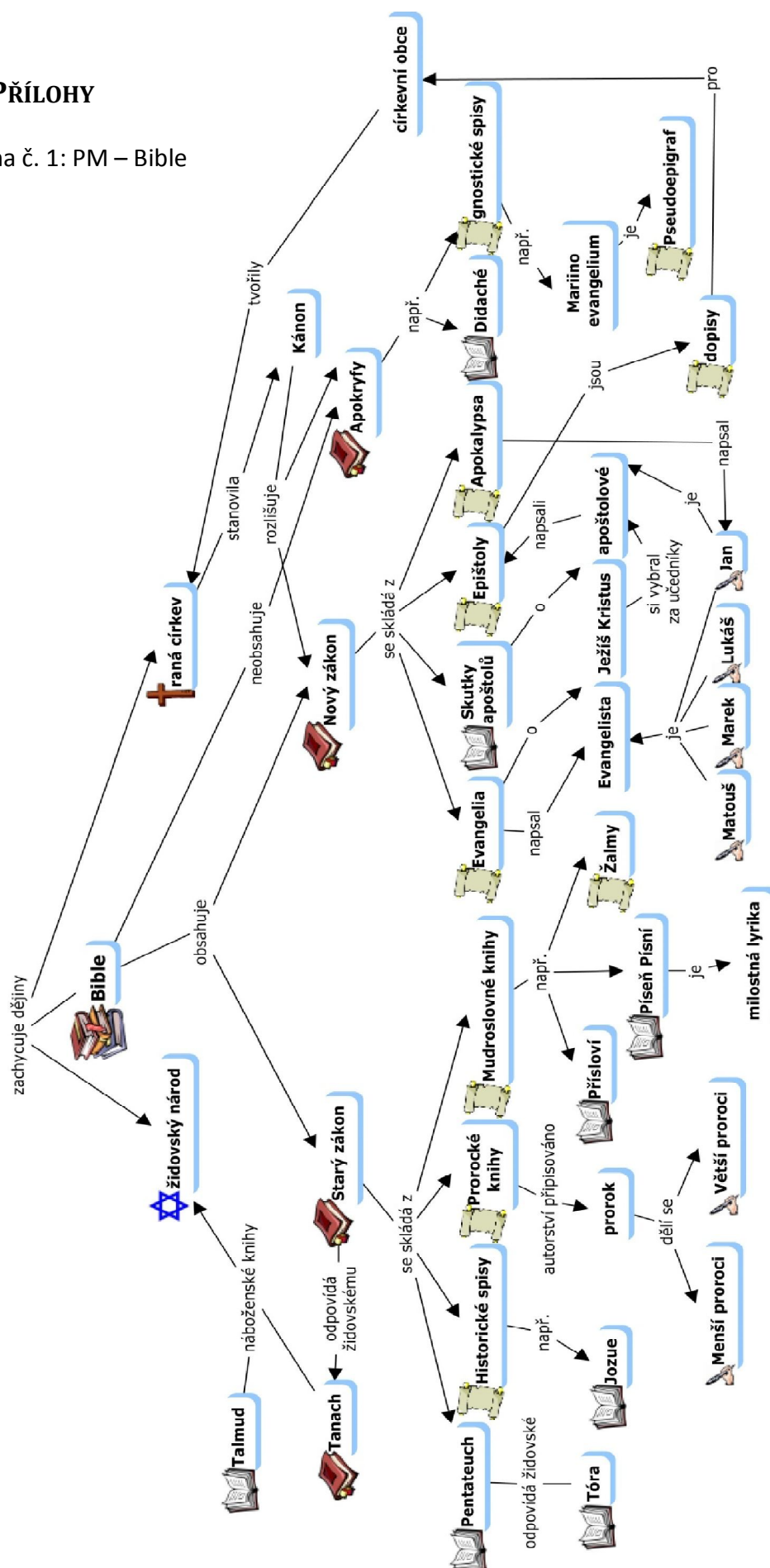
KUPKA, Jan. *Taking Advantage of Concept Mapping for Assistance in Education of Sectional Themes on Gymnasiums.*

Diploma work

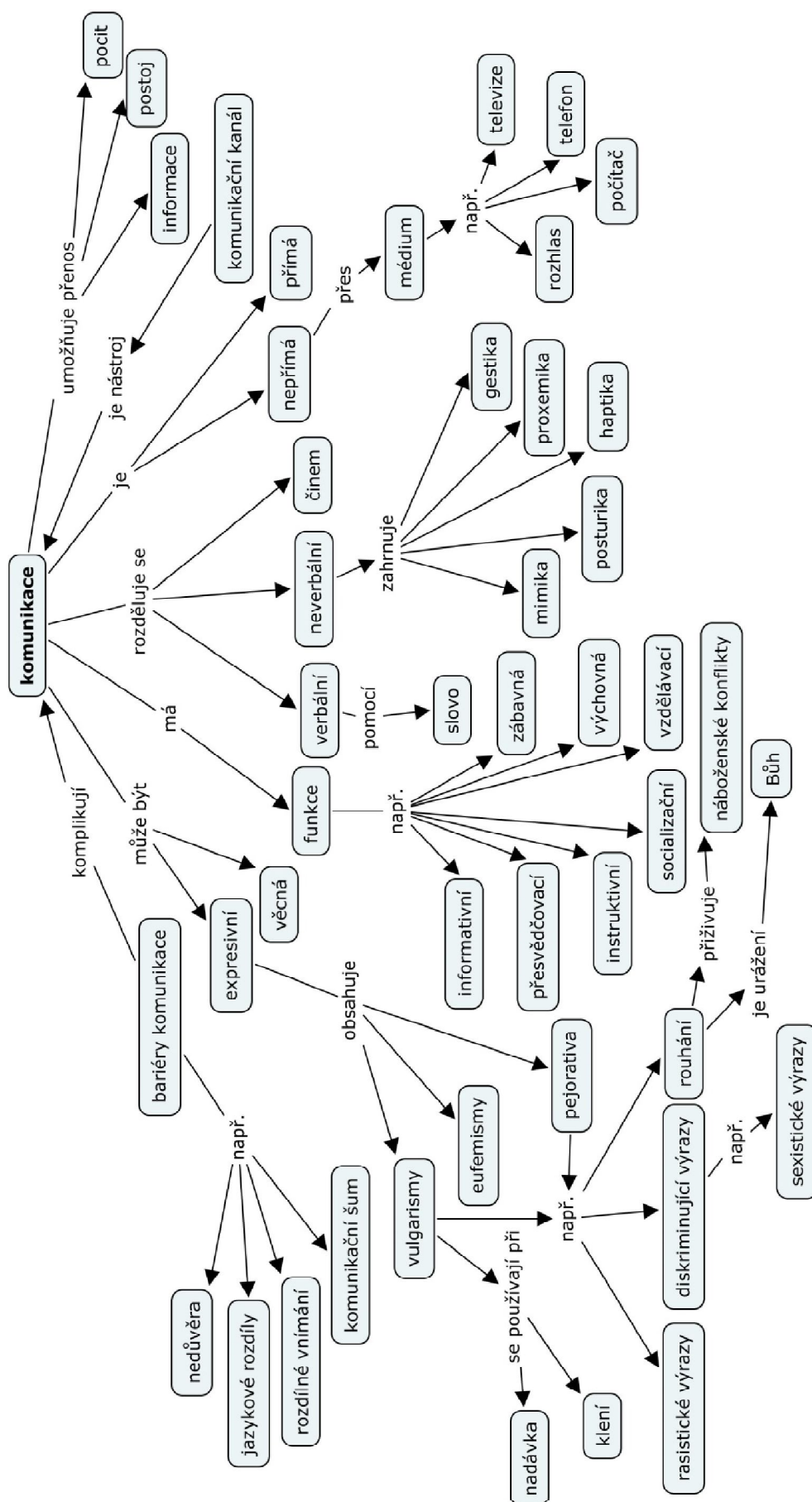
This work is focused on usage and taking advantage of concept mapping in education. It indicates theoretical bases of making a concept map and provides a list of concept mapping tools. This work also includes an elaboration of compact collection of eleven concept maps, which can be used in multicultural education.

10 PŘÍLOHY

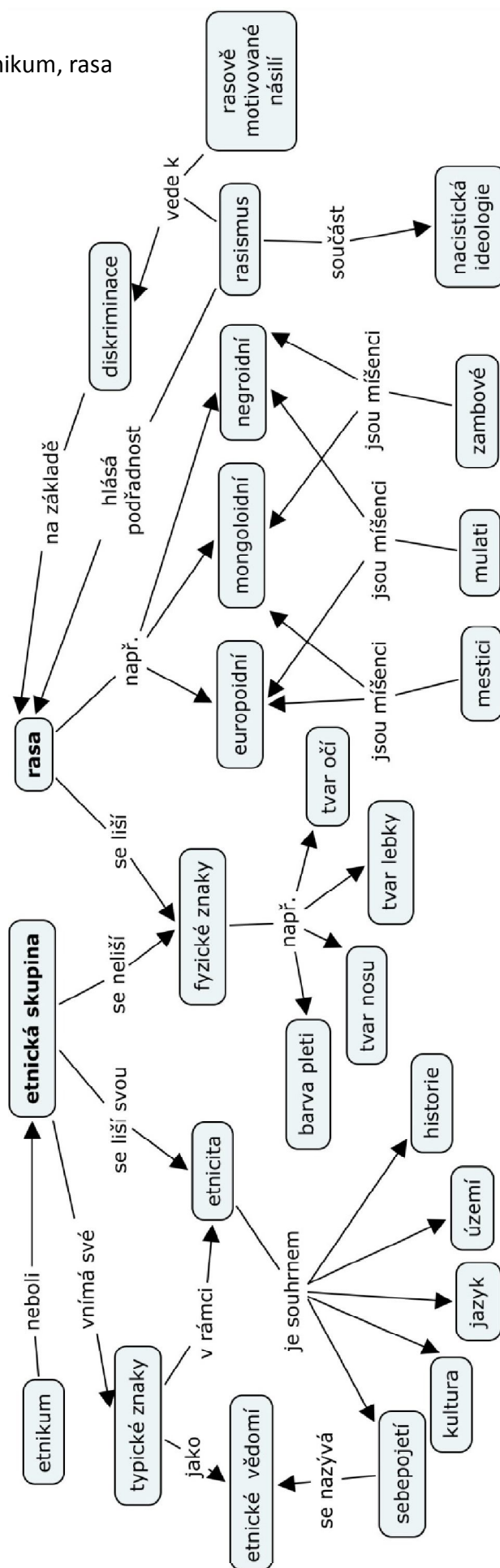
Příloha č. 1: PM – Bible

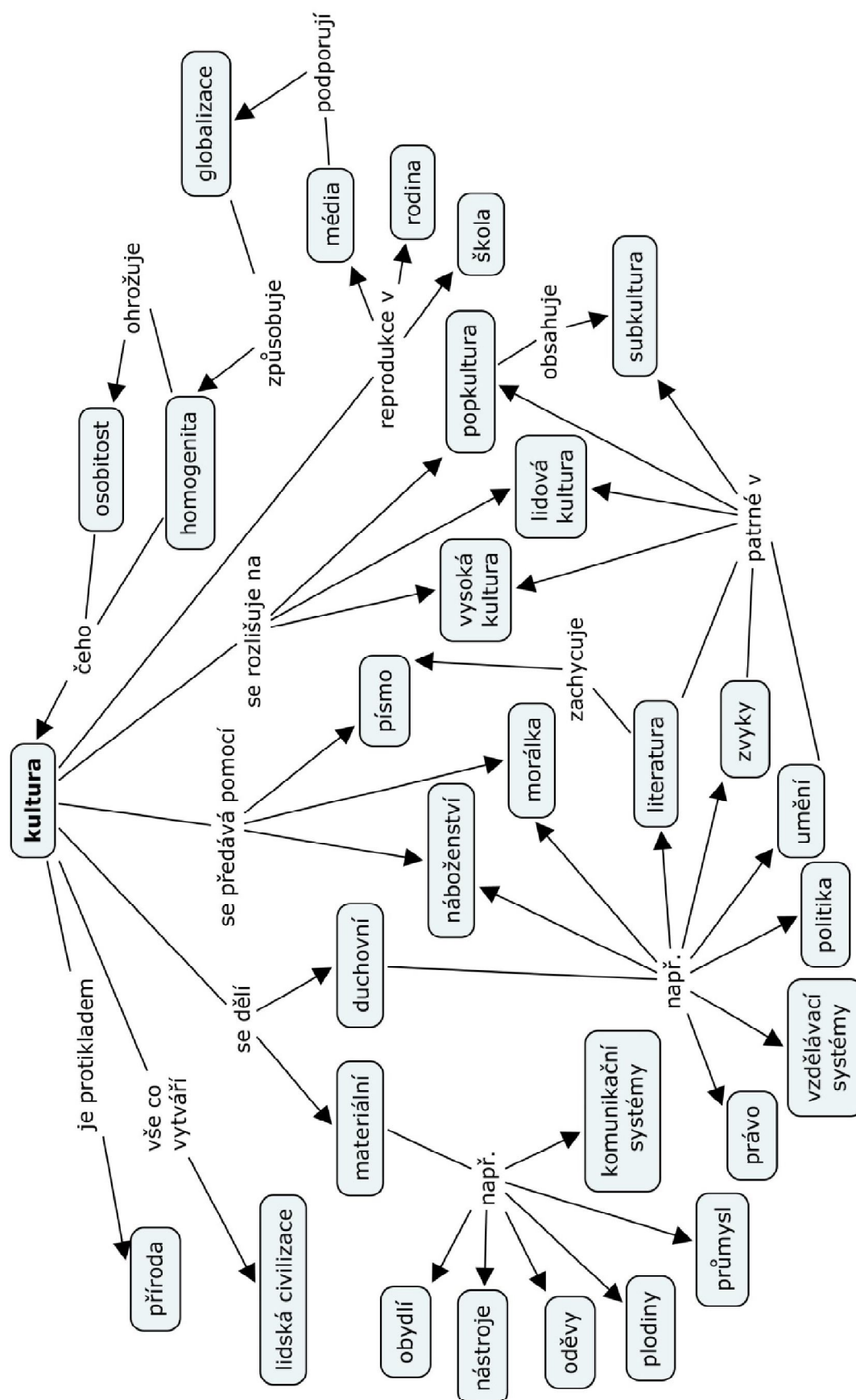
Příloha č. 2: PM – Komunikace

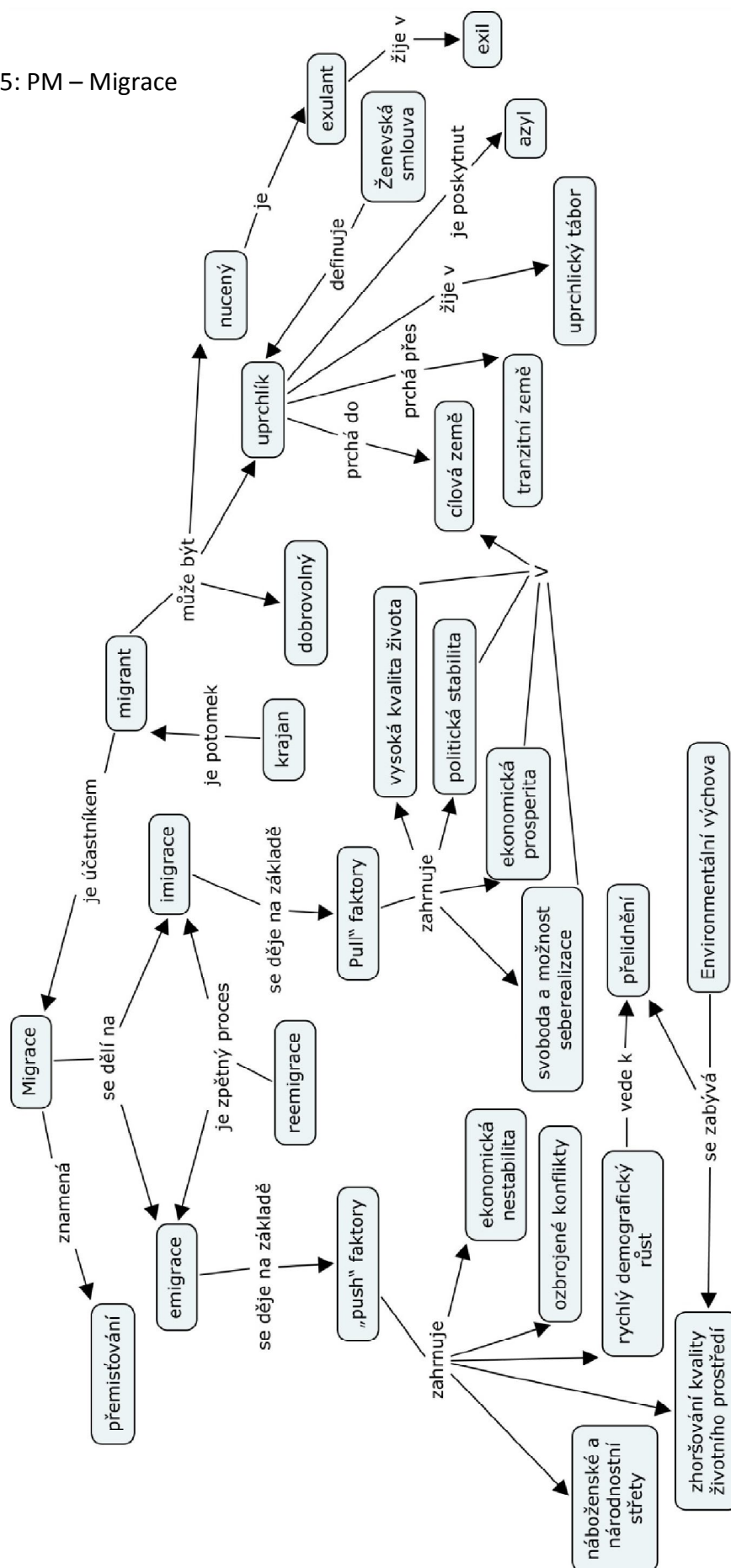
Příloha č. 3: PM – Etnikum, rasa

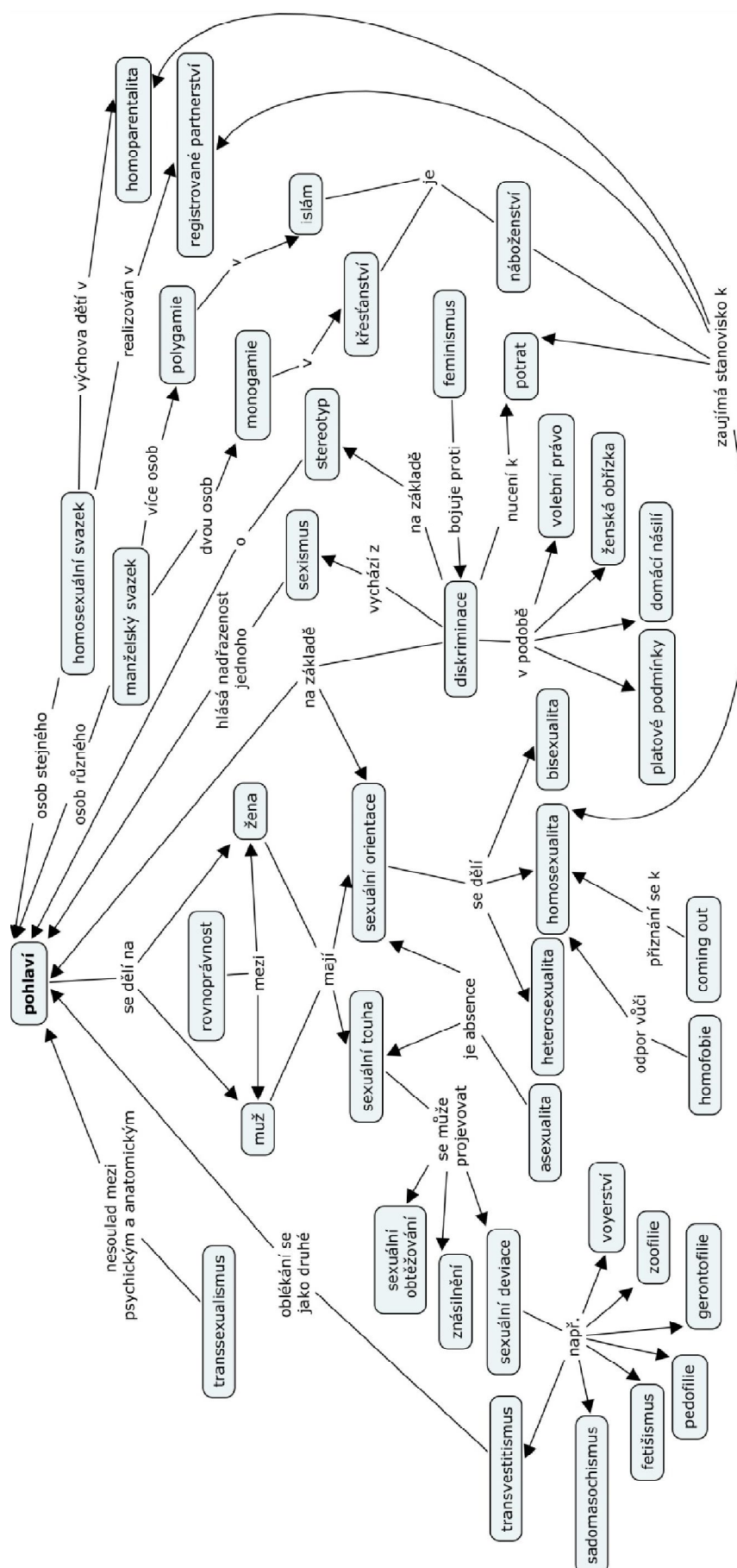

Příloha č. 4: PM – Kultura

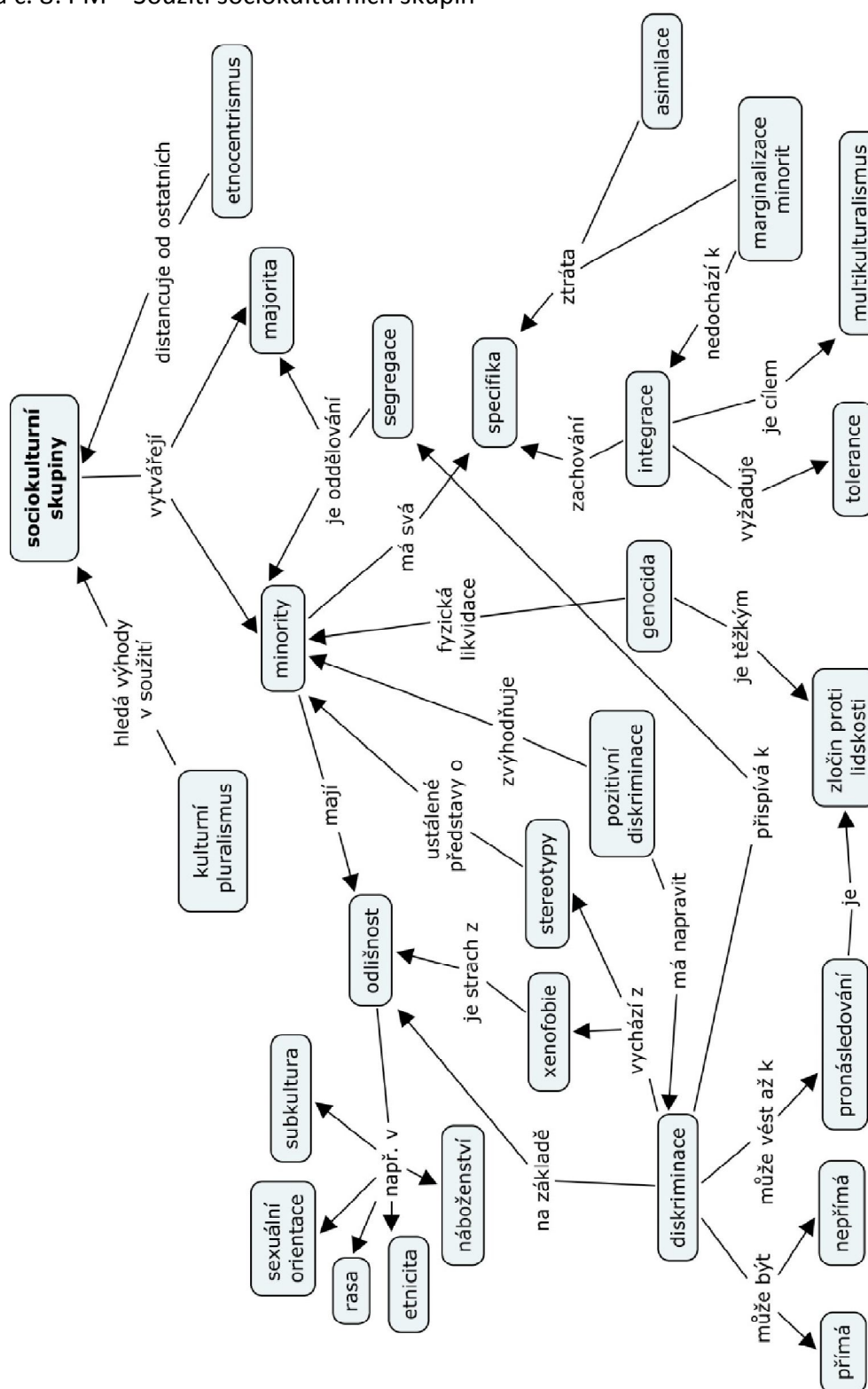
Příloha č. 5: PM – Migrace

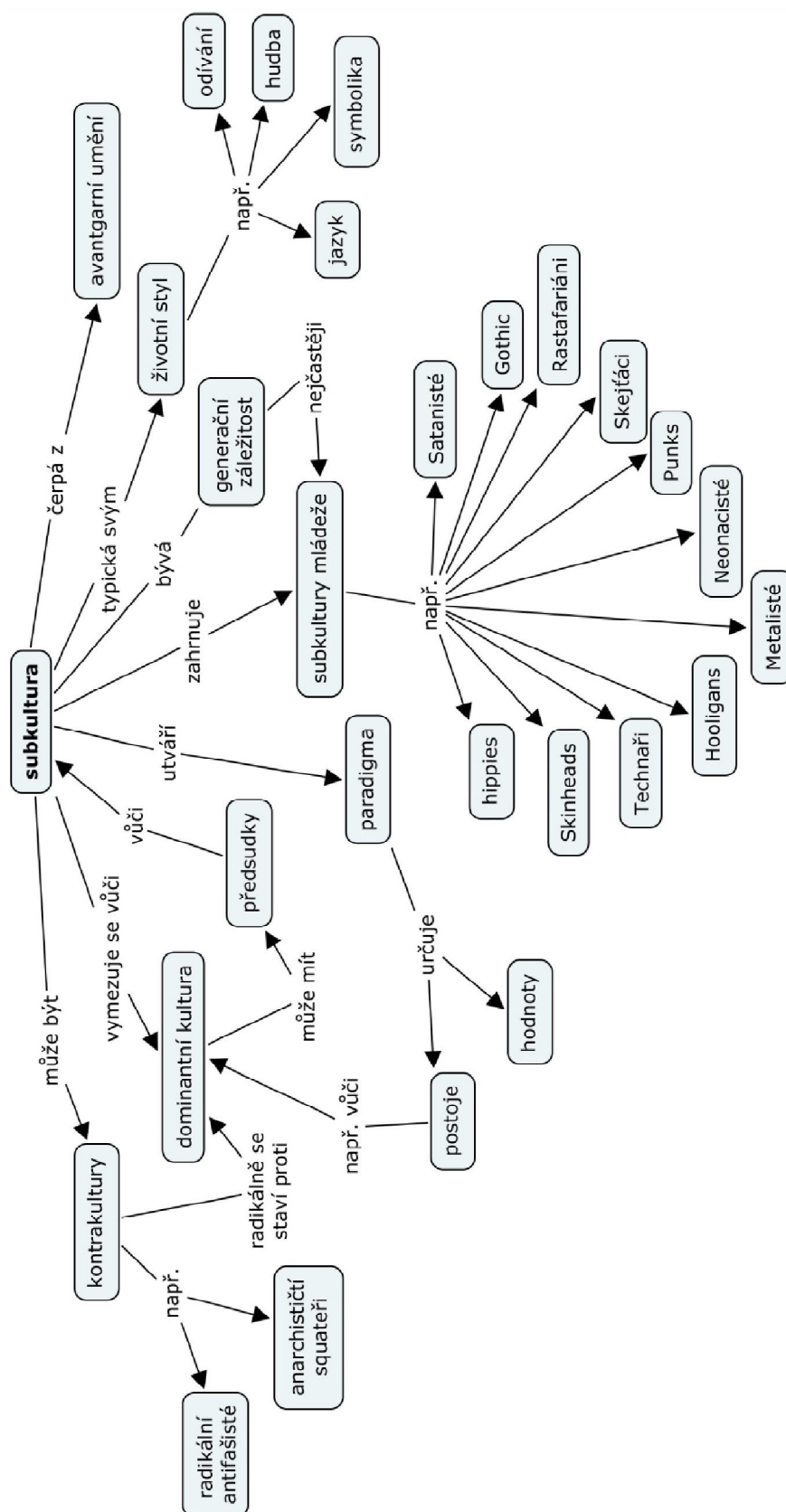

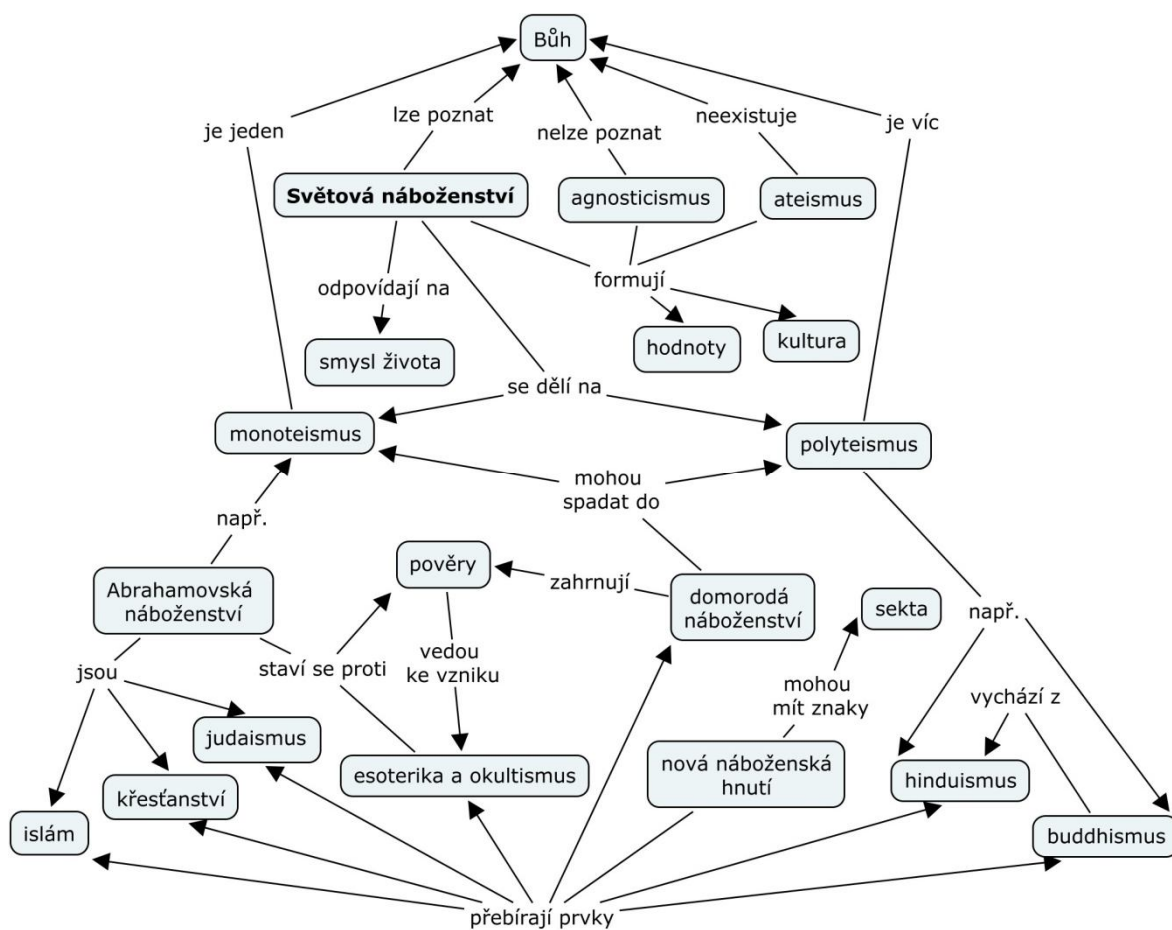
Příloha č. 8: PM – Soužití sociokulturních skupin

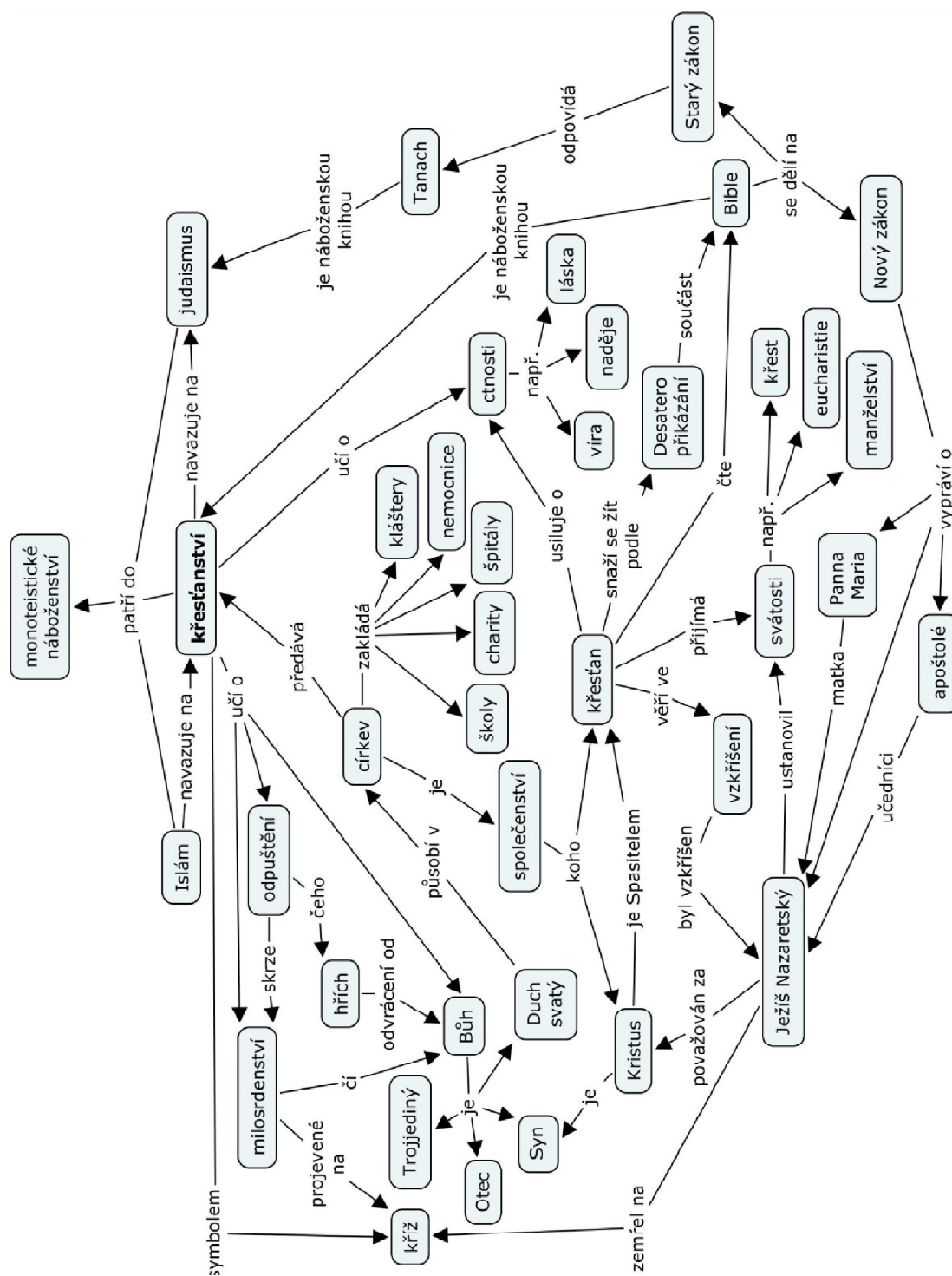

Příloha č. 9: PM – Subkultura

Příloha č. 10: PM – Světová náboženství

Příloha č. 12: PM – Bible

